

‘ZO IS HET VOOR NIEMAND LEUK’.
EEN VERGELIJKEND CASUSONDERZOEK NAAR DE
SOCIALE CONSTRUCTIE VAN INTEGRITEIT IN HET
NEDERLANDS VOETBAL

GEFINANCIERD DOOR

FOCUSGEBIED ‘SPORT & SOCIETY’

UNIVERITEIT UTRECHT

DR. INGE CLARINGBOULD

DR. LEONIE HERES-VAN ROSSUM

DR. KIM LOYENS

DR. PAULINE VAN ROMONDT VIS

PROF. DR. EGGO MÜLLER

DR. JAN VORSTENBOSCH

DR. FRANK VAN EEKEREN

DECEMBER 2018

Inhoudsopgave

Samenvatting	4
Inleiding en onderzoeksverantwoording	9
Aanleiding en context van het onderzoek	9
Doelstelling en vraagstelling.....	11
Hoofdstuk 1. Onderzoeksverantwoording en casusbeschrijving	13
1.1. Onderzoeksverantwoording	13
1.2. Casusbeschrijvingen	14
1.2.1. Amateurcasus.....	14
1.2.2. Professionele casus.....	15
Hoofdstuk 2. De betekenis van integriteit voor betrokkenen in het voetbal	16
2.1. Partijdigheid of de schijn van partijdigheid	16
2.1.1. Partijdigheid in het amateurvoetbal	16
2.1.2. Partijdigheid in het betaald voetbal.....	18
2.2. Sportiviteit in het amateurvoetbal	19
2.3. Onafhankelijkheid in het betaald voetbal.....	20
Hoofdstuk 3. Wanneer en waarom een zaak een integriteitskwestie wordt	23
3.1. Wat is precies de integriteitskwestie die centraal staat in de casussen?.....	23
3.2. Hoe en waarom is de kwestie in de media gekomen?.....	24
3.3. Hoe werd de KNVB betrokken en waarom hebben ze het opgepakt?.....	26
Hoofdstuk 4. Hoe integriteit wordt geconstrueerd door interacties tussen betrokkenen	29
4.1. Hoe ‘framen’ de betrokken partijen de integriteitskwestie?	29
4.1.1. Framing van de ernst van de zaak	29
4.1.2. De gevolgen van de casus bepalen de ‘framing’ ervan	32
4.1.3. Integriteit en diffusie van verantwoordelijkheid	34
4.2. Hoe hebben de partijen elkaars beeld van en reactie op de kwestie beïnvloed?	35
4.2.1. Stilzwijgende of strategische onderhandeling.....	35

4.2.2. <i>De rol van media in de beeldvorming</i>	38
Hoofdstuk 5. Hoe integriteitskwesties worden afgehandeld	42
5.1. Een vervelend incident dat geen structurele aanpak behoeft	42
5.2. Bespreekbaarheid van integriteit.....	44
5.3. Rol van traditionele media bij integriteitskwesties in het voetbal	46
Hoofdstuk 6. Conclusie en aanbevelingen	51
6.1. Primaire conclusies	51
6.1.1. <i>Integriteit heeft alleen betrekking op doelbewust handelen en kwesties met grote gevolgen</i>	51
6.1.2. <i>Integriteit is verweven met onpartijdigheid, onafhankelijkheid en sportiviteit</i>	52
6.1.3. <i>Verantwoordelijkheid voor integriteit wordt vaak doorgeschoven naar anderen</i>	52
6.1.4. <i>Integriteitsbewaking vereist zorgvuldiger en meer structurele aandacht</i>	53
6.1.5. <i>Media hebben een belangrijke rol in de beeldvorming over integriteit(skwesties)</i>	53
6.1.6. <i>Integriteitskwesties zijn moeilijk bespreekbaar</i>	54
6.2. Nadere analyse van drie hoofdconclusies	54
6.2.1. <i>Integriteit en belangen in het voetbal</i>	54
6.2.2. <i>Bespreekbaarheid van integriteit in het voetbal</i>	57
6.2.3. <i>(on)Bruikbaarheid van het begrip integriteit in voetbal</i>	59
6.3. Aanbevelingen	60
Referenties	64
Bijlage 1. De rol van sport in integriteit	69
Bijlage 2. Integriteitsschendingen in de sport	70
Bijlage 3. Context-specifieke oorzaken van integriteitsschendingen in de sport	71
Bijlage 4. FIFA in de Sports Governance Observer	73
Bijlage 5. De definitie van integriteit	74
Bijlage 6. Methodologische verantwoording	76

SAMENVATTING

Om voetbal eerlijk, geloofwaardig en plezierig te laten verlopen is integer handelen van alle betrokkenen een voorwaarde. Zo rekenen spelers op een scheidsrechter die onpartijdig is, clubs verwachten een eerlijk competitie verloop en toeschouwers nemen aan dat spelers zich maximaal inzetten om een wedstrijd te winnen. Het vertrouwen dat we als maatschappij hebben in spelers, scheidsrechters en voetbalorganisaties is niet alleen essentieel voor het plezier dat we aan voetbal beleven, maar ook voor het vervullen van de maatschappelijke belofte van voetbal.

Tegelijkertijd is integriteit een complex thema: wat integriteit is en hoe je integer handelt is niet eenduidig. Daarbij lijkt er binnen de sport zelf een cultuur te zijn ontstaan met een heel eigen begrip van integriteit dat afwijkt van dat van veel andere publieke instituties met een dergelijke, omvangrijke maatschappelijke rol. Bovendien is het de vraag of de bestaande procedures om integriteit in het voetbal te waarborgen voldoende zijn verankerd in, en worden gesteund door, voetbalorganisaties.

Tot op heden is weinig bekend over hoe betekenissen en gedragingen in relatie tot integriteit tot stand komen in en door sociale interacties tussen spelers, coaches, toeschouwers, besturen, sportbonden, belangenorganisaties en media. Om effectieve maatregelen te kunnen nemen die integriteit op een duurzame wijze kunnen waarborgen en bevorderen is het van groot belang om een goed beeld te hebben over hoe integriteit *in de voetbalpraktijk* begrepen wordt en vorm krijgt.

Doelstelling en opzet van het onderzoek

Met ons onderzoek beogen we een bijdrage te leveren aan zowel het maatschappelijke als wetenschappelijke debat over integriteit in het voetbal. Daartoe hebben we twee voorvallen onderzocht, één in het amateur en één in het professionele voetbal, waarin de integriteit van scheidsrechters in het geding was. In beide gevallen is de integriteit van het spel onderwerp geweest van discussie, maar was niet op voorhand sprake van een eenduidige, onmiskenbare integriteitsschending. De twee voorvallen hebben we bestudeerd door interviews af te nemen met betrokkenen, zoals spelers, ouders van spelers, trainers, leiders, bestuurders, scheidsrechters, lijnrechters, journalisten, supporters en KNVB-medewerkers, én via een analyse van berichtgeving in de lokale en nationale media. Het onderzoek is gefinancierd door het focusgebied *Sport & Society* van de Universiteit Utrecht en uitgevoerd door een multidisciplinair onderzoeksteam bestaande uit bestuurs- en organisatiewetenschappers, mediawetenschappers en een ethicus.

Bevindingen

Het voorval in het amateurvoetbal betrof de slotwedstrijd in de competitie van B-junioren in mei 2016 tussen Eendracht '30 en ST Avios-DBV die tot ieders verbazing eindigde met een 23-0 score in het voordeel van Eendracht. Het gevolg was dat een derde club, Diossa-Niftrik tegen alle verwachting in net het kampioenschap misliep door het verschil in doelsaldo. In de media werd al snel gesproken van een 'akkoordje' tussen Eendracht en Avios. De professionele casus speelde zich af in de winter van 2015 naar aanleiding van een duel tussen mogelijke degradatiekandidaten in de Eredivisie, SC Cambuur en BV De Graafschap. Enkele dagen voor de wedstrijd, berichtten de media over de beslissing van de KNVB om Braamhaar – die de wedstrijd zou fluiten – te vervangen door Makkellie. De reden hiervoor was het vermijden van de schijn van partijdigheid. Braamhaar had een week voor de wedstrijd een betaalde lezing verzorgd in de 'business club' van De Graafschap.

In beide voorvallen ging de discussie in de media en tussen betrokken partijen over de vraag of zaken al dan niet integer en acceptabel zijn en maatregelen behoeven.

Op basis van het bestuderen van deze voorvallen kunnen we stellen dat:

- Integriteit in de voetbalpraktijk vooral wordt opgevat als iets dat alleen betrekking heeft op doelbewust handelen en kwesties met daadwerkelijke, grote gevolgen. Er is volgens betrokkenen dus geen integriteitskwestie wanneer er onbewust foutieve beslissingen gemaakt worden in het voordeel van een partij of wanneer er niets (meer) op het spel staat, zoals bij een wedstrijd die niet meer te winnen valt;
- Integriteit verweven is met de waarden onpartijdigheid, onafhankelijkheid en sportiviteit. Onpartijdigheid en onafhankelijkheid zijn waarden die in dit onderzoek gelinkt zijn aan de scheidsrechters. Zij mogen ploegen niet voortrekken en moeten hun beslissingen zonder inmenging van anderen kunnen maken. Sportiviteit is in dit onderzoek gelinkt aan de spelers. Zij moeten hun best doen om zo goed mogelijk te spelen;
- De verantwoordelijkheid voor integriteit vaak wordt doorgeschoven naar anderen. Integriteit is volgens de betrokkenen een gedeelde verantwoordelijkheid, wat betekent dat iedereen er zorg voor moet dragen. In de praktijk is het daardoor echter vaak onduidelijk wie precies waarvoor verantwoordelijk is, waardoor betrokkenen zich eraan (proberen te) onttrekken;
- Integriteitsbewaking zorgvuldiger en meer structurele aandacht vereist. Er is nu voornamelijk sprake van achteraf controle op integer handelen, oftewel reactieve integriteitsbewaking, wanneer er sprake is van een integriteitschending. Daarbij staat de schuldvraag voorop en is er minder aandacht voor de context waarin de schending heeft kunnen plaatsvinden. Om

integriteitsschendingen te voorkomen, is het juist van belang om integriteitsbewustzijn ook vooraf te stimuleren, oftewel proactieve integriteitsbewaking;

- Media een belangrijke rol hebben in de beeldvorming over integriteit(skwesties). In de berichtgeving worden gebeurtenissen onvermijdelijk op een bepaalde manier geframed. De keuze voor bepaalde frames bepalen mede hoe integriteitskwesties worden geïnterpreteerd;
- Integriteitskwesties achteraf moeilijk bespreekbaar zijn doordat de nadruk ligt op het oordelen over schuld, terwijl het streven zou moeten zijn een context te creëren waarin integriteitskwesties voor alle betrokkenen veilig bespreekbaar worden en lessen kunnen worden getrokken.

Conclusies en aanbevelingen

Vanuit deze bevindingen kunnen we concluderen dat (1) dat over integriteit vaak opportunistisch wordt gedacht, vanuit de gevolgen die het heeft voor de eigen positie en belangen, (2) dat betrokkenen integriteit een beladen term vinden, die ze liever niet gebruiken en (3) dat integriteit een te abstract begrip blijkt, dat op dit moment ongeschikt is om bepaalde incidenten mee te duiden.

Op grond van deze conclusies, doen we enkele aanbevelingen die de bewaking en bevordering van integriteit in het voetbal – en wellicht ook de sport in bredere zin – ten goede kunnen komen. Het is allereerst van belang het begrip integriteit te 'lokaliseren' en te 'contextualiseren', en daarbij af te stappen van het overwegend controlerend discours over integriteit. Door meer vanuit een stimulerende benadering na te denken over integriteit in het voetbal, kan moreel bewustzijn worden gestimuleerd, en kunnen betrokkenen in onderling gesprek en via trainingen vaardigheden ontwikkelen om integriteitskwesties bespreekbaar te maken. Dit geldt in elk geval voor vier groepen stakeholders: clubbestuurders, KNVB, spelers, leiders en trainers en media.

De volgende concrete aanbevelingen richten we op deze stakeholders:

- Clubbestuurders: Binnen en tussen voetbalclubs moeten clubbesturen zelf meer proactief gesprekken organiseren op het niveau van de spelers, leiders, trainers, scheidsrechters en ouders, en in verschillende samenstellingen, om breed gedragen basisprincipes voor integer, sportief en eerlijk voetbal te kunnen formuleren, en mogelijke problemen of dilemma's te bespreken die zich op dit vlak in de praktijk voordoen. Daarbij gaat het niet alleen om formeel georganiseerde gespreksmomenten, maar juist ook om meer informele gesprekken die men kan aangaan in directe reactie op gedragingen en situaties die zich in de dagelijkse praktijk voordoen. Het is belangrijk dat het bestuur hierin ook de leiders, spelers, trainers, scheidsrechters en ouders doordringt van hun medeverantwoordelijkheid in het signaleren van

dit soort gedrag, het bespreken van twijfels en dilemma's en het aanspreken van anderen die zich op ongepaste wijze gedragen.

- KNVB: Het geheel van georganiseerde en ad hoc gesprekken kan vervolgens leiden tot regels en omgangsvormen die van 'onderop' zijn aangedragen en dus een breed draagvlak hebben, waardoor bewustwording over het belang van integriteit in het voetbal gestimuleerd wordt. Vervolgens kunnen de KNVB en clubbesturen deze regels implementeren zodat het officiële karakter de betrokkenen stimuleert er naar te handelen. De KNVB kan aan de hand van deze regels voorts integriteitstrainingen aanbieden voor clubs en scheidsrechters (in opleiding) om de regels en de verantwoordelijkheid voor handhaving daarvan te verduidelijken.

Tevens kan de KNVB binnen scheidsrechtersopleidingen expliciet aandacht besteden aan de rol en verantwoordelijkheid van scheidsrechters bij integriteitstekwesties, die los staan van overtredingen tijdens de wedstrijd (bv. spelers die niet hun best doen of toeschouwers die ongepaste opmerkingen maken).

Wanneer er sprake is van integriteitsschendingen die bij de KNVB aangekaart worden, is naast een bestraffende rol, ook nood aan een mediërende en verbindende rol van de KNVB.

- Spelers, leiders, trainers en clubbesturen van amateurclubs: het is van belang de 'checks and balances' binnen clubs goed te organiseren. Dit betekent niet alleen dat het van belang is dat de verschillende geledingen betrokken zijn bij het expliciteren van integriteit, maar er ook met elkaar wordt afgesproken wie dit proces op gang houdt en wie (zo onafhankelijk mogelijk) controleert of er binnen de club voldoende aandacht is voor integriteit en of afspraken daaromtrent worden nagekomen. De vertrouwenspersonen binnen de club kunnen hierin een belangrijke rol vervullen.

Ook zullen spelers, leiders, trainers en clubbestuurders zich bewuster moeten worden van de rol van sociale en traditionele media in hoe er over integriteitstekwesties gesproken wordt. Om het gebruik van sociale media en interacties met traditionele media te verbeteren kunnen zij mediatrainingen volgen.

- Media: 'De' media kunnen de journalistieke codes beter volgen. Veel berichtgeving in de onderzochte casussen was een regelrechte kopie van eerdere artikelen waarbij er nauwelijks tot geen sprake was van het zelf controleren van de feiten. Het is van belang dat de media gebeurtenissen niet als feiten presenteren, zo lang het nog onduidelijk is wat er precies is gebeurd. Het schrijven van onwaarheden, zoals in de casussen naar voren kwam, dient voorkomen te worden: het schaadt het vertrouwen in de media en objectieve verslaggeving. Hierdoor zijn betrokkenen minder geneigd om met journalisten te praten en wordt het achterhalen van feiten en plegen van hoor en wederhoor verder bemoeilijkt.

We willen deze stakeholders aanmoedigen een veilige omgeving te creëren, waarin betrokkenen het gevoel hebben dat ze zaken kunnen aankaarten en dat iedereen verantwoordelijkheid kan en wil nemen om integriteit te bevorderen en te bewaken. Daarbij is het belangrijk om integriteit zowel vooraf te stimuleren als achteraf te controleren.

INLEIDING EN ONDERZOEKSVERANTWOORDING

Aanleiding en context van het onderzoek

Dat integriteit van belang is in de sport en binnen sportorganisaties wordt zowel maatschappelijk als wetenschappelijk breed onderkend. De integriteit van het handelen van spelers en andere betrokkenen is immers een voorwaarde voor een eerlijk en geloofwaardig spelverloop, en raakt daarmee aan de kern van sport zelf. Bovendien draagt sport niet alleen bij aan amusement en fysieke gezondheid, maar functioneert het ook als een arena waarin morele waarden als sportiviteit, eerlijkheid, *fair play*, inzet en teamwerk worden ontwikkeld, geleerd en geoefend (Byers, 2015; Cleret, McNamee & Page, 2015; McNamee, 2016; Vanden Auweele, Cook & Parry, 2016; USADA, 2012) (voor meer informatie: zie bijlage 1). Het vertrouwen dat we als maatschappij hebben in spelers, scheidsrechters en sportorganisaties is daarmee niet alleen essentieel voor het plezier dat we aan sport beleven, maar ook voor het vervullen van de maatschappelijke belofte van sport.

Recente schandalen in de sport en de grootschalige media-aandacht daarvoor roepen echter de vraag op of de integriteit van de sport en sportorganisaties, zowel op professioneel als amateurniveau, wel voldoende verankerd en gewaarborgd wordt (Hover, Dijk, Breedveld & van Eekeren, 2016; Henne, 2015; Forster, 2015) (voor meer informatie: zie bijlage 2). Binnen de context van de professionele, gecommercialiseerde sporten lijken specifieke kenmerken van zowel de sport zelf (o.a. druk om onder extreme omstandigheden te presteren, grote media-aandacht, emotioneel verbonden publiek), als van sportorganisaties (o.a. private organisaties met een grote maatschappelijke impact) bij te dragen aan een cultuur met een heel eigen begrip van integriteit dat afwijkt van die van veel andere publieke instituties met een dergelijke, omvangrijke maatschappelijke rol (Bruyninckx, 2012; Forster, 2015; Henry & Lee, 2004). Die cultuur zou bepaalde praktijken in de hand kunnen werken, zoals het consumeren van prestatieverhogende middelen, het gebruik van mechanische doping, matchfixing in nationale en internationale sportcompetities, en omkoping en corruptie bij de toekenning van prestigieuze sportevenementen aan bepaalde landen of steden. Mediaberichtgeving suggereert dat dergelijke praktijken bijna aan de orde van de dag zijn, met name in professionele sporten. Maar ook in de amateursport lijkt de druk om steeds beter te presteren en koste wat het kost te winnen de afgelopen decennia steeds belangrijker te zijn geworden (Cleret, McNamee & Page, 2015), hetgeen een risico kan zijn voor de integriteit van de sport (voor meer informatie: zie bijlage 3).

Sinds eind jaren 1990 wordt er dan ook steeds meer onderzoek gedaan naar de betekenis van integriteit en integer gedrag in de sport. Niettemin is tot op heden weinig bekend over hoe dergelijke betekenissen en gedragingen tot stand komen in en door sociale interacties tussen spelers, coaches,

toeschouwers, besturen, sportbonden, belangenorganisaties en media. Tegelijkertijd zien we dat de inspanningen van sportorganisaties als FIFA en UEFA om integriteit te bevorderen zich primair richten op de 'hardware' van de integriteitsinfrastructuur: men richt zich vooral op maatregelen in systemen, procedures, codes, regelingen, monitoring en sancties (Geeraert & Drieskens, 2015). Hoewel formele codes en procedures essentiële onderdelen zijn van integriteitssystemen (Geeraert, 2015), zijn zij op zichzelf onvoldoende om integriteitsschendingen te voorkomen en integriteit te bevorderen. Zoals schandalen bij op papier goed georganiseerde organisaties als de FIFA herhaaldelijk hebben laten zien (Henne, 2015; Geeraert, 2015), werken zulke formele codes en procedures enkel en alleen wanneer zij werkelijk verankerd zijn in en gesteund worden door de morele cultuur en het leiderschap van sportorganisaties. Momenteel worden er onder andere in Europees verband tools ontwikkeld, zoals de Sport Governance Observer (voor meer informatie: zie bijlage 4), die deze culturele verankering proberen te versterken.

Integriteit wordt in dit onderzoek – omwille van het belang van morele cultuur – opgevat als een kwaliteit van het handelen in overeenstemming met de morele waarden, normen en regels die als valide en relevant worden gezien binnen de context waarin men opereert (cf. Huberts, 2014, p. 44-45) (voor meer informatie: zie bijlage 5). Het is belangrijk om ook de sport – en het voetbal als specifieke sport – te erkennen als een eigen, unieke sociale en politieke context die een rol speelt in hoe integriteit wordt begrepen (Doty, 2006). Binnen die context zijn er subsets van morele waarden en normen te onderscheiden die specifiek gelinkt zijn aan het spel zelf, zoals sportiviteit en *fair play* en andere waarden die een meer generiek karakter hebben, zoals respect en solidariteit. Welke normen of morele waarden wanneer, waar en voor wie van belang zijn, hangt af van de context en de betekenis die betrokkenen eraan geven (zie ook Cashmore, 2010; Vanden Auweele, Cook & Parry, 2016). Deze in de wetenschap breed gedeelde opvatting, die in verschillende varianten ook in de praktijk wordt gehanteerd, benadrukt dat integriteit een dynamisch, sociaal geconstrueerd fenomeen is dat wordt gevormd, gedefinieerd en betekenis krijgt door de continue dialogen en onderhandelingen tussen mensen in sociale interacties, media en multimedia discoursen (Cleret, McNamee & Page, 2015).

Voor het Nederlandse voetbal – waar dit onderzoek op focust – geldt dat zij gedurende de laatste decennia in toenemende mate geconfronteerd zijn met integriteitsschendingen (Radio 1, 2017). In Nederland worden naar vermoeden jaarlijks meer dan 300 voetbalwedstrijden gefixt. Naast matchfixing zijn ook veiligheid/seksuele intimidatie, doping en financiële integriteit centrale thema's op de agenda van de KNVB (KNVB, 2017). In toenemende mate erkennen voetbalclubs deze problemen en verbinden zij zich aan het landelijke programma Veilig Sport Klimaat. Dit meerjarenprogramma loopt vanaf 2011 en heeft ten doel een veilige sociale cultuur in

sportorganisaties te creëren, onder andere om integriteitsschendingen te voorkomen. De KNVB is een belangrijke partner in dit programma. Met name in het amateur voetbal resulteerde dit tot een lichte afname van zwaardere excessen, van 319 meldingen van zwaardere excessen in seizoen 2014/2015 naar 305 in seizoen 2015/2016 (Romein, Kalmthout & Breedveld, 2016).

Het feit dat de KNVB meer dan 1,2 miljoen leden heeft (ten opzichte van een totaal van ruim 5,3 miljoen leden van alle sportverenigingen), en dat voetbal als nationale sport verreweg de meeste media aandacht genereert, betekent dat de morele cultuur en het leiderschap van deze bond, een grote maatschappelijke impact heeft. Vanwege de populariteit van het voetbal ligt de KNVB als koepelorganisatie van deze sport dan ook voortdurend onder een vergrootglas en worden zij door de media, clubs en andere belanghebbenden aangesproken op misstanden in het voetbal.

Doelstelling en vraagstelling

Om adequate en effectieve maatregelen te kunnen treffen die de integriteit in het voetbal en voetbalorganisaties daadwerkelijk op duurzame wijze waarborgen en bevorderen, is het van belang dat we een beter begrip hebben van de *betekenis* van integriteit in het voetbal, en vooral van het *proces van sociale constructie* van integriteit in het voetbal en de culturele factoren die daarin een rol spelen. Met andere woorden, er is meer inzicht nodig in hoe integriteit wordt begrepen in haar eigen specifieke (voetbal) context en hoe sociale interacties en cultuur in voetbalorganisaties deze betekenisgeving beïnvloeden. Dit vereist meer inzicht in de wijze waarop verschillende betrokkenen in de specifieke context van voetbal via hun sociale interacties de betekenis van integriteit onderhandelen en welke specifieke handelingen, gebruiken, afspraken en/of rituelen de integriteit van sport en sportorganisaties bevorderen dan wel hinderen. Het doel van dit onderzoek is dan ook deze zogenaamde discursieve constructie van integriteit te ontrafelen in het voetbal. Dit krijgt vorm door een vergelijking van twee casussen waarin antwoord wordt gegeven op volgende deelvragen:

- Wat betekent integriteit voor verschillende type betrokkenen in het voetbal?
- Wanneer en waarom worden specifieke voorvallen gezien als integriteitstekeningen?
- Hoe construeren verschillende betrokkenen – inclusief de media – in interactie en door onderhandeling met elkaar de betekenis van integriteit?
- Hoe verhoudt de wijze waarop een integriteitstekening wordt afgehandeld zich tot de betekenis die de betrokkenen geven aan integriteit?

Het onderzoek beoogt een bijdrage te leveren aan zowel het maatschappelijke als wetenschappelijke debat over integriteit in het voetbal en het beoogt de KNVB, clubbesturen en media meer inzicht te bieden in hoe integriteitstekeningen tot stand komen in het voetbal. Kennis en inzicht in deze processen

kan immers leiden tot meer bewustwording over het belang van integriteit in het voetbal en aanzetten tot het nemen van (meer) passende maatregelen om dit te bevorderen. We zullen hiertoe enkele aanbevelingen formuleren voor hoe de KNVB, clubbesturen en de media kunnen bijdragen aan de bewaking en bevordering van integriteit in het voetbal. Het onderzoek vult eerdere studies naar integriteit in de sport aan door meer nadruk te leggen op integriteit als een uitkomst van concrete praktijken van en onderhandelingen tussen betrokken partijen in het voetbal. In plaats van de betekenis van integriteit als een gegeven te nemen, proberen we dus bloot te leggen hoe die betekenis eigenlijk tot stand komt. Daarmee biedt het ons enerzijds de mogelijkheid om meer precies vast te stellen wanneer, waar, hoe en voor en door wie maatregelen kunnen worden genomen om de morele sportcultuur verder te ontwikkelen. Anderzijds geeft het ook een beeld van de mate waarin de sport en sportorganisaties inderdaad een unieke context vormen die anders is dan het bedrijfsleven of de overheid – sectoren die de achtergrond vormen van het meeste onderzoek naar integriteit. Daarmee biedt het waardevolle informatie over de validiteit en toepasbaarheid van eerdere bevindingen omtrent integriteit en integriteitsmanagement in het algemeen, en binnen de sportsector in het bijzonder.

In wat volgt, geven wij eerst een korte uiteenzetting van de achtergrond en inrichting van het onderzoek, en een beschrijving van beide onderzochte casussen. In de hoofdstukken twee tot en met vijf bespreken we vervolgens de resultaten van het onderzoek aan de hand van de hierboven geformuleerde vragen. In hoofdstuk zes vindt u de conclusies en aanbevelingen van het onderzoek. We bediscussiëren deze conclusies in het licht van eerder onderzoek naar integriteit in andere sectoren en de implicaties die onze bevindingen hebben voor de sport. De reeks aanbevelingen zijn specifiek toegespitst op verschillende functies binnen de sport, zoals sportbonden, besturen, coaches en spelers. Hoewel het onderzoeksrapport zich richt op de hoofdlijnen uit het onderzoek, vindt u bij de digitale versie van dit document interactieve links die bij verschillende onderdelen een nadere analyse, onderbouwing en/of toelichting bieden.

HOOFDSTUK 1. ONDERZOEKSVERANTWOORDING EN CASUSBESCHRIJVING

1.1. Onderzoeksverantwoording

Het onderzoek is gefinancierd door het focusgebied *Sport & Society* van de Universiteit Utrecht en uitgevoerd door een multidisciplinair onderzoeksteam bestaande uit bestuurs- en organisatiewetenschappers, mediawetenschappers en een ethicus.

Omdat het onderzoek zich nadrukkelijk richt op een analyse van het *proces* van de constructie van de betekenis en praktijken van integriteit in sociale interacties, is gekozen voor een exploratief, kwalitatief casestudie design. Daarbij is gekozen voor een vergelijking tussen twee casussen uit het Nederlandse voetbal – één uit het professionele, betaald voetbal en één uit het amateurvoetbal. In beide gevallen is de integriteit van het spel onderwerp geweest van discussie, maar was niet op voorhand sprake van een eenduidige, onmiskenbare integriteitsschending. Voetbal leent zich in het bijzonder goed voor het onderzoek omdat het binnen Nederland de meest populaire teamsport is onder mannen, en de snelst groeiende teamsport onder vrouwen – zowel in termen van het aantal deelnemers als in termen van publieke aandacht voor de sport. Het wordt op alle niveaus gespeeld volgens dezelfde regels en is bovendien zowel voor professioneel als amateurniveau georganiseerd binnen dezelfde sportbond, de KNVB. Het vergelijken van een casus uit het professionele, betaalde voetbal met één uit het amateurvoetbal biedt ons bovendien de mogelijkheid om meer inzicht te krijgen in de wijze waarop specifieke kenmerken van de gecommercialiseerde sport, zoals media-aandacht, bevorderende dan wel beperkende effecten heeft op integriteit.

Bij de selectie van casussen is gezocht naar voorvallen waarvan in landelijke traditionele media verslag is gedaan en waarbij niet op voorhand onder alle betrokkenen overeenstemming leek te zijn over de mate waarin integriteit in het geding was en morele waarden en normen waren geschonden. In dergelijk 'grijs gebied' zal het proces van onderhandeling en de constructie van integriteit waarschijnlijk meer zichtbaar plaatsvinden en kan deze daardoor beter bestudeerd worden dan in een casus waarin wetten zijn overtreden en de immoraliteit van het gebeurde (nagenoeg) onbetwist blijft. Om er daarnaast zeker van te zijn dat de deelnemers aan het onderzoek voldoende herinnering hadden over het voorval, selecteerden we enkel casussen die niet ouder waren dan twee jaar. Ten behoeve van de vergelijking van beide casussen, hebben we ons na bestudering van de gevonden kandidaat-casussen verder toegespitst op voorvallen waarbij de integriteit van de arbitrage onderdeel was van de discussie. De onafhankelijkheid en neutraliteit van de arbitrage is cruciaal voor een eerlijke uitkomst van een wedstrijd en dus voor de integriteit van de sport zelf. De integriteit van de arbitrage is echter kwetsbaar op vele niveaus: naast grote vergrijpen als omkoping en matchfixing, kunnen immers ook

druk vanuit spelers, trainers en publiek en de houding, beslissingen en het (gebrek aan) optreden van de arbitrage zelf de integriteit van de arbitrage beïnvloeden. Bovendien leent arbitrage zich in het bijzonder als een goede 'test case' voor onderzoek naar de onderhandeling en constructie van integriteit in de sport, omdat arbitrage de interpretatie van regels en normen van een sport impliceert.

Om goed inzicht te krijgen in beide casussen, zijn uitvoerige semigestructureerde interviews afgenomen met direct en indirect bij de casus betrokken spelers, ouders van spelers, trainers, leiders, bestuurders, scheidsrechters en lijnrechters enerzijds, en met journalisten, supporters, en KNVB-medewerkers anderzijds. Daarnaast is een analyse gedaan van berichtgeving over beide casussen in regionale en landelijke media (kranten, radio en TV). Tot slot heeft ten behoeve van duiding en contextualisering van de resultaten een focusgroep plaatsgevonden met enkele personen die op hoog niveau betrokken zijn bij de organisatie van sport in bredere en overkoepelende zin (voor meer informatie over de methodologie van dit onderzoek: zie bijlage 6).

1.2. Casusbeschrijvingen

Dit deel sluit af met een korte beschrijving van beide casussen. Hierin introduceren we de belangrijkste actoren, en lichten we hun respectievelijke rol in de kwestie toe. Voor elke casus is op basis van de interviews en krantenberichten ook een tijdlijn uitgewerkt, die de kerngebeurtenissen laat zien. De beschrijving en tijdlijn bieden de achtergrondinformatie die nodig is om de analyse in de daaropvolgende delen te begrijpen. Zoals toegelicht in de onderzoeksverantwoording wordt in beide casussen de partijdigheid van de arbitrage ter discussie gesteld, maar zijn er grote verschillen in de manier waarop betrokkenen en media het voorval 'framen' en hoe zij erop reageren.

1.2.1. Amateurcasus

De amateurcasus kwam in de openbaarheid na een slotwedstrijd in de competitie van B-junioren in mei 2016 tussen Eendracht '30 (voortaan Eendracht) en ST Avios-DBV (voortaan Avios) die tot ieders verbazing eindigde met een 23-0 score in het voordeel van Eendracht. Het gevolg was dat een derde club, Diosa-Niftrik (voortaan Diosa genoemd) tegen alle verwachting in net het kampioenschap misliep door het verschil in doelsaldo. Dit kampioenschap hadden zij de week ervoor na winst tegen Avios reeds gevierd, omdat het bijna gegarandeerd was en het feest dan samen viel met de doortocht van de Giro in het dorp. In de media werd al snel gesproken van een 'akkoordje' tussen Eendracht en Avios. De reden voor het akkoordje zou de vermeende partijdigheid van een Diosa scheidsrechter zijn tijdens de wedstrijd Diosa-Avios de week ervoor. Die scheidsrechter zou al eerder beschuldigd zijn van partijdigheid in een bekerwedstrijd tegen Eendracht. Dit 'akkoordje' zou dan een manier zijn om wraak te nemen op Diosa, die het kampioenschap niet gegund zou zijn door beide partijen. De zaak

kreeg in hetzelfde weekend veel aandacht in sociale media, maar ook van regionale en zelfs landelijke nieuwsredacties. Vermoedens over het ‘akkoordje’ bleken gebaseerd te zijn op een citaat van een bestuurslid van Eendracht, maar die gaf later aan dat hij verkeerd geciteerd was. Er was immers geen expliciete afspraak gemaakt met Avios. Na onderzoek heeft de KNVB besloten dat er geen bewijs was van ‘matchfixing’. Avios werd wel aangesproken op het gebrek aan sportiviteit. De KNVB legde de club een boete op van 2500 euro en schrapte alle uitslagen van Avios, waardoor Diosa alsnog kampioen werd, omdat de wedstrijd Avios – Eendracht niet meetelde voor de eindstand.

1.2.2. Professionele casus

De professionele casus speelde zich af in de winter van 2015 naar aanleiding van een wedstrijd in de Eredivisie tussen SC Cambuur (voortaan Cambuur) en BV De Graafschap (voortaan De Graafschap). Gezien beide clubs een moeizame start hadden gemaakt in het seizoen, waren de belangen groot. De wedstrijd werd in de media zelfs een ‘degradatiekraker’ genoemd. Enkele dagen voor de wedstrijd, berichtten de media over de beslissing van de KNVB om Braamhaar – die de wedstrijd zou fluiten – te vervangen door Makkellie. De reden hiervoor was het vermijden van de schijn van partijdigheid. Braamhaar had een week voor de wedstrijd een betaalde lezing verzorgd in de ‘business club’ van De Graafschap. Hoewel hij dit volgens interne richtlijnen van de KNVB had moeten melden bij de voetbalbond, had hij dat niet gedaan. Vermoedelijk heeft Cambuur de KNVB hierover ingelicht. Makkellie zou Braamhaar dus vervangen tijdens de wedstrijd in Cambuur. Deze scheidsrechter werkt – zoals sommige andere scheidsrechters – altijd samen met een vast team van assistent-scheidsrechters die in of zeer dicht bij Leeuwarden wonen, de stad waar Cambuur is gevestigd. Nu was het de beurt van De Graafschap om te reageren. De club klaagde via de media en officieel bij de KNVB dat als de lezing voor schijn van partijdigheid zorgde, dit ook het geval was voor de woonplaats van de betreffende assistent-scheidsrechters. Vervanging zou dus ook hier op zijn plaats zijn. De KNVB concludeerde echter dat de tijd tot de wedstrijd te kort was om de scheidsrechter alsnog te vervangen. Makkellie floot dus de wedstrijd en De Graafschap won. De zaak kreeg daarna nog maar weinig aandacht in de media en het thema van (schijn van) partijdigheid van de arbitrage kwam niet meer ter sprake.

HOOFDSTUK 2. DE BETEKENIS VAN INTEGRITEIT VOOR BETROKKENEN IN HET VOETBAL

In dit hoofdstuk wordt onderzocht hoe betrokken partijen uit beide casussen betekenis geven aan integriteit. Opvallend daarbij is dat betrokkenen het woord 'integriteit' zelf niet vaak gebruiken, maar wel spreken over specifieke kernwaarden die ermee te maken hebben, te weten onpartijdigheid, sportiviteit en onafhankelijkheid. In beide casussen benadrukken geïnterviewden dat het belangrijk is om niet alleen feitelijk onpartijdig te zijn, maar ook de *schijn* van partijdigheid te vermijden. In de amateurcasus staat naast onpartijdigheid, sportiviteit als waarde centraal, terwijl dit in de professionele casus voornamelijk onafhankelijkheid (naast onpartijdigheid) betreft. Onafhankelijkheid verwijst daarbij naar het belang om als professional zelf een beslissing te kunnen nemen zonder daarin beïnvloed te worden door andere partijen. De implicatie is dat omdat scheidsrechters in het profvoetbal professionals zijn, hun onpartijdigheid (en daarmee hun integriteit) niet ter discussie behoort te staan.

2.1. Partijdigheid of de schijn van partijdigheid

Er is volgens geïnterviewden sprake van partijdigheid in de arbitrage als niet volgens de regels gehandeld wordt en er sprake is van het met opzet bevoordelen van de ene partij boven de andere. Partijdigheid in de arbitrage kan op verschillende manieren tot uiting komen, zoals wanneer spelers die schijnbaar niets verkeerd hebben gedaan worden weggestuurd, als onterecht gepercipieerde vrije trappen worden toegekend, schijnbaar zuivere doelpunten worden afgekeurd, schijnbaar onterechte overtredingen worden tegen gefloten, of de speeltijd zonder geldige reden wordt verlengd.

“Dat heb je bij elke club, bij ons is ook een scheidsrechter die zegt [...] het staat op 0-1 achter, zeven minuten door laat spelen aan het eind [van de wedstrijd], want misschien gaat die bal er nog wel in. Dat weet je van tevoren ook” (trainer).

Tussen de amateur- en de professionele casus bestaan echter duidelijke verschillen in de manieren waarop partijdigheid wordt ervaren, welke in onderstaande paragrafen worden toegelicht.

2.1.1. Partijdigheid in het amateurvoetbal

Een scheidsrechter in het amateurvoetbal moet weliswaar eerlijk fluiten, maar dat gebeurt lang niet altijd in een systeem van clubscheidsrechters. Geïnterviewden geven aan dat partijdige clubscheidsrechters in het amateurvoetbal een probleem vormen. Aangezien de club meestal zelf voor een scheidsrechter moet zorgen, zijn er volgens geïnterviewden nogal wat zogenaamde 'thuisfluiters', die bewust partijdig fluiten. Het wordt gezien als een wijdverbreid verschijnsel, waarover een breed gedragen verontwaardiging bestaat.

“Dat is inherent toch aan, aan het feit dat je dus altijd thuisfluit, thuis scheidsrechters hebt. De thuisspelende club regelt de scheidsrechter. Ik kom uit de volleybal en daar had je dat dus nooit, daar werd altijd vanuit een derde vereniging een scheidsrechter geregeld, dan had je nog maar twee vlaggers die wel van de eigen club waren.” (trainer)

Terwijl veel geïnterviewden aangeven dat fouten maken mag en ook onvermijdelijk is, is er sprake van een zekere ambiguïteit over het doelbewust maken van ‘fouten’ in de arbitrage. Enerzijds wordt gesteld dat dit onacceptabel is. Anderzijds is er ook sprake van een veronderstelde partijdigheid. Scheidsrechters, en zeker lijnrechters, horen volgens geïnterviewden in zekere zin partijdig te zijn. Zo lijkt het *legitiem* wanneer een scheidsrechter bij twijfel voor de eigen ploeg fluit, zolang hij het maar niet te bont maakt, en wordt gesteld dat een lijnrechter niet ‘te eerlijk’ mag vlaggen.

In traditionele media bestaat nauwelijks aandacht voor deze veronderstelde vorm van partijdigheid in het amateurvoetbal. Een opvallende uitzondering is een artikel in HP/De Tijd (Stet, 2016) dat naar aanleiding van de amateurcasus aandacht besteedde aan het thema:

“Wie voetbalt of heeft gevoetbald kent het fenomeen van de grensrechter die het niet zo nauw neemt met de regels, die meer punten voor hun team pakken dan de keeper. Iedere keer als de tegenstander in een kansrijke positie komt gaat de vlag omhoog. Wanneer er wordt geprotesteerd schudt de grensrechter resoluut van nee. ‘Ik kan het toch zien, je stond gewoon buitenspel en nu wieberen.’ Daarna knipoogt-ie naar de laatste man: ‘Ik red jullie wel hoor jongens.’ De goede scheidsrechters herkennen deze twaalfde mannen vaak. Na een paar dubieuze beslissingen van de vlagger besluiten zij de goede man (of vrouw) de rest van de wedstrijd te negeren, zoals dat bij mijn oude leider vaak gebeurde. Het scheidsrechtersbestand van de KNVB loopt echter niet over van bekwame leidsmannen, die ook nog eens stevig genoeg in hun schoenen staan om de schreeuw van een dominante clubgrensrechter te weerstaan. Of erger nog, de KNVB heeft geen scheidsrechter aangesteld en de arbiter van dienst is een in een joggingpak gestoken vader van een van de spelers van de tegenstander.”

Hoe dan ook geldt dat een scheidsrechter of lijnrechter in het amateurvoetbal het zelden goed kan doen, omdat iedereen vanuit een ander standpunt naar de wedstrijd kijkt en dus andere dingen ziet, terwijl de scheidsrechter het altijd maar alleen vanuit zijn eigen standpunt kan beoordelen. Bovendien heeft de verliezende partij de neiging de scheidsrechter sowieso te beschuldigen van partijdigheid.

Het gegeven dat scheidsrechters en lijnrechters allemaal vrijwilligers zijn, maakt het trouwens erg moeilijk om iets aan het probleem van partijdigheid te doen. Hierdoor bestaat er bij geïnterviewden een zeker gevoel van machteloosheid rondom het probleem van ‘thuisfluiters’. Dit wordt verder versterkt door het feit dat de KNVB volgens geïnterviewden weliswaar een belangrijk aanspreekpunt

is voor klachten van clubs, maar niet degene is die het probleem moet of kan oplossen. De clubs zelf zouden dit moeten oppakken, bijvoorbeeld door hun scheidsrechters beter te begeleiden bij het uitoefenen van hun taak en hen aan te spreken op vermeende partijdigheid. Op dit punt, echter, lijkt onder betrokkenen de indruk te bestaan dat clubs nog onvoldoende verantwoordelijkheid nemen.

2.1.2. Partijdigheid in het betaald voetbal

In tegenstelling tot het amateurvoetbal zijn scheidsrechters in het profvoetbal goed opgeleid, en niet aan een club verbonden. Onpartijdigheid wordt gezien als een onderdeel van hun professioneel handelen. Geïnterviewden benadrukken meerdere keren dat er juist vanwege die professionaliteit geen enkele twijfel bestaat en *mag* bestaan over de integriteit en onpartijdigheid van scheidsrechters in het betaald voetbal. Tegelijkertijd erkennen de geïnterviewden dat er nooit volledige onpartijdigheid of objectiviteit van scheidsrechters kan bestaan, omdat zij eerder opgedane ervaringen met spelers en clubs en percepties over hen niet kunnen uitschakelen.

“Ik bedoel als het een speler is die de wedstrijd ervoor je plat gezegd een oor aangenaaid is met een swalbe dan neem je dat als scheidsrechter mee in de eerstvolgende keer dat hij iets doet.”(medewerker KNVB)

Desalniettemin is het volgens de betrokkenen van belang dat scheidsrechters ook al de minste *schijn* van partijdigheid te allen tijde moeten vermijden. In de professionele casus is dan ook voornamelijk sprake geweest van een discussie over de *schijn* van partijdigheid van scheidsrechters, en werd niet zozeer de feitelijke onpartijdigheid van scheidsrechters betwijfeld.

“In zoverre zou het geen enkel probleem zijn geweest om Braamhaar die wedstrijd te laten fluiten, maar je hebt ook te maken met perceptie.”(medewerker KNVB)

Overigens vragen verschillende geïnterviewden zich wel af of het passend is om rekening te houden met de schijn van partijdigheid, als er tegelijkertijd geen sprake is van partijdigheid. Hierover komen uiteenlopende standpunten naar voren. Enerzijds is een geïnterviewde van mening dat elke schijn van partijdigheid problematisch is: *“Ook al is het alleen de schijn van partijdigheid, dat kan dus niet”(medewerker KNVB)*. Anderzijds vraagt een geïnterviewde zich af of er op elke scheidsrechter mogelijk iets aan te merken is, waardoor elke scheidsrechter wel een schijn van partijdigheid met zich meebrengt. Uiteindelijke beslissingen over of een scheidsrechter vanwege de schijn van partijdigheid van een wedstrijd gehaald wordt, neemt de KNVB. Daarmee is de KNVB niet alleen partij in de discussie, maar wordt zij ook weer een belangrijk onderdeel van de discussie zelf.

2.2. Sportiviteit in het amateurvoetbal

Geïnterviewden uit de amateurcasus hechten veel belang aan sportiviteit in het voetbal, terwijl deze waarde in de professionele casus nauwelijks aan de orde wordt gesteld. Dit is ook niet vreemd gezien sportiviteit geen issue was in de specifieke kwestie omtrent de scheidsrechterswissel, maar net wel centraal stond in de bestudeerde amateurwedstrijd. Deze paragraaf gaat eerst in op sportiviteit als het vervullen van je sportieve plicht, waarna de verantwoordelijkheid van de club hierin aan bod komt.

Spelers zijn volgens de betrokkenen niet sportief als ze hun best niet doen, geen inzet tonen, spelers van andere clubs 'naaien' terwijl je ze nodig hebt in een competitie, iets aannemen in ruil voor verlies of de tegenstander vragen te verliezen. Ook in de mediaberichtgeving over de amateurcasus worden vergelijkbare percepties van sportiviteit besproken. Avios wordt bijvoorbeeld verweten niet aan zijn sportieve verplichting te hebben voldaan waardoor het team van Eendracht "aan de lopende band kon scoren" (Gelderse voetbalclub na 23-0: We distantiëren ons van deze uitslag, de Gelderlander, 15 mei 2016) en een woordvoerder van de KNVB zegt:

"Het is niet de bedoeling dat een wedstrijd op zo'n manier wordt gespeeld. De essentie van voetbal is dat je elf tegen elf speelt en na afloop kijkt wie er het beste is. Zo is het voor niemand leuk" (Van Loon, 15 mei 2016 NRC Handelsblad).

Opvallend daarbij is dat de nadruk bij sportiviteit ligt op het laten zien dat je wilt winnen, zodat de competitie op een eerlijke manier kan verlopen. Het betekent dat spelers hun best moeten doen tot de laatste wedstrijd, ook als er voor hun club niks meer op het spel staat. Teams zouden zich daarom van tevoren moeten laten informeren over de belangen die er mogelijk nog voor teams op het spel staan. Dit laatste gebeurt in de praktijk volgens geïnterviewden niet altijd, met als gevolg dat de sportieve plicht in het geding kan komen. Ook bestaat er onder geïnterviewden in bepaalde omstandigheden begrip voor het niet vervullen van de sportieve plicht, en wordt het niet ongewoon geacht wanneer clubs niet altijd op de toppen van hun kunnen spelen. Terwijl de wil om een wedstrijd te winnen gezien wordt als sportief gedrag (je sportieve plicht doen), kan paradoxaal genoeg de wil om te winnen volgens geïnterviewden ook juist weer onsportief gedrag in de hand werken. Sportiviteit is met andere woorden van groot belang, omdat enerzijds een gebrek daaraan de integriteit van zowel het spel als de competitie kan aantasten, maar anderzijds een te grote nadruk erop ook een belemmering kan zijn voor integer voetbal.

Niet alleen spelers, ook andere actoren zijn verantwoordelijk voor het tonen van sportief gedrag. Clubs hebben hiertoe een sportiviteitsconvenant afgesloten en tonen zich sportief door de principes van het sportiviteitsconvenant te respecteren en hun ploegen niet in een te lage klasse te laten spelen.

Dit convenant heeft volgens geïnterviewden echter vooral waarde voor bestuurders, en nauwelijks voor spelers. Ook blijkt dat een deel van de betrokkenen de precieze inhoud van het convenant niet kent, of zich er niet aan houdt. Vooral bij een incident is het van belang dat het convenant er is, omdat de KNVB de club er dan op kan aanspreken. Uit de mediaberichtgeving is op te maken dat Pieter Lepoutre, toenmalig voorzitter van voetbalclub Diosa, het sportiviteitsconvenant gebruikte om de zaak bij de KNVB aan te kaarten. Daarnaast ligt er ook een verantwoordelijkheid bij trainers en leiders; zij kunnen sportief gedrag tonen door in te grijpen bij niet-sportief gedrag van hun spelers. Evenzo kunnen ouders bijdragen aan een sportieve sfeer door voorbeeldgedrag te tonen tijdens wedstrijden, door bijvoorbeeld respectvol te zijn naar de scheidsrechter. Overigens geven geïnterviewden aan dat het opvallend is dat kinderen op jonge leeftijd vooral willen voetballen, en dat met name ouders en leiders hun kinderen willen zien winnen. Zij zouden daardoor indirect bijdragen aan het creëren van een onsportieve sfeer. Pas als kinderen ouder worden, lijkt winnen (deels onder druk van ouders en leiders) ook voor hen belangrijker te worden, waardoor (gebrek aan) sportiviteit ook een belangrijker aandachtspunt in het spel wordt.

2.3. Onafhankelijkheid in het betaald voetbal

Onafhankelijkheid wordt door de geïnterviewden in het betaald voetbal genoemd als belangrijke voorwaarde voor onpartijdigheid van scheidsrechters, maar wordt daarnaast ook in verband gebracht met de rol van de KNVB.

Voor professionele scheidsrechters heeft onafhankelijkheid te maken met het juist inschatten van hun eigen positie in een situatie, op zo'n manier dat zij zich op een geloofwaardige manier profileren als volledig onafhankelijk. Dit houdt in dat een scheidsrechter zich niet alleen bewust is van de manier waarop hij zich (als onafhankelijk) positioneert ten opzichte van betrokken clubs, maar ook dat hij zijn onafhankelijkheid kan tonen in spelsituaties. En dat hij zich daarbij niet laat beïnvloeden door de belangen, bedreigingen en invloeden van betrokken partijen, noch door hun eigen sympathieën voor een bepaalde partij of groep. In dat verband menen sommige betrokkenen dat het feit dat Braamhaar niet gemeld heeft aan de KNVB dat hij een lezing had gegeven bij de Graafschap een 'individuele inschattingsfout' was.

“Ik vind ook dat de scheidsrechter in kwestie die had ook melding moeten maken van dit feit zodat daar ook, kijk als men bij scheidsrechterszaken had geweten dat hij aangesteld zou worden voor die wedstrijd, of dat hij die lezing gehouden zou hebben, dan was die nooit aangesteld voor die wedstrijd.” (medewerker KNVB)

Een andere geïnterviewde stelt daarentegen dat hij geen enkele moeite had met de lezing van

Braamhaar bij De Graafschap, omdat hij er vertrouwen in heeft dat Braamhaar een onafhankelijke scheidsrechter is. Wat daarbij opvalt is dat zowel hij, als meerdere andere betrokkenen de professionaliteit van scheidsrechters in het betaald voetbal als uitgangspunt nemen: vanwege de professionele status van de scheidsrechters wordt min of meer vanzelfsprekend verondersteld dat zij ook integer en onafhankelijk zijn – en dat gerichte actie om integriteit onder scheidsrechters te bewaken en te bevorderen onnodig is en zelfs ten onrechte kan worden opgevat als een teken van wantrouwen over de integriteit van scheidsrechters.

Niet alleen individuele scheidsrechters moeten onafhankelijk zijn. Ook in de manier van aansturing en organiseren, moet onafhankelijkheid besloten liggen. Zo opperen enkele betrokkenen dat de KNVB nevenfuncties van scheidsrechters structureel zou moeten willen registreren, en voor scheidsrechters een meldingsplicht zou moeten gelden. Ook zou volgens een oud-scheidsrechter meer sprake moeten zijn van een institutioneel systeem waarbinnen onafhankelijkheid in de arbitrage gegarandeerd is en dat bovendien besloten ligt in de manier waarop scheidsrechters worden aangesteld, opgeleid en beloond. Deze organisatorische inbedding van onafhankelijkheid van scheidsrechters wordt door betreffende scheidsrechter ter discussie gesteld. In het voetbal zijn momenteel namelijk het tuchtrecht (te vergelijken met de rechtsprekende macht), het bestuur (te vergelijken met wetgevende macht) en de scheidsrechters (te vergelijken met de uitvoerende macht) verenigd in dezelfde organisatie (de KNVB). Hierdoor zou geen sprake kunnen zijn van werkelijke onafhankelijkheid van beide andere twee invloedssferen, terwijl juist een scheiding der machten cruciaal lijkt voor het vertrouwen van betrokken partijen in een onafhankelijke arbitrage.

Conclusies: De betekenis van integriteit voor verschillende type betrokkenen in de voetbalpraktijk

- Het begrip 'integriteit' wordt door betrokkenen bij zowel de amateurcasus als de professionele casus maar zelden expliciet gebruikt en geduid;
- In de voetbalpraktijk, en specifiek in de context van de besproken casussen, wordt integriteit 'gecontextualiseerd' en geconcretiseerd door te verwijzen naar en te spreken over de waarden onpartijdigheid, sportiviteit en onafhankelijkheid;
- In het amateurvoetbal wordt juist vanwege het amateuristische karakter ervan enige mate van partijdigheid van scheidsrechters verondersteld en geaccepteerd als normaal en onvermijdelijk, en in specifieke gevallen zelfs expliciet verwacht;
- In het betaald voetbal lijkt het gegeven dat scheidsrechters in het professionele voetbal *professionals* zijn, te impliceren dat hun onpartijdigheid (en daarmee hun integriteit) op voorhand mag worden verondersteld en niet in twijfel hoeft te worden getrokken;
- Zowel in het amateur als het betaald voetbal wordt weinig noodzaak cq. mogelijkheid ervaren om proactief actie te ondernemen om risico's op (schijn van) partijdigheid te verminderen;
- Sportiviteit wordt vooral door betrokkenen in de amateurcasus van groot belang geacht, maar kan leiden tot uiteenlopende conclusies over wat moreel acceptabel gedrag is;
- Onafhankelijkheid wordt met name door betrokkenen in de betaald voetbal casus genoemd als belangrijke waarde, maar moet vooral institutioneel en organisatorisch gezien nog beter gewaarborgd worden.

HOOFDSTUK 3. WANNEER EN WAAROM EEN ZAAK EEN INTEGRITEITSKWESTIE WORDT

In dit deel wordt nagegaan hoe en waarom in beide casussen de zaak als een integriteitskwestie werd gezien. Met anderen woorden, we onderzoeken waarom de betrokkenen de zaak gingen verbinden met normen en waarden die zij belangrijk vinden voor de sport. We maken daarbij expliciet onderscheid tussen het begrip integriteitskwestie en integriteitsschending. Waar in het eerste begrip enkel sprake is van het in morele termen zien van de zaak, gaat het in het tweede begrip over het veroordelen van de zaak omdat waarden en normen overtreden zijn. Eerst wordt ingegaan op wat precies de integriteitskwestie is die betrokkenen centraal stellen (3.1). Hierover bestaat immers verschil van mening. Daarna wordt (in respectievelijk 3.2 en 3.3) de vraag gesteld hoe en waarom de zaak in de media is verschenen en door de KNVB werd behandeld.

3.1. Wat is precies de integriteitskwestie die centraal staat in de casussen?

Over het algemeen geldt dat een incident als integriteitskwestie wordt gezien als het raakt aan de basisprincipes van het hebben van eerlijke kansen in een wedstrijd, en uiteindelijk ook in de competitie. In beide casussen stond juist die 'eerlijke competitie' ter discussie, zij het op een verschillende manier. In de amateurcasus ligt de meeste nadruk op het bewuste verlies met 23-0 van de wedstrijd door Avios spelers. Daarmee was de uitslag van de wedstrijd door de spelers van Avios weggegeven; er was geen sprake van een 'eerlijk' verlies, met als gevolg dat niet Diosa, maar Eendracht kampioen werd (later wordt deze uitkomst teruggedraaid, zodat Diosa alsnog kampioen wordt). Deze gebeurtenis zou echter een reactie zijn geweest op partijdigheid door de arbitrage van Diosa in eerdere wedstrijden. Diverse geïnterviewden van zowel Avios als daarbuiten geven aan dat vermeende partijdigheid bij de arbitrage van Diosa de dieperliggende oorzaak was van het als 'onsportief' bestempelde gedrag van Avios. Deze partijdigheid van arbitrage zou volgens hen de eigenlijke integriteitskwestie in deze zaak zijn. Immers, zo redeneert men, vanwege deze partijdigheid zouden Avios spelers het idee hebben opgevat om Diosa een hak te zetten door met 23-0 van Eendracht te verliezen.

In de professionele casus speelde zoals eerder aangegeven vooral de *schijn* van partijdigheid van de arbitrage. In de professionele casus was geen sprake van het beïnvloeden van de uitkomst van de wedstrijd (want die had nog niet plaatsgevonden), en was er dus volgens de meeste geïnterviewden ook niet of nauwelijks sprake van een integriteitskwestie. Toch stond ook hier een 'eerlijke competitie' ter discussie, omdat de lezing van Braamhaar bij De Graafschap kort voor het fluiten van de wedstrijd de vraag opriep of hij dan wel een eerlijke, dat wil zeggen onpartijdige, wedstrijd voor

deze club kon fluiten. Nadat Braamhaar werd vervangen door Makkellie, was opnieuw sprake van een schijn van partijdigheid vanwege de assistent-scheidsrechters van Makkellie. Ditmaal zouden de assistenten van Makkellie mogelijk partijdig zijn, omdat ze uit Friesland komen. Beide clubs, eerst Cambuur, daarna De Graafschap, stelden daarmee de geloofwaardigheid van de onafhankelijkheid van de toegewezen scheidsrechter ter discussie.

Interviewer: "Wat is precies de integriteitskwesitie hier?" Geïnterviewde: "Dat je geloofwaardig bent, ik zou niet weten hoe ik dat anders moet zeggen. Als je dat niet bent, heb je een probleem."

(KNVB)

Er zijn drie interessante overeenkomsten tussen beide casussen. Eerst en vooral ging het in beide gevallen om een uitermate belangrijke wedstrijd. In de amateurcasus ging het in de wedstrijd om wie er kampioen zou worden, en in de professionele casus om wie later in het seizoen mogelijk zou degraderen. Dit gegeven wordt zelfs gezien als bepalend voor het feit dat beide casussen aan het licht zijn gekomen en in de media besproken zijn (zie 3.2). Onder andere omstandigheden (bv. als het niet ging om een wedstrijd tussen mogelijke degradatiekandidaten) was de casus met Braamhaar en/of Makkellie en assistenten waarschijnlijk helemaal geen incident geweest. Immers, voor een 'gewone' wedstrijd zouden de gevolgen van eventuele partijdigheid voor de partijen veel beperkter zijn geweest – en zou integriteit in de opvatting van de betrokkenen dus ook minder aan de orde zijn. Ten tweede staat in beide casussen de integriteitskwesitie niet op zichzelf, maar is sprake van een opeenvolging van gebeurtenissen. Daarmee kennen beide casussen een eigen geschiedenis, (die binnen de context van een belangrijke promotie of duel tussen mogelijke degradatiekandidaten tot uitdrukking komt). Ten derde verschillen betrokkenen van mening over wat nu eigenlijk de integriteitskwesitie in de casus is. In beide casussen worden meerdere integriteitskwesities genoemd, maar afhankelijk van de partij waartoe de geïnterviewde behoort en diens positie, verschillen ze van mening over welke kwesitie precies in het geding is. In de professionele casus geldt eerst de aanstelling van Braamhaar als schijn van partijdigheid voor Cambuur, terwijl de aanstelling van Makkellie en assistenten vanuit het perspectief van De Graafschap als schijn van partijdigheid geldt. In de amateurcasus wordt het gedrag van Avios als onsportief beschouwd omdat Diosa hierdoor niet het verdiende kampioenschap krijgt, maar hebben respondenten er tegelijkertijd ook begrip voor omdat het een reactie zou zijn op vermeende partijdigheid van een Diosa scheidsrechter.

3.2. Hoe en waarom is de kwesitie in de media gekomen?

In beide casussen zijn de meeste geïnterviewden ervan overtuigd dat de aandacht van de media voor de kwesitie niet uitsluitend te wijten is aan acties van individuele personen van de clubs. Zij schrijven het ook toe aan de interactie tussen journalisten die de kwesitie in het nieuws brachten op basis van

wat zij hebben opgepikt op sociale media en individuele acties van betrokkenen die een bericht verspreidden.

In de professionele casus is de lezing van Braamhaar bij De Graafschap eerst op sociale media terecht gekomen. Dat gebeurde naar aanleiding van een aankondiging van de lezing op de website van De Graafschap, waarbij een eventuele schijn van partijdigheid nog niet aan de orde was. Wel zou Cambuur de schijn van partijdigheid van Braamhaar als scheidsrechter bij de media hebben aangekaart. Toen Braamhaar vervolgens werd vervangen door Makkellie, uitte De Graafschap eveneens in de media ongenoegen over de keuze van dit arbitrageteam, omdat ook hier sprake zou zijn van een schijn van partijdigheid. In beide gevallen lijkt de kwestie in het nieuws te zijn gebracht om de KNVB te bewegen tot actie en indirect een signaal af te geven aan de scheidsrechters in kwestie.

“Het begint met het vuurtje opstoken. We hebben iets ontdekt en daar gaan we wat mee doen en om het dan veranderd te krijgen. Als het dan grote vormen aanneemt dan gaat de KNVB door de knieën, dan gaan ze daar iets mee doen. Als het twee of drie man is die dat roept en er komt geen enkele reactie op verder dan doet de KNVB niets.” (bestuurslid)

In de amateurcasus zou de 23-0 uitslag bij de wedstrijd Eendracht-Avios via de sociale media (filmpjes en berichten van Diosa spelers) zijn opgepikt door journalisten. Een bestuurslid van Eendracht zou volgens een journalist meteen na de wedstrijd in een telefonisch interview hebben gezegd dat er sprake was geweest van een afspraak tussen Eendracht en Avios. Nadien werd door het bestuurslid ontkend dat hij dit gezegd had, maar in de media was ondertussen reeds het beeld ontstaan dat er sprake was van een akkoordje. Het valt daarbij op dat veel geïnterviewden het bestaan van dit zozegde akkoordje in twijfel trekken. Volgens de meeste geïnterviewden was er sprake van een eenzijdige actie van Avios, door eenvoudigweg met een pretopstelling te spelen wegens gebrek aan motivatie om echt weerstand te bieden aan de tegenstander.

Tegelijkertijd bestaan er in de amateurcasus verdachtmakingen over en weer over dat clubs vanuit hun eigen belang, de situatie in het nieuws hebben gebracht. Sommige geïnterviewden denken dat het bestuur van Diosa er bewust over heeft getweet om zo media-aandacht voor de zaak te krijgen.

“Alleen in dit geval is het natuurlijk heel erg, eh ja, door mensen van Diosa, ja eh opgeklopt [...]. In ieder geval dusdanig in de pers gebracht dat het direct onder de aandacht van de KNVB gekomen is.” (trainer)

Een bestuurslid van Diosa ontkent dat hij de media heeft ingelicht. Een journalist van de Gelderlander heeft, aldus deze betrokkene, contact met hem opgenomen.

Kort na de wedstrijd heeft het nieuws zich in een razend tempo verspreid via berichten op Facebook, naar regionaal nieuws en daarna is het zelfs landelijk nieuws geworden. Bij de verdere verspreiding van het nieuws heeft een speler van Diosa een belangrijke rol gespeeld door een nieuwsbericht van de Gelderlander door te sturen naar Voetbal Inside. Enkele geïnterviewden geven aan dat de hele casus hoogstens regionale nieuwswaarde had, maar niettemin landelijke media-aandacht kreeg omdat het komkommertijd was.

In de opvolging van de eerste mediaberichten doet zich een opvallend verschil voor tussen beide casussen. Terwijl de uitslag van de wedstrijd in de professionele casus geen aanleiding vormt voor verdere mediaberichtgeving, zorgt de uitslag van de wedstrijd in de amateurcasus er juist voor dat de wedstrijd in de media terecht komt en verder opgevolgd wordt. Er is de eerste ongewone gebeurtenis – de ‘bizarre uitslag’ van 23-0 die een ‘titelroof’ tot gevolg heeft – zoals veel artikelen het verwoorden en er wordt al heel snel van ‘een akkoordje’ en soms zelfs expliciet van matchfixing gesproken zoals in het NRC (“Matchfixing. Het werd 23-0 in Mook”, 17 mei 2016). Daarna is er sprake van vervolgnieuws, waaronder de reacties van de verschillende betrokkenen op de wedstrijd, de aankondiging van het onderzoek door de KNVB en de uiteindelijke uitspraak van de tuchtcommissie. Dat zorgde ervoor dat het makkelijk was hier opnieuw over te berichten. Het valt bovendien op dat de media die over deze kwestie berichten, geneigd waren om hun nieuws van andere media over te nemen, zonder zelf op onderzoek uit te gaan. De stroom aan berichten die vervolgens ontstond zorgde ervoor dat deze casus zichzelf in de media reproduceerde en dat het nieuws zich steeds verder verspreidde. Paragraaf 4.2.2. gaat hier dieper op in.

3.3. Hoe werd de KNVB betrokken en waarom hebben ze het opgepakt?

Beide casussen verschillen ook in de manier waarop de zaak bij de KNVB terechtgekomen is. In de amateurcasus heeft Diosa, als benadeelde partij, de zaak formeel bij de KNVB aangekaart. Een bestuurslid van Diosa geeft aan dat ze in het bestuur overlegd hebben wat ze met de zaak aan moesten. Ze kwamen tot de conclusie dat de wedstrijd door Avios was ‘weggegeven’ en dat Diosa daardoor geen kampioen geworden was. Dat heeft het bestuur doen besluiten de zaak officieel bij de KNVB aan te kaarten en zo is het bij de tuchtcommissie van de KNVB terecht gekomen. Voor de professionele casus bestaan onder de betrokkenen – ook binnen de KNVB zelf – verschillende verhalen over waarom de KNVB de zaak heeft opgepakt: op eigen initiatief na constatering van een mogelijke schijn van belangenverstremgeling, na officiële melding van de kwestie door Cambuur of naar aanleiding van de aandacht die er over de zaak in de media ontstond.

De KNVB wordt in beide casussen gezien als het orgaan waar dit soort kwesties aangekaart moet

worden. Met name in het amateurvoetbal wordt dit volgens de betrokkenen echter lang niet altijd gedaan, omdat clubs denken dat de KNVB het simpelweg niet oppakt, dat zij het niet belangrijk genoeg vinden om te behandelen of dat ze de capaciteit niet hebben om alle 'rare' uitslagen nader te onderzoeken. In dit geval werd Diosa gesterkt door de aandacht die er inmiddels rondom de kwestie was ontstaan om het toch te melden en vanwege het belang dat er voor hen op het spel stond. Diverse geïnterviewden geven aan dat de KNVB vanwege de publiciteit bovendien niet anders kon dan de zaak oppakken, omdat ze anders hun geloofwaardigheid zouden verliezen. Een bestuurslid van Diosa geeft aan dat de KNVB de klacht van Diosa mogelijk niet in behandeling had genomen als die publiciteit er niet was geweest.

“En ja de jongens van mijn school [...] die hadden het ook opgepikt, dat zijn ook voetballers en die weten dat ik bij Diosa speel [...] en die zeiden ook dit is toch niet geloofwaardig als de KNVB dit laat liggen dan maken ze zichzelf in het amateurvoetbal helemaal ongeloofwaardig.” (speler)

In de professionele casus lijkt de KNVB sneller te hebben ingespeeld op discussies die in de (sociale) media werden gevoerd.

“Volgens mij was het eerst social media waar het ontstond en op basis daarvan hebben we gezegd van nou daar ontstaat dus schijn van partijdigheid, en dat willen we niet en als we Braamhaar die wedstrijd laten fluiten dan vragen we eigenlijk ook te veel van hem. Ik bedoel de kans dat die daar of dat de druk op hem te groot wordt of niet redelijk is zeg maar en dat hij daardoor niet presteert. Dat willen we niet dus die gaat daar vanaf. En daarna kwam de discussie inderdaad over die assistenten en daar hebben we nog wel een keer intern over gesproken en toen hebben we gezegd van 'Weet je dit zijn gewoon goede assistenten' en we hebben er alle vertrouwen in dat die de wedstrijd op de goede manier doen en dan moeten we ook achter onze mensen staan.” (KNVB)

De KNVB heeft het incident opgepakt omdat ze als bond verantwoordelijk is voor het toekennen van scheidsrechters aan wedstrijden. Een discussie over de schijn van partijdigheid van de toegewezen scheidsrechters stelt daarmee ook de legitimiteit en integriteit van de KNVB zelf ter discussie. De KNVB is zich bovendien zeer bewust van het feit dat er veel en snel over hen in de (sociale) media wordt bericht. De grote media-aandacht veroorzaakt een continue druk op de KNVB en daardoor een zekere voorzichtigheid in het naar buiten brengen van berichten. Kortom, in beide casussen hebben de media een belangrijke rol gehad in hoe de KNVB met de zaak is omgegaan. Dit wordt verder uitgediept in 4.2.2.

Conclusies: Wanneer en waarom een zaak een integriteitskwestie wordt

- Beide zaken werden door betrokkenen gezien als een integriteitskwestie omdat ze raakten aan de basisprincipes van het hebben van eerlijke kansen in een wedstrijd, en uiteindelijk ook in de competitie;
- In beide casussen zijn er meerdere kwesties die als integriteitskwestie worden beschouwd, afhankelijk van de positie en het perspectief van de betrokkene;
- Of en hoe groot een zaak in de media terechtkomt, is het gevolg van een interactie tussen journalisten en betrokkenen bij de kwestie;
- Tegelijkertijd worden zowel de media als het begrip integriteit op strategische en opportunistische wijze ingezet door clubs om zaken aan de orde te stellen en met name de KNVB te bewegen stelling in te nemen en tot actie over te gaan.

HOOFDSTUK 4. HOE INTEGRITEIT WORDT GECONSTRUEERD DOOR INTERACTIES TUSSEN BETROKKENEN

In dit deel analyseren we de vraag wat de integriteitskwestie betekent voor de betrokken partijen in beide casussen, en hoe hun beeld over de zaak tot stand is gekomen. Twee vragen staan daarbij centraal. De eerste vraag (4.1) richt zich op de manier waarop de betrokkenen kijken naar de integriteitskwestie of, met andere woorden, hoe ze deze 'framen'. Hoewel uit de vorige delen blijkt dat de partijen in beide gevallen de zaak in bepaalde mate verbinden met integriteit of hieraan gerelateerde kernwaarden, is er sprake van ambiguïteit over de ernst ervan. Beide casussen roepen tegenstrijdige emoties op. In 4.1.2 laten we zien dat dit deels te verklaren is doordat de meeste geïnterviewden zich richten op de gevolgen die de zaak heeft gehad voor betrokken partijen. Niettemin zijn er ook anderen voor wie het (ook) vooral een principiële zaak is en/of een kwestie van de juiste regels volgen. In 4.1.3 wordt aansluitend toegelicht wie volgens de betrokkenen verantwoordelijk is voor deze zaak, en wie had moeten ingrijpen om escalatie te vermijden. De tweede vraag (4.2) gaat in op hoe het beeld van betrokkenen over de zaak tot stand is gekomen. Daarin verschillen de casussen op twee manieren, namelijk in het belang dat betrokkenen hechten aan verbaal en non-verbaal gedrag, en in de rol die zij toekennen aan de media. Waar in de amateurcasus een stilzwijgende beïnvloeding plaatsvindt tussen de partijen, is in de professionele casus meer sprake van strategische inzet van verbale uitingen. In die professionele casus wordt het spel ook veel meer gespeeld via de media, terwijl de in de amateurcasus betrokken partijen zelf in grote mate beïnvloed worden door de media.

4.1. Hoe 'framen' de betrokken partijen de integriteitskwestie?

Deze paragraaf gaat in op hoe betrokkenen in beide casussen de ernst van de zaak inschatten, hoe de gevolgen het beeld over de casus hebben bepaald, en wie zij verantwoordelijk achten voor de integriteitskwestie.

4.1.1. Framing van de ernst van de zaak

In beide casussen zijn betrokkenen ambigu over hoe ernstig ze de kwestie die centraal staat vinden. We zien bij betrokkenen signalen van morele verontwaardiging, maar ook manieren waarop zij de zaak trachten te relativiseren. Het contrast tussen verbale statements en emotionele uitlatingen is daarbij soms groot. In de professionele casus geven veel geïnterviewden aan dat de zaak weinig indruk op hen heeft gemaakt. Voor de meesten van hen was de zaak al ver weg gezakt in het geheugen, waardoor ze – ter voorbereiding van het interview – opnieuw moesten opzoeken wat er ook al weer

gebeurd was. Het was volgens hen 'een akkefietje van niks', 'een beetje dommig', 'zo voorbij', en zelfs geen integriteitskwestie (zie ook 3.1). Hoewel de casus dus onbelangrijk gevonden wordt, zijn diverse betrokkenen toch bang dat het weer een issue gaat worden dat aandacht trekt. De casus nu bespreken en evalueren in termen van integriteit zou volgens betrokkenen zelfs schadelijk kunnen zijn, omdat het de suggestie zou kunnen wekken dat er *in casu* daadwerkelijk sprake was van een misstand. Op de vraag of het dan een 'non-issue' is, antwoordt een betrokkene dat een dergelijke 'framing' tekort zou doen aan de gevoeligheid die rondom deze zaak hing. Dit had vooral te maken met de mogelijke gevolgen ervan, want de belangen rondom deze wedstrijd waren bijzonder groot. Voor de club zou verlies de kans op degradatie vergroten, wat zware financiële en personele gevolgen zou hebben. Met andere woorden, omdat De Graafschap de wedstrijd won is er verder nauwelijks aandacht besteed aan mogelijk partijdige beslissingen van de scheidsrechter en zijn assistenten tijdens de wedstrijd.

Ook in de amateurasus is er ambiguïteit over de ernst van de zaak. De reacties van betrokkenen geven enerzijds blijk van morele verontwaardiging over en onbegrip voor het gedrag van Aviospelers en hun leiders, omdat zij hun 'sportieve plicht' niet nakwamen. Betrokkenen noemen dit gedrag 'kwalijk', 'niet fair' en zelfs 'verrot'. Anderzijds wordt over deze zaak door betrokkenen ook lacherig gedaan, waaruit relativering blijkt. Er wordt gesteld dat het eigenlijk helemaal nergens over gaat zoals onderstaande citaten laten zien.

"Ja ik bedoel het is allemaal niet zo heel zwaar maar ik wil het eigenlijk wel van die kinderen zelf weten. Van hoe kom je daar nu bij? Ik vind het nogal wat. We zijn, en ik bedoel nogmaals het is geen doodzonde maar ze hebben het wel gedaan, dus ergens hebben ze die gedachte gekregen." [...] Ja we hebben er ook allemaal vreselijk om moeten lachen, want ze hadden toch wel mooi dat Niftrik buitenspel gezet." (journalist)

"En het is redelijk onschuldig wat er gebeurd is, er zijn geen mensen doodgetrapt bij wijze van spreken, dus ja." (trainer)

Opvallend is verder dat betrokkenen in beide casussen naar de intentie van betrokkenen verwijzen om de ernst van het gedrag af te zwakken. Als partijen niet de intentie hebben om niet-integer te zijn, wordt het gedrag als minder ernstig gezien. In de professionele casus wordt het voorval in de interviews een 'slordigheid' genoemd, omdat de KNVB geen oog had voor het feit dat de inschakeling van assistenten uit Leeuwarden en Sneek voor een schijn van partijdigheid zou kunnen zorgen. De KNVB had met andere woorden moeten voorzien dat deze beslissing niet slim was. Omdat de KNVB echter niet handelde vanuit de intentie om de uitslag te beïnvloeden, wordt de zaak als minder ernstig gezien. Hetzelfde geldt voor Braamhaar, die volgens de meeste geïnterviewden de

KNVB weliswaar had moeten inlichten over de lezing bij De Graafschap, maar evenmin de intentie had om partijdig te gaan fluiten tijdens de betreffende wedstrijd. De mediaberichten geven een gelijkaardig beeld over de betrekkelijk lage ernst van de zaak. In eerste instantie berichtten de media sec dat de wissel een maatregel was om de 'schijn van partijdigheid' te voorkomen. In twee artikelen wordt er eveneens op gezinspeeld dat het 'handiger' was geweest wanneer Braamhaar de lezing had gemeld.

"Braamhaar had dat overigens niet gemeld bij de voetbalbond. 'Scheidsrechters zijn dat ook niet verplicht', stelt een woordvoerder van de KNVB in een reactie, 'maar toen ons die lezing ter ore kwam, hebben we besloten Braamhaar een andere wedstrijd te geven. Om alle schijn van partijdigheid te vermijden'." (Jansen, Algemeen Dagblad, 26 november 2015)

Peter Hofstede, manager voetbalzaken van de Graafschap zegt in een artikel op Foxsport bovendien dat "[h]et niet groter gemaakt moet worden dan het is. Maar nogmaals, heel handig is het niet." ("De Graafschap: Friese assistenten niet handig", 27 november 2015). Zowel in de media als door betrokkenen zelf wordt het aanstellen van de betrokken scheidsrechters dus gepresenteerd als een ongelukkige samenloop van omstandigheden, en niet van een bewuste actie van één van de partijen.

Hoewel in de amateurcasus de Avios spelers wel bewust de uitslag hebben beïnvloed, hadden ze dit volgens bijna alle geïnterviewden niet van tevoren gepland waardoor er volgens geïnterviewden meer sprake was van impulsief dan intentioneel handelen. Dat de uitslag bewust beïnvloed werd, leidden ooggetuigen van de wedstrijd af uit de manier waarop spelers van Avios het spel speelden, hun vrolijke houding toen ze achterstonden, en het spelniveau van de ploeg op dat moment vergeleken met het spelniveau gedurende de rest van het seizoen. De score van 23-0 kon volgens betrokkenen geen toeval zijn, omdat Eendracht hierdoor precies voldoende doelpunten had om Diosa het kampioenschap uit handen te nemen. Het bewust verliezen was volgens verschillende partijen nochtans niet goed doordacht (zeker wat betreft de zware gevolgen) en ook niet van tevoren gepland. De zaak werd uiteindelijk veel ernstiger dan Avios spelers van te voren hadden voorzien. De mediaberichtgeving bevestigt dit perspectief deels. Er wordt gesteld dat bij Avios geen motivatie meer bestond om de wedstrijd tegen Eendracht te winnen, en dat zij met een pretopstelling speelden. Ook wordt aangegeven dat de jonge spelers zich waarschijnlijk niet gerealiseerd hebben wat de gevolgen van hun handelen zou kunnen betekenen. Daarmee relativeerden de berichten weliswaar de ernst en opzet waarmee de spelers van Avios, Diosa hebben willen benadelen, maar werd het doelbewuste handelen niet in twijfel getrokken.

De enkele geïnterviewden die wel overtuigd waren dat er een afspraak was gemaakt tussen Avios en

Eendracht over de 23-0 uitslag, vertoonden ook meer verontwaardiging over het gedrag van de spelers (van beide ploegen), precies omdat er in dat geval sprake zou zijn geweest van een bewust geplande actie. En ook in de media, waar zeker bij aanvang van de berichtgeving weinig twijfel leek te zijn over het doelbewuste handelen van Avios en Eendracht, was de verontwaardiging groot. In mediaberichten werd herhaaldelijk verwezen naar de uitspraak van een bestuurslid van Eendracht waarin hij bevestigd zou hebben dat er een onderlinge afspraak was gemaakt tussen Avios en Eendracht over de uitslag van de wedstrijd. Ook de uitspraak van een bestuurslid van Diosa komt meerdere keren terug: *“Er was vanmiddag gewoon sprake van afgesproken werk. Dat mag en dat kan niet.”* In sommige artikelen werd dan ook van matchfixing gesproken en wordt een vergelijking gemaakt met belchinezen¹. Het perspectief van een ‘afgesproken wedstrijd’ was in de eerste publicaties over deze kwestie in alle artikelen aanwezig. Pas in latere artikelen werd duidelijk dat het bestuur van beide clubs dit perspectief tegenspraken. Het motief voor het maken van een onderlinge afspraak over de uitslag van de wedstrijd, namelijk wraak op de partijdige clubscheidsrechters van Diosa, werd in de media ook herhaaldelijk beschreven. Deze berichten benadrukten dat er sprake was van een bewuste intentie van Avios en Eendracht.

4.1.2. De gevolgen van de casus bepalen de ‘framing’ ervan

De integriteitskwesties in de professionele en amateurcasus zijn verschillend van aard. Toch is er een duidelijke parallel in de manier waarop betrokkenen naar de kwesties kijken. In beide gevallen wordt het oordeel over de zaak grotendeels bepaald door de gevolgen ervan voor betrokkenen, en minder door de aard van het gedrag zelf. Het beeld dat men heeft over de integriteitskwestie wordt dus vooral achteraf geconstrueerd. Er lijkt hierin sprake te zijn van een opportunistische benadering van integriteit, waarin betrokkenen als volgt redeneren “als het gedrag op zich fout is, maar nare gevolgen ontbreken, dan spreken we er niet meer over”. Zo heeft de professionele casus volgens betrokkenen relatief weinig stof doen opwaaien, omdat De Graafschap de wedstrijd won en dus klaarblijkelijk niet benadeeld is door de lijnrechters uit Sneek en Leeuwarden.

¹ Deze term verwijst naar mogelijke omkoping in het betaald voetbal in 2009 waar tijdens wedstrijden door mensen van Aziatische afkomst specifieke informatie zoals het scoreverloop werd doorgebeld naar gokcentra in China.

“Ik denk dat het wel duidelijk is dat het niet een hele groot schandaal is zoiets, het was ook eigenlijk zo voorbij. Toen de wedstrijd voorbij was en zeker omdat wij wonnen werd er al helemaal niet meer over gepraat.” (medewerker De Graafschap)

Had Cambuur wel gewonnen, dan was de situatie volgens betrokkenen anders geweest. Gezien de enorme financiële belangen die op het spel stonden bij dit duel tussen mogelijke degradatiekandidaten. In dat geval zouden beslissingen van de arbitrage waarschijnlijk kritischer bekeken en/of bediscussieerd zijn als daar aanleiding voor was geweest.

De beslissing van de KNVB om Makkellie met zijn Friese assistenten niet te vervangen – hoewel zij de schijn tegen hadden – lijkt eveneens in de richting te wijzen van een opportunistische benadering van integriteit. Omdat de invloed van lijnrechters op het wedstrijdverloop relatief klein is, was de kans op een partijdige wedstrijd klein. En aangezien het kort voor de wedstrijd was, leek het dus handiger om niet op de beslissing terug te komen.

De media gaan hierin mee. Omdat er formeel geen sprake is van een integriteitskwestie wordt er ook niet meer over bericht. De artikelen na de wedstrijd geven enkel aan dat de grensrechters hebben bewezen niet bevooroordeeld te zijn. De impliciete boodschap lijkt te zijn dat de commotie over schijn van partijdigheid voor de wedstrijd dus overbodig was, precies omdat kwalijke gevolgen uitbleven. Gezien nieuws over het algemeen over ongewone feiten en gebeurtenissen gaat (Hall, 1973; NRC Stijlgids; Galtung & Ruge, 1965), verbaast het niet dat de berichtgeving niet meer over de *mogelijke* benadeling gaat, of in dit geval de principiële kwestie dat schijn van partijdigheid te allen tijde moet worden vermeden. Zolang er geen concrete aanwijzingen zijn dat het niet om een symptoom van een structureel probleem gaat (bijvoorbeeld als scheidsrechters in het profvoetbal vaak partijdig zouden fluiten), is er voor de media ook weinig aanleiding om hierover te berichten.

Waar vervelende gevolgen in de professionele casus uitbleven, waren die er wel in de amateurcasus. Door met 23-0 te verliezen heeft Avios het kampioenschap van Diosa ontnomen. Het op die manier benadelen van een club kan volgens de meeste betrokkenen echt niet. Het zijn precies die gevolgen die Avios spelers kwalijk worden genomen, niet het slecht spelen op zich. Verschillende betrokkenen zeggen immers dat er niets aan de hand was geweest als het doelpuntensaldo iets lager was uitgevallen en Diosa dus gewoon kampioen was geworden. Diosa was dan wel even geschrokken van het ‘statement’ van Avios, maar de integriteit van Avios zou dan niet ter discussie zijn gesteld.

“[...] als we 19-0 verloren hadden [...] dan was het beter geweest. Dan hadden we een statement gemaakt en waren zij alsnog kampioen geweest, dan was er voor de rest niks aan de hand geweest. [...] dan had de KNVB gedacht dat is spannend en dan hadden ze er verder niks mee gedaan.” (speler)

“Kijk in dit geval, dat heeft de KNVB ook gesproken, geconcludeerd dat Avios zich had moeten realiseren dat zij Diosa nog konden benadelen en dat is ook de reden geweest dat ze die veroordeling hebben gekregen.” (trainer)

Hoewel betrokkenen in deze casus integriteit verbinden met ‘altijd je best doen’ (zie 2.2), kunnen we uit bovenstaande reacties concluderen dat het in deze zaak in essentie niet ging om het slecht spelen van Avios, en dus het schenden van de waarde sportiviteit op zich. Waar het eigenlijk om ging, was het benadelen van anderen en dus met name de gevolgen van het slecht spelen. Bovendien leken betrokkenen tijdens de interviews vooral erg bezorgd om het negatieve imago dat deze zaak teweeg bracht voor hun club, namelijk Avios als een onsportieve en wraakzuchtige club, Eendracht als een partij betrokken bij ‘matchfixing’ en Diosa als club met thuisfluiters.

Beide casussen worden dus door de meeste betrokkenen in dit onderzoek bekeken vanuit een opportunistische visie op integriteit. Slechts enkele betrokkenen legden meer nadruk op de principiële kwestie, te weten dat dergelijk onsportief gedrag niet hoort of dat hiermee regels overtreden worden (bijvoorbeeld regels uit het sportiviteitsconvenant).

4.1.3. Integriteit en diffusie van verantwoordelijkheid

In beide casussen wordt niet eenduidig op de verantwoordelijkheid van één actor gewezen. Betrokkenen spreken over een gedeelde verantwoordelijkheid. Dit impliceert twee zaken, namelijk dat verschillende partijen hadden kunnen ingrijpen om escalatie van de zaak te voorkomen, maar dat niet hebben gedaan, en dat elke afzonderlijke partij slechts een deel van de verantwoordelijkheid draagt. Dit wordt ook wel diffusie van verantwoordelijkheid genoemd (Bandura, 1990; Moore, 2008), waarbij iedereen zich aan zijn verantwoordelijkheid probeert te onttrekken.

De verantwoordelijkheid van de scheidsrechters situeert zich volgens betrokkenen op twee vlakken, namelijk (1) het aankaarten of signaleren van integriteitskwesties en (2) onpartijdigheid laten zien in hun optreden als scheidsrechter. In dat opzicht wordt in beide casussen gewezen op laakbaar handelen van de betrokken scheidsrechters, hoewel enkele betrokkenen bij de amateurcasus ook aangeven dat specifieke omstandigheden en een gebrek aan formele regels en eenduidigheid de mogelijkheid tot ingrijpen in dit geval beperkten.

De KNVB wordt eveneens verantwoordelijk gehouden voor de onpartijdigheid van de arbitrage en het hanteren van consistente richtlijnen hiervoor bij de aanstelling van scheidsrechters. Daarbij geldt dat de verantwoordelijkheid van de KNVB in het betaald voetbal zwaarder lijkt te zijn dan in het amateurvoetbal. In het amateurvoetbal beperkt de verantwoordelijkheid van de KNVB zich volgens de betrokkenen tot het rechtlijnig en daadkrachtig optreden na een melding van een (vermoeden van

een) integriteitsschending.

De grootste verantwoordelijkheid ligt volgens betrokkenen in de amateurcasus echter bij de clubs. Die verantwoordelijkheid is bovendien gelaagd. Verschillende partijen binnen de betrokken clubs worden andere zaken verweten. Bij de amateurcasus wordt alle betrokken partijen – Avios, Eendracht en Diosa – in meer of mindere mate aangerekend dat zij niet op een andere wijze hebben gehandeld. Van vrijwel elk van deze clubs hadden trainers, leiders en bestuurders beter kunnen weten en anders moeten handelen en met name bij Avios en Diosa worden ook de jeugdige spelers zelf verantwoordelijk gehouden.

4.2. Hoe hebben de partijen elkaars beeld van en reactie op de kwestie beïnvloed?

De vorige paragraaf ging in op het beeld dat betrokken partijen van de zaak hebben, met name hoe ernstig zij het vonden, welke rol de gevolgen daarin spelen en wie verantwoordelijk moet worden geacht. Deze paragraaf gaat na waar dit beeld vandaan komt, met name hoe de betrokken partijen elkaars beeld van de zaak mee hebben vorm gegeven, en elkaars reactie erop hebben beïnvloed. Daarin zijn er twee opvallende vaststellingen. Ten eerste is in beide gevallen sprake van een onderhandelingsproces, zij het dat dit in de amateurcasus veelal stilzwijgend en impliciet is, en in de professionele casus verbaal en strategisch. Ten tweede hebben de traditionele media in beide casussen de beeldvorming van betrokkenen over de casus beïnvloed, zij het in grotere mate bij de amateurcasus. De partijen hebben echter zelf ook de beeldvorming in de media mee vorm gegeven. Dit gebeurde in de amateurcasus vooral via sociale media en in de professionele casus via traditionele media.

4.2.1. Stilzwijgende of strategische onderhandeling

Onderhandeling kan expliciet of impliciet zijn. Zowel verbaal als non-verbaal gedrag zijn daarin van belang. In de amateurcasus was vooral sprake van impliciete onderhandeling via interpretatie van elkaars verbaal of non-verbaal gedrag, zonder dat deze interpretaties voor of tijdens de wedstrijd expliciet verwoord werden of onderwerp van gesprek waren. Deze stilzwijgende interpretaties voor de wedstrijd leidden er vervolgens toe dat de spelers van Avios er uiteindelijk met de pet naar gooiden en dus onsportief gedrag vertoonden tijdens de wedstrijd. De vermeende partijdigheid in de wedstrijd Diosa – Avios de week voor de 23-0 wedstrijd én het vieren van het kampioenschap voordat de laatste wedstrijd gespeeld was, heeft volgens betrokkenen van Avios gezorgd voor kwaad bloed en wrokgevoelens, voor een daling van motivatie van spelers en een negatieve sfeer in het Avios team. Dit heeft de hele week stilzwijgend gesluimerd, aanleiding gegeven om met een pretopstelling te spelen, en uiteindelijk tot het niet gepland, maar wel bewust verliezen van de wedstrijd. Betrokkenen

van Avios zeggen dat ze voor de wedstrijd niet expliciet met elkaar gesproken hebben over deze negatieve gevoelens, noch over het terugpakken van Diosa door bewust te verliezen. Ze beschrijven het als een negatief gevoel dat over het team hing, en dat tot het verliezen van de wedstrijd geleid heeft; het gebeurde dus gewoon.

“Ja nou ja. Er werd daar helemaal niet over gesproken [voor de wedstrijd], dat is het gekke daarvan maar iedereen denkt dat het voor die wedstrijd al afgesproken was. Er was niks afgesproken maar dat heeft toen wel in de media gestaan maar daar klopt helemaal niks van.”
(leider)

“Ja ik denk het wel ja. Ik denk het wel. Maar het is. Ik moet ook zeggen dat het moeilijk te verklaren is want niemand zei er ook iets over tegen elkaar, ook in hetzelfde team niet he. Dat is het gekke dan op dat moment.” (leider)

Ook tijdens de wedstrijd zelf was er sprake van stilzwijgende wederzijdse beïnvloeding tussen de aanwezige partijen, die zorgde voor een ‘vijandelijke sfeer’ tussen Diosa en Avios. Drie situaties tijdens de wedstrijd kunnen dit illustreren. De eerste situatie betreft het moment waarop spelers van Avios enkele spelers van Diosa aan het begin van de wedstrijd langs de kant zien staan om te filmen. Deze actie van Diosa was volgens Avios spelers de spreekwoordelijke druppel die de emmer deed overlopen. Het filmen versterkte dus het negatieve gevoel dat er al was.

“En in die tijd, in het begin kwamen die jongens van Diosa bij het veld komen en die stonden die wedstrijd te filmen en toen kroop er wel iets in het elftal van wat gebeurt hier nou allemaal eh. Die hadden zoiets van wat komen die doen. Vorige week zijn we er al ingefloten en nou komen ze hier filmen of dat wij onze sportieve plicht vervullen of zoiets.” (speler)

“En ik ben er nog steeds van overtuigd dat het feit dat die jongens daar stonden te filmen dat zette bij iedereen zo kwaad bloed en niemand zei er iets over tegen elkaar maar iedereen zag het.”
(leider)

Hoewel de actie van Diosa bedoeld was om sportief gedrag te stimuleren door een soort sociale controle tussen clubs, werkte deze averechts. Dit geldt ook voor de tweede situatie, namelijk het aanbieden van het kratje bier door een bestuurslid van Diosa tijdens de wedstrijd. Hoewel de meeste betrokkenen aangeven dat er in het amateurvoetbal niks mis is met het aanbieden van een kratje bier om beter je best te doen, bleek het in deze casus olie op het vuur. In de derde situatie gaat de invloed in de andere richting. Aan het begin van de wedstrijd zagen de aanwezige spelers van Diosa de aanvoerders en leiders van Eendracht en Avios met elkaar praten en lachen, waaruit zij (volgens betrokkenen van Avios onterecht) later afleidden dat er een afspraak was gemaakt om Eendracht te laten winnen. De verschillende situaties laten zien dat er over de grenzen van wat men moreel

acceptabel en onacceptabel gedrag vindt in de praktijk niet altijd expliciet wordt onderhandeld: zonder daarover nadrukkelijk het gesprek aan te gaan, vonden de betrokkenen voorafgaand aan en in het moment van spelen zelf, hun wijze van spelen gerechtvaardigd en verlegden zij voor zowel zichzelf als de groep de grens van het moreel toelaatbare.

Naast deze impliciete beïnvloeding, waren er ook pogingen om via expliciete, verbale uitingen de spelers van Avios op andere gedachten te brengen. Dit gebeurde door een bestuurslid van Diosa die tijdens de wedstrijd leiders en bestuursleden van Avios aansprak op hun verantwoordelijkheid, en door de leider van Avios die de spelers tijdens de rust maande om beter te spelen, maar hierop werd niet of nauwelijks gereageerd. De demotivatie en negatieve sfeer, die tijdens de wedstrijd door stilzwijgende beïnvloeding versterkt werden, had dus duidelijk meer impact dan de verbale pogingen van beide personen om het tij te keren. Dit is een belangrijke vaststelling in het kader van het bespreekbaar willen stellen van integriteitskwesaties; er moet daarin niet enkel aandacht zijn voor het expliciete verbale, maar ook het impliciete non-verbale gedrag van mensen.

In de professionele casus is de beïnvloeding door De Graafschap niet stilzwijgend en impliciet, maar juist heel expliciet en strategisch. Het snelle besluit van de KNVB om Makkemie en assistenten op de wedstrijd aan te stellen, viel niet in goede aarde bij De Graafschap, die vervolgens in de media hebben gebracht dat beide grensrechters van Makkemie mogelijk niet neutraal waren. Door dit nadrukkelijk in de media te brengen, werd een poging gedaan om enerzijds de KNVB onder druk te zetten om hun beslissing te herzien (wat niet gebeurd is) en anderzijds de arbitrage (en met name de twee Friese assistenten) te laten weten dat ze in de gaten zouden worden gehouden waardoor ze mogelijk in onduidelijke fasen net De Graafschap zouden bevoordelen om hun onpartijdigheid te bewijzen. Het is onduidelijk in hoeverre dit laatste enige invloed heeft gehad tijdens de wedstrijd.

“Ik denk ook eerlijk gezegd wel dat wij het een beetje gebruikt hebben om, waar in ik het begin ook op doelde, dat wij het gebruikt hebben om een beetje die spanning op te voeren, om Cambuur een beetje onder druk te zetten. Om de KNVB een beetje onder druk te zetten. [...] Ja onderdeel van het spelletje maar het was ook wel een beetje om eh te ondervangen dat die grensrechter dacht van oh niemand die het ziet dat ik uit Friesland kom. Nee we hebben jou echt wel in de gaten en we weten dat jij uit Leeuwarden komt dus je flikt ons helemaal niks.” (bestuurslid)

4.2.2. De rol van media in de beeldvorming

In beide casussen zien we dat de beeldvorming van de partijen ten minste gedeeltelijk beïnvloed is door hoe de zaak in de media werd belicht. In beide gevallen zijn er nieuwsberichten in de landelijke en regionale media verschenen. Zoals eerder aangegeven zijn nieuwsberichten volgens Kussendrager, van der Lugt & Verschoor (2014, pp. 211-212) korte berichten van tussen de 250 en 400 woorden waarin een gebeurtenis zo feitelijk mogelijk wordt weergegeven. Echter, de keuzes die daarbij door journalisten en eindredacteuren gemaakt worden, framen het incident waardoor bepaalde interpretaties aannemelijker worden dan andere. In het geval van de amateurcasus frameden de media deze laatste wedstrijd als een 'akkoordje' en niet als een typische laatste wedstrijd waar weer eens rare scores aan de orde waren omdat de uitslag er niet meer toe deed. In het geval van de professionele casus frameden de media de scheidsrechterwissel als een logische, vanzelfsprekende keuze ten behoeve van het voorkomen van de 'de schijn van partijdigheid'.

Het eerste bericht van Omroep Gelderland is cruciaal geweest in de amateurcasus voor de framing van het incident als 'het akkoordje', omdat de artikelen die daarna verschijnen vaak een variatie zijn op dat bericht. Er worden zinnen overgenomen uit eerdere berichten waardoor er veel overlap zit tussen de artikelen. Soms zijn de artikelen bijna letterlijk hetzelfde. De berichtgeving is goed te begrijpen vanuit de manier waarop de media werken, de zogenaamde medialogica. Omdat het in deze casus om relatief klein lokaal nieuws ging en er in het weekend minder mensen op de redacties zitten, zijn er nauwelijks journalisten die het verhaal zelf onderzoeken. Nieuws moet, zeker online, snel gepubliceerd worden, anders is het alweer verouderd. Er wordt dan met name door online redacties eerder gebruik gemaakt van nieuws afkomstig van persbureaus en andere bronnen. Dit blijkt bijvoorbeeld uit de vele verwijzingen naar Omroep Gelderland. Citaten zijn niet zelf verkregen, maar "bevestigd tegen Omroep Gelderland". Op die manier kunnen redacties snel nieuws brengen, maar wordt wel steeds hetzelfde perspectief op de situatie gehandhaafd. Zo worden veel vergelijkbare nieuwsberichten verspreid en kon *in casu* het akkoordje-frame zich zo duidelijk manifesteren. In het eerste artikel van Omroep Gelderland werd de wedstrijd door de journalist meteen benoemd als afgesproken werk en een akkoordje. Dit werd vervolgens overgenomen door andere media zoals De Gelderlander, Wijchen Nieuws, RTL Nieuws, NOS, Metro, Hart van Nederland en BN/De Stem. Journalisten ondersteunden het akkoordje-frame verder in hun toelichting over hoe de spelers mogelijk wraak wilden nemen op de partijdige clubscheidsrechters. De berichtgeving sprak over het 'terugpakken', 'een hak zetten' en 'tijd voor een lesje'. Opvallend is dat journalisten door hun werkwoordgebruik er voor gekozen hebben om het akkoordje telkens te bevestigen en de vermeende partijdigheid van de clubscheidsrechter niet:

“We hebben het op een akkoordje gegooid, bevestigt Eendracht '30-bestuurslid Wienie Nillissen zaterdag.” (“Clubs gooien het op een akkoordje en nemen Diosa-Niftrik kampioenschap af”, Omroep Gelderland, 14 mei 2016, onderstreping door PvRV)

“De Gelderse amateurclub [Diosa] zou zeer partijdige clubscheidsrechters hebben, wat tot grote ergernis leidt bij andere clubs” (“KNVB start onderzoek naar afgesproken 23-0 overwinning in Gelders jeugdvoetbal, Omroep Gelderland, 14 mei 2016, onderstreping door PvRV).

Hiermee werd de toon gezet en hoewel in latere artikelen over de uitspraak van de KNVB duidelijk vermeld werd dat Eendracht was vrijgesproken, werd ook hier nog steeds naar het akkoordje verwezen. Het was in die zin een hardnekkig frame dat nadien nog moeilijk te nuanceren dan wel te veranderen bleek door de betrokkenen. Slechts één van de 58 artikelen over deze casus ging in op de context waarin dit soort incidenten kunnen voorvallen. In dat artikel werd vanuit de persoonlijke ervaring van de auteur beschreven hoe in het amateurvoetbal partijdigheid van de arbitrage bijna onvermijdelijk, maar tegelijkertijd ook moeilijk aan te pakken is. Daardoor blijven scheidsrechters vaak buiten schot en zijn de spelers de dupe.

De mediaberichtgeving over het akkoordje heeft het ‘framen’ van de zaak zodoende in belangrijke mate beïnvloed. Verschillende betrokkenen die aanwezig waren tijdens de wedstrijd gaven aan dat ze pas na de wedstrijd, en vooral naar aanleiding van de krantenberichten, de indruk kregen dat er een afspraak zou zijn gemaakt tussen de twee clubs. Tijdens de wedstrijd was dit vermoeden er enkel bij een aantal van de Diosa spelers (zie 4.2.1), maar pas nadien beschouwden ze het akkoordje als een vaststaand feit. Volgens betrokkenen van Avios en Eendracht was er echter helemaal geen sprake van een afspraak. Door de sterke nadruk op het vermeende akkoordje in de media verloren zij dan ook hun vertrouwen in objectieve berichtgeving, waarna zij een mediastop inriepen. Hiermee waren zij nadien echter ook niet meer in staat om de ‘framing’ in de media bij te sturen. Verder heeft de mediaberichtgeving wellicht ook het beeld van de KNVB over de zaak beïnvloed. Enkele betrokkenen in de amateurcasus gaven aan dat in hun beleving de KNVB tijdens de hoorzitting al een zekere vooringenomenheid had ten aanzien van de zaak onder invloed van de mediaberichtgeving. Deze betrokkenen hadden het gevoel dat ze tijdens de zitting niet hun verhaal konden doen, maar dat de KNVB enkel wilde horen *dat* er inderdaad *op voorhand* een afspraak was gemaakt.

Het is de vraag of Avios iets had kunnen veranderen aan de beeldvorming bij andere partijen door bijvoorbeeld anders te communiceren met de media. Hierbij is het nuttig om te verwijzen naar de moeilijke positie waarin de club zich op dat moment bevond. Enerzijds zouden andere betrokken partijen wellicht meer begrip hebben voor een ploeg die slecht speelt ten gevolge van demotivatie en vermeende oneerlijke behandeling tijdens een vorige wedstrijd, dan voor een ploeg die met een andere

ploeg een akkoord sluit om wraak te nemen op een derde ploeg. Anderzijds was er in de media al melding gemaakt van een akkoordje, waardoor het andere verhaal wellicht zou overkomen als een zwak excuus of zelfs een strategie om het gedrag onschuldiger te laten overkomen dan een bewuste wraakactie tegen Diosa:

“Nou in deze zaak is het van die scheidsrechter van Diosa helemaal niet ter sprake gekomen he. En is het eehm Avios is daar natuurlijk ook verder van weggebleven omdat het dan een soort van wraak zou zijn en dat wil je natuurlijk helemaal niet dat dat bekeken wordt. Of beoordeeld wordt door de KNVB. Want dan zal de straf nog erger zijn.”

In de professionele casus is het overheersende frame ‘de schijn van partijdigheid’. Dat frame wordt als eerste gebruikt in het bericht van het ANP (26 november 2015), waarin een woordvoerder van de KNVB zegt: ‘Normaal gesproken vinden we dat geen probleem, maar in dit geval was het wel erg kort op de wedstrijd. Om de schijn te voorkomen, hebben we gewisseld’. Net als bij de amateurcasus wordt dit bericht door landelijke en regionale media overgenomen waarbij ook weer zinnen – met name dit citaat – geknipt en geplakt worden, zodat hetzelfde frame iedere keer opnieuw terugkomt. In de eerste berichten komt de KNVB dan ook over als organisatie die correct handelt door eventuele schijn van partijdigheid tegen te gaan. Pas in de latere berichten waarin de Graafschap laat weten dat ze niet blij zijn met deze wissel, krijgt het frame een iets andere invulling. Er is nog steeds sprake van ‘de schijn van partijdigheid’, maar nu heeft de KNVB die volgens de Graafschap juist in de hand gewerkt. Hoewel over dit laatste minder berichten verschijnen is duidelijk dat de Graafschap ‘niet blij’ is. In die zin is het de Graafschap dus wel gelukt om het frame aan te passen.

“Bestuurder Hans Veldhorst is op zijn zachtst gezegd boos. 'Als je Braamhaar partijdig vindt omdat hij een lezing heeft gegeven bij ons, is het wel heel vreemd om dan een paar dagen later twee assistenten uit Friesland aan te stellen', zegt bestuurder Hans Veldhorst van De Graafschap. (...) De Graafschap is zeer verbolgen, maar kan niet anders dan zich bij het besluit van de KNVB neerleggen. 'Het was al te laat', vervolgt Veldhorst. 'Ze konden er niks meer aan doen bij de KNVB. We hebben het geprobeerd, maar werden nauwelijks serieus genomen door die mensen'.”
(“De Graafschap boos op KNVB na aanstellen grensrechters uit Friesland”, omroep Gelderland, 27 november 2015).

In de amateurcasus hebben betrokkenen tot slot ook via sociale media de ‘framing’ van de zaak medebepaald. Een voorbeeld daarvan is de Instagram post door Diosa spelers met daarin een foto van hun kampioensviering een week voor de laatste competitiewedstrijd. Ze kregen daarop vrij negatieve en zelfs agressieve reacties. Wellicht heeft deze post op Instagram bijgedragen aan de negatieve gevoelens en demotivatie van Avios, en aan het negatieve beeld bij betrokkenen over Diosa.

Conclusies: Hoe integriteit wordt geconstrueerd en onderhandeld in interacties tussen betrokkenen

- Een zaak wordt in de voetbalpraktijk vooral gezien als een kwestie waarin integriteit een rol speelt als er sprake is van (i) doelbewust handelen van de actoren in kwestie en (ii) daadwerkelijke en relatief grote gevolgen voor concrete belanghebbenden;
- Wanneer in de beleving van betrokkenen niet of niet langer aan beide voorwaarden is voldaan, wordt ook het bespreken van, reflecteren op en oordelen over een kwestie in morele termen niet (langer) relevant geacht;
- In zowel de voetbalpraktijk als in de media domineert een opportunistische visie op integriteit: met name de gevolgen die een zaak heeft voor betrokkenen bepalen het oordeel erover; de aard van het gedrag zelf en de onderliggende regels en principes worden minder sterk benadrukt door betrokkenen;
- Integriteit wordt niet per se expliciet en vanuit morele termen besproken, onderhandeld en geconstrueerd. Wat als 'integer' wordt beschouwd, ontstaat ook als gevolg van stilzwijgende interacties tussen betrokkenen of juist door strategische handelingen van betrokkenen;
- De media spelen een actieve en construerende rol in (het beeld van betrokkenen over) integriteitskwesties. Zowel de inhoudelijke keuzes die worden gemaakt bij de verslaglegging als de medialogica op zich zorgen ervoor dat als neutraal bedoelde nieuwsberichten een sturende invloed uitoefenen op het verdere verloop van integriteitskwesties.

HOOFDSTUK 5. HOE INTEGRITEITSKWESTIES WORDEN AFGEHANDELD

Het vorige deel besprak welke betekenis de integriteitskwestie had voor betrokkenen en hoe deze tot stand is gekomen. Het volgende deel richt zich vooral op de reactie van partijen op de zaak. Dat deze niet los staat van de 'framing' bespreken we in 5.1. In beide casussen zien betrokkenen de zaak als een incident dat geen structurele aanpak behoeft. De reactieve, incidentgerichte aanpak van de KNVB wordt daarom door partijen geapprecieerd. In 5.2 stellen we de vraag in hoeverre deze casussen zijn aangegrepen om integriteit in het voetbal bespreekbaar te maken. De bevindingen laten zien dat binnen en tussen clubs slechts in beperkte mate het gesprek is aangegaan over redenen waarom het mis is gelopen in deze casussen. Hoewel bespreekbaarheid van integriteitskwesties door betrokkenen belangrijk wordt geacht, gebeurt het in de praktijk weinig. Dit roept de vraag op in hoeverre de traditionele media daarin een rol kunnen spelen, wat aan bod komt in 5.3. Volgens betrokkenen moeten journalisten zich wat dit soort zaken betreft, beperken tot feitelijke berichtgeving en het bieden van een platform aan betrokken partijen zodat alle kanten van het verhaal belicht worden.

5.1. Een vervelend incident dat geen structurele aanpak behoeft

In beide casussen zien betrokkenen de zaak als een vervelend incident, waarvan men blij is dat het voorbij is. Hoewel het nodig was dat erop gereageerd werd, zijn structurele maatregelen om dit soort incidenten in de toekomst te voorkomen volgens betrokkenen niet nodig. Deze paragraaf gaat eerst in op de 'framing' van de zaak als incident, en licht vervolgens toe hoe deze 'framing' de reactie van de clubs en de KNVB erop (deels) kan verklaren.

In 4.1.1 werd reeds toegelicht dat betrokkenen de professionele casus niet als een ernstige zaak of een integriteitskwestie zien. De professionele casus wordt eerder beschouwd als een strategische kwestie (zoals toegelicht in 4.2.1), waarin beide clubs de media gebruikten om eventueel na de wedstrijd de zaak alsnog – in het eigen voordeel – als integriteitskwestie te kunnen aankaarten. De zaak mag volgens geïnterviewden om die reden niet te groot worden gemaakt. Hoewel betrokkenen bij de amateurcasus wel duidelijk aangaven dat er sprake was van een integriteitskwestie, is het ook volgens hen slechts een uitzonderlijk incident met nare gevolgen (zoals toegelicht in 4.1.2). Het zijn deze gevolgen (bv. imagoschade) die in de nasleep van de zaak binnen de clubs onderwerp van gesprek werden, en veel minder de redenen waarom het mis was gegaan, en wat kon worden gedaan om dit soort situaties in de toekomst te voorkomen. Een voorbeeld hiervan is de opvatting van sommige betrokkenen dat het beter was geweest als Avios met een lagere score had verloren (bv. 19-0), omdat de zaak dan wellicht niet door de KNVB en media was opgepikt, maar de spelers wel een statement hadden gemaakt.

De 'framing' als 'uitzonderlijk' staat overigens haaks op de opvatting van diverse betrokkenen dat 'rare scores' vaak voorkomen op het einde van de competitie in het amateurvoetbal, soms met even grote gevolgen voor de competitie als deze 23-0 wedstrijd. Het uitzonderlijke aan dit incident zou dan vooral de grote media-aandacht ervoor zijn. Deze opvatting kan worden onderbouwd door te verwijzen naar een vergelijkbare casus in dezelfde periode als de onderzochte amateurcasus, waarin SAB met 22-0 won van DIOZ. Ook hier was er sprake van een derde club die hierdoor een bijna zeker kampioenschap misliep. Deze club heeft de zaak ook bij de KNVB aangekaart. Desondanks was er rondom deze wedstrijd veel minder publiciteit.

Omdat zowel de amateurcasus als de professionele casus als incidenten werden beschouwd, zagen de clubs zelf niet de noodzaak om structurele maatregelen te nemen om dit soort zaken in de toekomst te vermijden of om erover het gesprek aan te gaan binnen hun club of met andere clubs. Zij vonden het vooral een taak van de KNVB om op de incidenten te reageren. De aanpak van beide casussen door de KNVB duidt erop dat ook zij de zaken als incidenten zag die enkel een reactieve aanpak behoeven. In de professionele casus heeft de KNVB pas opgetreden nadat ze erover ingelicht was, vermoedelijk door Cambuur. Volgens betrokkenen kan de KNVB enkel reactief handelen bij dit soort zaken, omdat ze klachten over schijn van partijdigheid niet kunnen voorzien. Het voorkomen van de kwestie kan volgens een respondent alleen door scheidsrechters te wijzen op hun verantwoordelijkheid om de KNVB in te lichten over lezingen of betaalde klussen bij voetbalclubs, zoals volgend citaat illustreert.

"Wij hebben natuurlijk gekeken, hadden we dit kunnen voorkomen. We hebben tegen elkaar gezegd; dat kan, dus we hebben in de groep ook gemeld van; jongens als jullie nu een keer een lezing geven, een presentatie bij een betaald voetbalclub en het is een betaalde klus. Laat het even weten en sinds die tijd niets van gehoord. Dus misschien dat er ergens nog weer eens een presentatie gegeven is en dat ze er niet aan gedacht hebben om mij in te lichten, maar sinds die tijd ook geen probleem. En ik sluit niet uit dat het niet nog eens een keer gaat voorkomen, maar het is geen wekelijks probleem. Dus het is ook iets waarvan wij achteraf zeggen. We moeten het niet groter maken dan dat het is." (KNVB)

Hiermee wordt geïmpliceerd dat een meer transparant beleid over hoe scheidsrechters door de KNVB worden toegewezen met daarin vuistregels om de schijn van partijdigheid te voorkomen (bv. nevenactiviteiten en woonplaats van scheidsrechters) niet nodig is. Nochtans had een dergelijk beleid er in deze casus mogelijk voor gezorgd dat Braamhaar door de KNVB niet was aangewezen als scheidsrechter voor de wedstrijd Cambuur – De Graafschap, zodat er geen discussie zou zijn geweest over de schijn van partijdigheid van de arbitrage.

Ook in de amateurcasus zien we een reactieve en incidentgerichte aanpak van de KNVB. De

betrokkenen zijn op hun verantwoordelijkheid gewezen tijdens de hoorzitting en de club die schuldig bevonden werd (Avios), is bestraft doordat alle in het afgelopen seizoen behaalde resultaten ongeldig werden verklaard en tevens werd Avios een boete opgelegd. Betrokkenen vonden de aanpak van de KNVB professioneel, maar de straf vrij beperkt. Opvallend is echter dat, net zoals de clubs ook de KNVB deze zaak niet heeft aangegrepen om onsportief gedrag, 'matchfixing' of thuisfluitelij in het amateurvoetbal breder aan te kaarten. Hoewel de KNVB volgens betrokkenen in het amateurvoetbal al veel doet om sportiviteit te stimuleren, heeft de KNVB naar aanleiding van deze zaak geen extra inspanningen gedaan om meer bewustwording over of gevoeligheid voor dit soort integriteitskwesaties te creëren.

Deze reactieve, niet-structurele aanpak van de clubs en de KNVB houdt risico's in voor de bespreekbaarheid van integriteitskwesaties in het voetbal.

5.2. Bespreekbaarheid van integriteit

Hoewel verschillende betrokkenen aangeven dat bespreekbaarheid van onsportief of niet-integer gedrag in het voetbal belangrijk is, gebeurt het in de praktijk niet of nauwelijks. Beide casussen zijn door de betrokkenen niet aangegrepen om integriteit in bredere zin bespreekbaar te maken. Dit komt waarschijnlijk deels door de 'framing' als strategische kwestie (professionele casus) of uitzonderlijk incident (amateurcasus), waardoor de onderliggende waarden, normen en principes minder aandacht kregen. Toch zijn er in beide casussen ook andere redenen waarom de zaak niet uitgebreid besproken is, namelijk de angst voor integriteit in de professionele casus en de afstand die de zaak gecreëerd heeft tussen de clubs.

In de professionele casus valt op dat de KNVB met de vervanging van Braamhaar vooral een mogelijk verkeerd beeld over arbitrage in het Nederlands voetbal wil bijstellen om zo doende het vertrouwen van het publiek in scheidsrechters te bestendigen. Dit blijkt uit volgend citaat:

"Wij stellen Braamhaar op en krijgen we te horen dat hij net daarvoor een lezing had gegeven bij de business club en dat het ook nog een betaalde klus was geweest. Ze doen ook weleens vrijwilligerswerk en dat vinden we dan, dan allemaal wel weer wat makkelijker te verklaren. Volgens mij hadden we in dit geval wel respect voor het feit dat een betaalde klus voor de business club, zo kort voor die wedstrijd, een verkeerd beeld kon schetsen van de aanstelling en hebben we besloten om die aanstelling te wijzigen." (KNVB)

"De integriteit van ons arbitrage moet voorop staan, dat is echt een groot ding voor mij en ook de redelijkheid van de betrokken bestuurders vind ik een belangrijk punt. Die was wat mij betreft wel degelijk aan de orde, dat mag ook geen, dat mag ook niet in twijfel worden getrokken." (KNVB)

Bovendien is het bespreken van de onderliggende waarden in dit soort zaken volgens de betrokkenen van de KNVB altijd een risico, want dat wekt de indruk dat de integriteit van de arbitrage ter discussie staat, wat volgens betrokkenen helemaal niet het geval is. Een openlijke discussie over onpartijdigheid bij scheidsrechters, zou bovendien de deur openzetten om de integriteit van het gehele voetbal ter discussie te stellen, helemaal als die discussie geïnitieerd wordt door de KNVB zelf. De KNVB stelt zich hierin terughoudend op en veronderstelt scheidsrechters als onafhankelijk, waardoor hun integriteit niet ter discussie hoeft te worden gesteld (zie 2.3).

Ook in de amateurasus heeft de zaak niet geleid tot een discussie over integriteit tussen de betrokken clubs. Bij Avios is er een bijeenkomst geweest waarin het bestuur aan de spelers om nadere uitleg vroeg over de situatie, en is het voorval besproken op de Algemene Ledenvergadering. Later zijn er nog gesprekken geweest op bestuursniveau. Dat was ook het geval bij de andere clubs. Die bestuurdersgesprekken gingen, zoals in de professionele casus, vooral over de te hanteren mediastrategie. Betrokkenen geven verder aan dat integriteit ook geen onderwerp van gesprek was tussen clubs onderling. Op een enkele verontschuldiging na, is er na de wedstrijd weinig contact geweest in de amateurasus. Het lijkt er dus op dat de zaak een afstand heeft gecreëerd tussen de betrokken clubs. Tekenend voor de afstand die er tijdens de interviews (ongeveer 9 maanden na de wedstrijd) nog steeds was, is de volgende uitspraak van een respondent van één van beide clubs:

“Het eerste gesprek zal vast komen wanneer we weer een keer tegen [naam van een club] moeten voetballen, bij [naam van een club] moeten voetballen en je komt er iemand tegen, dan zal dat misschien wel weer een keer.” (leider)

Voor deze afstand zijn minstens twee mogelijke verklaringen. Ten eerste heeft de foutieve berichtgeving in de media hieraan bijgedragen. Dit blijkt uit de verontwaardiging bij Avios en Eendracht over Diosa die bewust de media zou hebben gezocht omdat Diosa het gesprek met hen niet wilde aangaan, en het gevoel van verraad bij Diosa omwille van het zogenaamde akkoordje dat Avios en Eendracht niet wilden toegeven, zoals onderstaande citaten illustreren:

“En ehm ik snap ook nog wel natuurlijk dat zij [Diosa] teleurgesteld waren en misschien nog wel boos waren maar om dan op die manier allemaal mensen ehm ja zeg maar [via de media] aan de schandpaal te nagelen, wat je nu eigenlijk doet, ja dat vind ik gewoon niet kunnen. Dat moet je gewoon niet doen.” (trainer)

“Het is een eh, zij vonden Niftrik niet leuk ze voelden zich een paar keer benadeeld door Niftrik en dan gaan wij het wel anders doen en alles is geoorloofd. Wij regelen het zelf wel. Ook heel erg Westmaals en Waals.” (journalist).

Ten tweede heeft de formele afhandeling van de zaak door de KNVB ook voor afstand gezorgd. Enerzijds geven betrokkenen aan dat dit soort zaken inderdaad door de KNVB moet worden afgehandeld (wat vaak niet kan omdat clubs het niet melden), maar anderzijds worden hierdoor ook mogelijkheden tot onderling gesprek (wat clubs eveneens belangrijk vinden) beperkt, want 'de KNVB neemt het over'. Een goed evenwicht vinden tussen enerzijds met andere clubs in overleg gaan en anderzijds de KNVB haar werk laten doen, is volgens een respondent niet eenvoudig:

"Ga meer inderdaad met de verenigingen in overleg, het had misschien iets meer gekund met de verenigingen, dat we vaker om tafel hadden moeten gaan zitten ofzo. Maar natuurlijk in eerste instantie ben je toch in afwachting van de zaak bij de KNVB. En dan ga je elkaar niet opzoeken. Ik heb wel een keer gebeld, van moeten we een keer bij elkaar komen om ehh, maar daar had [club] geen behoefte aan. Ik had wel zoiets, ik had wel gedacht moeten we niet met drie verenigingen gezamenlijk een artikel eruit doen zo van we zijn eruit, het is voorbij en dit is gebeurd en we hebben het verkeerd gezien. Of verkeerd geïnterpreteerd en we gaan weer met zijn drieën weer verder." (bestuurslid)

Opvallend is dat in beide casussen vooral op bestuursniveau (en bij de amateurcasus ook op het niveau van trainers en leiders) sprake is van afstand tussen de clubs; die afstand is er niet tussen de spelers. Een verklaring hiervoor in de professionele casus is dat de zaak zich enkel afspeelde op bestuursniveau. Het spelersteam en hun trainers werden nagenoeg niet betrokken bij de discussie erover. In de amateurcasus waren de spelers uiteraard wel bij de zaak betrokken. Het is opmerkelijk dat de spelers van Diosa en Avios de avond na de 23-0 wedstrijd op de kermis gezellig met elkaar een biertje hebben gedronken, terwijl een tijd later door één van beide clubbesturen een uitnodiging voor een toernooi bij de andere club werd geweigerd omwille van deze zaak.

"Wij hebben ooit voorgesteld in die weken daarna, na die wedstrijd om een keer een soort toernooitje te organiseren met Diosa, Eendracht en Avios en dan zo de boel weer in normale lijn, in normale sfeer te krijgen. Maar daar wou [club] in ieder geval niet aan meewerken." (leider)

5.3. Rol van traditionele media bij integriteitskwesaties in het voetbal

In het vorige hoofdstuk werd reeds duidelijk dat de traditionele media in beide casussen een belangrijke invloed hebben gehad op de beeldvorming en reactie van betrokken partijen op de zaak. Dit laat de grote verantwoordelijkheid zien die traditionele media hebben in de manier waarop in het voetbal over integriteit gedacht en gesproken wordt. Deze paragraaf licht eerst toe hoe verschillend de aandacht van traditionele media was in beide casussen, waarna uiteengezet wordt welke rol de betrokkenen zien weggelegd voor deze media in dit soort zaken.

De aandacht voor beide casussen in traditionele media was erg verschillend. Waar de belangstelling voor de professionele casus relatief beperkt bleef, werd over de amateurcasus, uitgebreid bericht in diverse lokale en landelijke media, nadat journalisten van plaatselijke kranten informatie over de zaak hadden opgevangen in sociale media (zie ook 3.2). Verschillende betrokkenen in de professionele casus geven aan dat de beperkte aandacht voor de zaak volgens hen komt doordat het hier om twee relatief kleine clubs ging. Als dit zich had voorgedaan bij grotere clubs, was er volgens deze betrokkenen wellicht meer aandacht voor geweest.

“Ik heb onze mediaman, [...] die heb ik daarover gesproken. Die zegt ‘Het is helemaal niet zo groot geworden’. In omvang is dat niet echt een heikel ding geworden en dat zou tussen Ajax en Feijenoord wel zo zijn denk ik, want dan is de KNVB alert en dan heb je dus rellen en zie je nou wel.” (bestuurslid)

Op basis van ditzelfde argument redeneren betrokkenen in de amateurcasus dat de aandacht voor de zaak overdreven was, want ‘[h]et is maar amateurvoetbal’.

Tegelijkertijd zijn er overeenkomsten in de manier waarop over beide zaken bericht wordt. In beide casussen is het opvallend dat er voornamelijk nieuwsberichten over zijn geschreven. Dit zijn korte ‘feitelijke’ berichten, waarin geen ruimte is voor het belichten van verschillende perspectieven waardoor er nauwelijks een discussie over de casus en daarmee over integriteit plaatsvindt. Hoewel er wel enigszins sprake is van hoor en wederhoor in de berichten, worden die slechts als korte reacties op het voorval weergegeven. Die keuze voor korte nieuwsberichten kan verklaard worden door de eerder genoemde medialogica, de context waarin journalisten werken (zie 4.2.2). Een gevolg van die keuze is dat de nieuwsberichten de werkelijkheid onvermijdelijk erg versimpeld weergeven. Zodoende wordt elke discussie over deze incidenten en integriteit doodgeslagen door het gebruik van één frame en is er geen ruimte voor andere interpretaties. De partijdigheid van de clubscheidsrechters is nu geframed als het motief voor het akkoordje, maar had ook als symptoom van structurele problemen kunnen dienen om zo de discussie te starten. Het artikel in HP/De Tijd biedt hier wel ruimte voor en laat zien hoe complex de dynamiek op het veld is zoals blijkt uit volgend citaat:

“De KNVB heeft aangegeven de monsteroverwinning te onderzoeken. Dat is terecht, maar de partijdige grens- en scheidsrechters blijven, voorlopig en zoals wel vaker, buiten schot. Het is voor de voetbalbond een hels karwei die vorm van valsspelen te bewijzen of te voorkomen. Het probleem lost zich alleen wanneer iedereen eerlijk aan zijn overwinningen wil komen en wanneer de valse leidsmannen op hun gedrag worden aangesproken door het eigen team of de clubleiding. Dat lijkt een utopie. Zoals Acda en de Munnik al zongen in Groen als Gras, het nummer dat hoort bij de serie All Stars: ‘De scheids was als vanouds weer een stuk verdriet, maar het was altijd

iemands vader, dus dat zei je dan maar niet'." (Stet, De scheids was als vanouds weer een stuk verdriet, HP De Tijd, 15 mei 2016)

Een andere overeenkomst tussen beide casussen is dat dit soort zaken volgens betrokkenen niet via de traditionele media gespeeld zou moeten worden. Dit roept de vraag op wat volgens betrokkenen dan wel de rol van de traditionele media zou moeten zijn in dit soort kwesties. Hun antwoord daarop is tweeledig, namelijk berichtgeving over feiten en betrokkenen een platform bieden om hun verhaal te doen.

Ten eerste geven betrokkenen aan dat het de taak is van de traditionele media om bij dit soort zaken uit te zoeken wat er aan de hand is, en dit zo feitelijk mogelijk neer te schrijven. De media zijn daarin geen 'waakhond van integriteit'. Het is volgens betrokkenen niet de rol van journalisten om integriteitskwesties in het voetbal te signaleren of bespreekbaar te maken en ze moeten geen oordeel vellen of een standpunt innemen, want dat is een taak van de KNVB. De opvatting dat traditionele media vooral aan feitelijke berichtgeving moeten doen, verklaart wellicht deels waarom sommige betrokkenen in de amateurcasus 'het akkoordje' als feit zagen, hoewel dat volgens anderen niet klopte. Zoals we eerder zagen, heeft deze manier van 'framing' van de zaak in de media de beeldvorming hierover bij betrokkenen en de bespreekbaarheid ervan achteraf negatief beïnvloed. De strategie van De Graafschap om via de media te wijzen op de mogelijke partijdigheid van de assistenten van Makkellie, had ook negatieve gevolgen kunnen hebben. Het publiek had die partijdigheid als feit kunnen zien, met als mogelijk gevolg dat de integriteit van het voetbal ter discussie werd gesteld (zie ook 5.2). Beide zaken illustreren dus dat het poneren van informatie als feiten door journalisten of het interpreteren van die informatie als feiten door lezers risico's met zich mee brengt.

Ten tweede zouden traditionele media volgens betrokkenen aan de partijen een platform moeten bieden om hun verhaal te doen. Journalisten moeten zo de verschillende kanten van het verhaal laten zien, zoals volgend citaat illustreert:

"[...] maar het gaat erom dat je wel aangeeft wat er gebeurt en daar moet je een podium voor zijn. We zijn niet een podium om hun aan de schandpaal te nagelen. Nee wij zijn het podium om uit te leggen hoe het gegaan is. Dan hoop je dat te doen door zo veel mogelijk mensen aan het woord te krijgen en zo goed mogelijk de feiten boven tafel te krijgen. Maar dat is toen niet gelukt nee omdat niemand wat zei." (journalist)

Zoals deze respondent aangeeft, is het in de amateurcasus niet gelukt om alle partijen in de traditionele media aan het woord te laten. Hoewel uit de artikelen blijkt dat ze aan hoor en wederhoor hebben pogen te doen, is de keuze voor een kort nieuwsbericht met daarin weinig ruimte voor een

uitgebreide analyse hier mede oorzaak van. Verschillende partijen wilden op een bepaald moment niet meer communiceren met journalisten of enkel 'off-the-record'. Dit had te maken met de eerder vermelde misinformatie. Het vertrouwen in correcte berichtgeving was weg, zoals volgend citaat laat zien:

"Heel lastig vind ik dat die media. Ze proberen je iets uit te lokken he, met vraagstelling die ... op een gegeven moment ook; 'dus je vindt dit dit en dat?'. Dus ik zeg 'dat heb ik niet gezegd'. Ze maken er dan iets van he. Ze proberen je toch iets te laten zeggen en daarom had ik ook zoiets van ik ga [journalist] niet bellen, want er zijn er een aantal bij ons die zeiden 'je moet wel bellen, je moet je verhaal vertellen'. Ik zei 'ja daar zit niet iedereen op te wachten volgens mij hoor. Ze willen toch sensatie en op de een of andere manier weten waarom is het gebeurd'." (bestuurslid)

De kwestie ging een eigen leven leiden, en de clubs waren niet alleen verbaasd over zoveel aandacht, maar zij wisten hier ook niet goed mee om te gaan. Journalisten zouden enkel geïnteresseerd zijn in sappige citaten, en informatie uit verband trekken.

De terughoudendheid in het geven van informatie aan traditionele media in de amateurcasus, ontbreekt grotendeels in de professionele casus. Wellicht heeft dit te maken met de lange ervaring die clubs in het betaald voetbal hebben opgedaan in de omgang met media. Toch is er sprake van een spanningsveld in de verhouding tussen clubs en journalisten. Een respondent legt uit dat ze als club enerzijds een goede relatie hebben opgebouwd met de pers. De club werkt graag mee met journalisten als ze de indruk geven een mooi verhaal te willen maken. En, zoals al in 4.2.1 beschreven, worden de media zelfs door clubs strategisch ingezet om andere partijen te beïnvloeden. De traditionele media lijken dus in de professionele casus wel een platform te hebben geboden om het verhaal vanuit verschillende invalshoeken vertellen. Tegelijkertijd heeft de ervaring ook geleerd om steeds voorzichtig met de media te blijven.

"Dat [media-aandacht] heeft invloed op, op de hele organisatie, omdat het druk, omdat het aandacht en druk veroorzaakt. Je moet altijd, je moet twee en misschien wel drie keer nadenken voordat je iets doet of naar buiten brengt, want je weet gewoon als er iets verkeers in zit dan wordt dat meteen geconstateerd. Je wordt daar, ik spreek nu voor mezelf, je wordt daar voorzichtig in." (KNVB)

Media aandacht zorgt er echter ook voor dat een bepaalde invalshoek prominenter in de aandacht komt en dat kan voordelig zijn voor een bepaalde partij.

"Ik had liever gehad dat ook andere media er meer aandacht aan gegeven hadden he. Het heeft best wel lang geduurd voordat bijvoorbeeld de Volkskrant er iets over schreef. En die schrijven er dan inhoudelijk vind ik dan veel sterker en genuanceerder over weer en eh ja maar als ik heel

eerlijk ben dan heeft de populistische wijze het meeste effect."(KNVB)

Conclusies: Hoe integriteitkwesties worden afgehandeld

- Zowel de KNVB als andere betrokkenen lijken de in dit onderzoek benoemde casussen vooral te beschouwen als incidenten die geen structurele, proactieve aanpak omtrent integriteit rechtvaardigden. Waar maatregelen werden getroffen, waren deze primair gericht op het vaststellen van schuld en verwijtbaarheid en dientengevolge op afdoening van het gebeurde;
- Beide casussen zijn door de betrokkenen niet aangegrepen om integriteit in bredere zin bespreekbaar te maken. De reactieve, niet-structurele reactie van de clubs en de KNVB op kwesties als deze brengt risico's met zich mee voor de bespreekbaarheid van integriteitkwesties in het voetbal;
- De reactieve, niet-structurele reactie op de casussen houdt onder meer verband met:
 - (i) de 'framing' van de zaak als strategische kwestie (professionele casus) of uitzonderlijk incident (amateurcasus), waardoor de onderliggende waarden, normen en principes minder aandacht kregen;
 - (ii) de angst dat het bespreken van zaken in termen van integriteit zal worden opgevat als een teken dat er sprake is van groot problemen omtrent integriteit (professionele casus);
 - (iii) de afstand die de zaak zelf en in het bijzonder het handelen van de media en de KNVB in reactie op de zaak heeft gecreëerd tussen de clubs.

HOOFDSTUK 6. CONCLUSIE EN AANBEVELINGEN

Dit hoofdstuk gaat allereerst in op enkele primaire conclusies die voortvloeien uit het onderzoek, en gaat daarna over tot een nadere analyse van drie centrale conclusies vanuit wetenschappelijke inzichten in eerder onderzoek. Het hoofdstuk sluit af met concrete aanbevelingen voor verschillende groepen stakeholders om vanuit hun specifieke rol bij te dragen aan de bewaking en bevordering van integriteit in het voetbal.

6.1. Primaire conclusies

Dit onderzoek leidt tot een aantal primaire conclusies die hieronder verder toegelicht worden.

6.1.1. Integriteit heeft alleen betrekking op doelbewust handelen en kwesties met grote gevolgen

Ten eerste draait het bij integriteitskwesties om intentie. Wordt een wedstrijd opzettelijk en doelbewust in het voordeel dan wel nadeel van een ploeg beïnvloed dan wordt er volgens betrokkenen niet-integer gehandeld. Wanneer dit echter onbewust gebeurt, dan is dat minder erg. Intentie is weliswaar lastig te beoordelen.

Integriteit blijkt een beladen term die veel betrokkenen liever niet gebruiken. Het is een term die gereserveerd wordt voor bijvoorbeeld corruptie of fraude. Betrokkenen zijn geneigd om andere zaken te relativeren. Alleen wanneer er grote belangen op het spel staan, wordt de term integriteit sneller in de mond genomen. Daarmee samenhangend ontstonden de integriteitskwesties die onderzocht werden doordat er sprake was of kon zijn van bepaalde gevolgen. In beide gevallen ging het om belangrijke wedstrijden waar veel van afhing. In de casus in het amateurvoetbal werd pas achteraf op basis van de grote gevolgen van een integriteitskwestie gesproken, terwijl in de casus in het profvoetbal het begrip integriteit met het oog op mogelijke nadelige gevolgen werd ingezet. Met andere woorden, als dergelijke gevolgen uitblijven, is er volgens betrokkenen niks aan de hand. Dit noemen we een opportunistische visie op integriteit, welke tot uiting komt in de volgende redenering bij betrokkenen: "als het gedrag op zich fout is, maar nare gevolgen ontbreken, dan spreken we er niet meer over". Integriteit van handelen wordt dus pas na het handelen ingeschat. Het gevolg van die visie is dat beide voorvallen alleen opgepikt zijn en aandacht kregen van betrokkenen en media, omdat zij negatieve consequenties hadden (bij de amateurasus) of zouden kunnen hebben (bij de professionele casus) voor specifieke belanghebbenden. Kwesties worden aldus behandeld als incidenten die geen structurele aanpak nodig hebben, met als gevolg dat bepaalde zaken omtrent integriteit niet of zelden besproken worden en de preventieve bewaking en bevordering van integriteit beperkt blijft.

6.1.2. Integriteit is verweven met onpartijdigheid, onafhankelijkheid en sportiviteit

Ten tweede noemen betrokkenen een voorval een integriteitskwestie als het raakt aan de basisprincipes van het hebben van eerlijke kansen in een wedstrijd, en uiteindelijk ook in de competitie. In de ogen van betrokkenen komt dit voor wanneer bepaalde normen en waarden geschonden worden. Met name onpartijdigheid en sportiviteit voor het amateurvoetbal en onafhankelijkheid voor het professionele voetbal bleken een centrale rol te spelen in de door ons onderzochte casussen. Onpartijdigheid betekent dat de betrokkenen handelen volgens de regels en dat één partij niet met opzet bevoordeeld of benadeeld wordt ten opzicht van de andere partij. Deze waarde wordt in de profcasus verbonden met onafhankelijkheid, wat betekent dat professionals zelf een beslissing kunnen nemen zonder beïnvloed te worden door belanghebbende partijen. Waar het gaat om scheidsrechters in het betaald voetbal, zijn dit professionals die goed opgeleid zijn en niet met een specifieke club worden geassocieerd. Hoewel scheidsrechters in de amateurcasus geen professional zijn, moeten zij ook proberen zo onpartijdig mogelijk te handelen tijdens een wedstrijd. Maar omdat clubscheidsrechters vrijwilligers van de eigen ploeg zijn, roept dit volgens de betrokkenen een bepaalde mate van partijdigheid op, en wordt deze zelfs van hen verwacht.

Sportiviteit tot slot wordt enkel in de amateurcasus genoemd, en heeft een meer gelaagde betekenis. Voor de spelers betekent het dat ze proberen te winnen, en hun best doen de competitie op een eerlijke manier te laten verlopen. Daarnaast is er een sportiviteitsconvenant, waar ploegen zich aan horen te houden. Maar veel van de spelers die wij spraken kennen de precieze inhoud van dit convenant niet. Het convenant lijkt voornamelijk betekenis te hebben voor de bestuurders. Ten slotte hebben trainers, leiders en ouders volgens geïnterviewden een voorbeeldfunctie; ze horen in te grijpen bij niet-sportief gedrag van hun spelers en respectvol te zijn naar de scheidsrechter.

6.1.3. Verantwoordelijkheid voor integriteit wordt vaak doorgeschoven naar anderen

Ten derde blijkt dat in de context van het voetbal, de verantwoordelijkheid voor het integer verlopen van de competitie als diffuus wordt gezien; de verantwoordelijkheid ligt volgens de betrokkenen zowel bij de scheidsrechter, de KNVB, de clubs als de spelers. Bovendien laat ons onderzoek zien dat betrokkenen de verantwoordelijkheid regelmatig doorschuiven naar andere partijen. Deze bevindingen kennen we ook uit ander onderzoek naar integriteit: wanneer iedereen verantwoordelijk gehouden kan worden, voelt niemand zich echt verantwoordelijk. Tegelijkertijd wordt, in de amateurcontext, elkaar aanspreken op de verantwoordelijkheid als moeilijk ervaren, omdat er veel beroep wordt gedaan op vrijwilligers waar al zoveel van wordt verwacht.

6.1.4. Integriteitsbewaking vereist zorgvuldiger en meer structurele aandacht

Ten vierde, laten beide casussen zien dat integriteitsbewaking meer structurele aandacht vergt. De KNVB doet al veel om de competitie eerlijk te laten verlopen. Tegelijkertijd wijzen beide casussen ook op een aantal kanttekeningen die kunnen worden geplaatst bij de rol die de KNVB heeft. In het amateurvoetbal kan de KNVB door de hoeveelheid aan wedstrijden vaak alleen reageren op meldingen van integriteitskwesties, maar juist het melden van (vermoedens van) integriteitsschendingen gebeurt volgens betrokkenen vaak niet. Na een melding over integriteitskwesties, wordt echter van de KNVB verwacht dat ze daadkrachtig optreedt en maatregelen neemt. Tegelijkertijd werkt dit incidenteel (in plaats van structureel) optreden in de hand (een club krijgt een straf opgelegd en daarmee is de zaak af), waardoor de meer fundamentele discussie over integriteit (en de processen waarin zich integriteitskwesties voordoen) in het voetbal achterwege blijft. Het incidenteel en reactief optreden van de KNVB kan worden gezien als een controlerende aanpak van integriteitskwesties, die staat tegenover een stimulerende aanpak. De nadruk ligt bij een controlerende aanpak op het voorkomen van integriteitskwesties via regels en procedures en het bestraffend optreden als die regels niet gevolgd zijn. Een stimulerende aanpak probeert bewustwording te creëren bij betrokkenen om het belang van integriteit en integriteitskwesties bespreekbaar te maken. Vanuit die tweede benadering op integriteit, die we niet terug zien in de onderzochte casussen, worden dus gesprekken tussen clubs en spelers over de zaak aangemoedigd, en wordt de eigen verantwoordelijkheid van elke betrokkene benadrukt.

6.1.5. Media hebben een belangrijke rol in de beeldvorming over integriteit(skwesties)

Ten vijfde, hebben ook de media een belangrijke rol en verantwoordelijkheid in het ontstaan van (de beeldvorming over) integriteitskwesties. De berichtgeving is van invloed op de beeldvorming rondom incidenten en de clubs gebruiken de media om aandacht voor (mogelijke) incidenten te krijgen. In het geval van de professionele casus is er zelfs sprake van het strategisch inzetten van de media om mogelijke negatieve gevolgen voor te zijn. Dat de situatie via de media een eigen leven kan gaan leiden maakt het volgens de betrokkenen juist vaak lastiger en helpt niet per se bij het bevorderen van integer handelen. Doordat journalisten over beide casussen voornamelijk korte nieuwsberichten plaatsten waarin nauwelijks sprake was van een genuanceerde bespreking van de situatie, werden bepaalde zaken bijna als feiten geponeerd, terwijl ze dat niet (noodzakelijk) zijn. Toch kunnen de media volgens de betrokkenen een belangrijke rol spelen, aangezien zij de betrokken partijen soms een platform bieden om hun kant van het verhaal te belichten en om zodoende integriteitskwesties bespreekbaar te maken.

6.1.6. Integriteitskwesties zijn moeilijk bespreekbaar

Ten zesde blijkt het bespreken van de kwesties als integriteitskwestie lastig voor de betrokkenen. In het geval van de amateurcasus strandden pogingen om de kwestie verbaal aan te kaarten op de negatieve sfeer die was ontstaan. Het ging daarbij niet om één duidelijke handeling of gebeurtenis, maar om een opeenstapeling van momenten die plaatsvonden voor de wedstrijd, waarbij de betrokkenen elkaar non-verbaal wederzijds negatief beïnvloedden. In de professionele casus is de kwestie vooral op basis van strategische (eigen voordeel) overwegingen bespreekbaar gemaakt. Dit heeft wellicht te maken met het feit dat de onderzochte kwesties als incidenten werden beschouwd die geen structurele aanpak behoeven en dat integriteit een beladen en negatieve connotatie heeft. Men is blij dat de zaak is afgedaan en wil er liever geen gevolg aan geven. Beide casussen bieden nochtans zinvolle aanknopingspunten om integriteitskwesties en onderliggende waarden in bredere zin bespreekbaar te maken. Een nadere verkenning van onderliggende waarden biedt clubs, spelers en scheidsrechters de gelegenheid beter om te gaan met kwesties die in de praktijk van het spel aan de orde zijn.

6.2. Nadere analyse van drie hoofdconclusies

Wanneer we deze primaire conclusies nader analyseren dan blijkt (1) dat over integriteit vaak opportunistisch wordt gedacht, vanuit de gevolgen die het heeft voor de eigen positie en belangen, (2) dat betrokkenen integriteit een beladen term vinden, die ze liever niet gebruiken en (3) dat integriteit een te abstract begrip blijkt, dat op dit moment ongeschikt is om bepaalde incidenten mee te duiden. Deze drie hoofdconclusies lichten we hieronder nader toe.

6.2.1. Integriteit en belangen in het voetbal

In voetbal staan voor betrokkenen soms grote belangen op het spel. Het gaat voor hen immers om winst en verlies, om eer en om identiteit, soms ook om grote financiële belangen, waardoor emoties hoog kunnen oplopen. In beide casussen die we onderzochten spelen die belangen een doorslaggevende rol voor de manier waarop omgegaan wordt met het integriteitsvraagstuk. In de amateurwedstrijd ging het om het kampioenschap. Voor De Graafschap en Cambuur draaide het om een eventuele degradatie later in het seizoen. Voor de amateurclubs stond de eer van het winnen op het spel, en voor de professionele clubs had deze wedstrijd mogelijk grote financiële gevolgen.

In beide casussen werd duidelijk dat integriteit in mindere mate als een principiële kwestie werd gezien. Hoewel weliswaar een beroep werd gedaan op principiële waarden die verbonden zijn met integriteit, zoals onafhankelijkheid, onpartijdigheid en sportiviteit, vonden geïnterviewden de

schending van die principes op zich niet zo problematisch, maar wel de (mogelijke) gevolgen die deze hadden voor hun eigen positie of kansen om de betreffende wedstrijd te winnen. Er is dus sprake van een zeker opportunisme rondom integriteit.

Geïnterviewden uit de professionele casus vertelden dat de belangen in het voetbal in de loop der jaren zijn veranderd. Er zijn grote geldbedragen mee gemoeid, waarmee de BVO overeind gehouden wordt. Een club die degradeert kan zo rekenen op miljoenen minder inkomsten, vanwege het wegvallen van een groot deel van de televisiegelden en mogelijk ook sponsorgelden en minder opbrengsten uit kaartverkoop. Daarmee vallen er niet alleen ontslagen, het heeft ook consequenties voor de aankoop van spelers. Bovendien speelt de druk die supporters op directieleden kunnen uitoefenen een belangrijke rol, en deze kan soms zeer intimiderend zijn. Zoals in de interviews naar voren komt, zouden de directies van de BVO's zich meer druk maken om het winnen van een belangrijke wedstrijd, dan spelers. Gezien de belangen en verantwoordelijkheden van de directie verwondert dat niet. Het is dan ook niet vreemd dat bij integriteitskwesities strategisch gedrag gepaard gaat om je eigen positie te versterken (wat in de profvoetbal casus de opzet was van De Graafschap) en dat afhankelijk van het belang van de wedstrijd integriteit meer of minder breed uitgemeten wordt.

Interessant is echter dat terwijl dergelijke grote financiële belangen in het amateurvoetbal niet op het spel staan (en zeker niet bij de jeugd), en men dus zou kunnen verwachten dat in die context meer vanuit principiële waarden, zoals sportiviteit, gedacht wordt over integriteit, daar in onze amateurcasus nauwelijks sprake van lijkt te zijn. Hoewel veel geïnterviewden het vaak over sportiviteit hebben, is ook bij deze partijen sprake van opportunistisch gedrag; hun reactie op de kwestie komt vooral tot stand vanuit bezorgdheid of morele verontwaardiging over de gevolgen van de kwestie voor hun eigen positie.

Presteren en winnen zijn centrale waarden in beide casussen. Ze benadrukken een moraliteit van betrokkenen die gericht is op winst. Deze focus op winnen ligt ingebed in een competitieve structuur, die essentieel is voor het voetbal. Hierin bestaat veel waardering, aandacht en beloning voor presterende/winnende partijen (Duina, 2010; Renson, 2009). Deze focus op presteren en winnen in voetbal vormt een onderdeel van een competitieve en meritocratische samenleving (Castilla & Benard, 2010). Gedurende de 20e eeuw is voetbal bovendien in internationaal opzicht steeds groter en belangrijker geworden en hierdoor zijn ook de belangen in deze sport toegenomen. Mede hierdoor is de focus op winnen en presteren in voetbal in sterke mate geïnstitutionaliseerd in een bredere internationale en maatschappelijke context. De in deze context geldende prestatieve idealen zijn bovendien verbonden met processen van individualisering en commercialisering (Duina, 2010).

De focus op presteren en winnen lijkt wellicht in tegenspraak met integriteitswaarden in sport, zoals onpartijdigheid, sportiviteit en onafhankelijkheid, maar we zien in onze casussen dat deze waarden juist opportunistisch of strategisch worden ingezet en ten dienste staan van winst en prestatie. Met andere woorden, de discussies die in beide casussen bestaan over integriteit gaan niet wezenlijk over integer handelen in het voetbal, maar hebben eerder betrekking op het creëren van aandacht voor en het verdedigen van (eigen) belangen.

Overigens geldt dat waarden als sportiviteit, respect en integriteit in sport meer ter discussie lijken te staan dan enkele decennia geleden. Dit blijkt onder andere uit de diverse landelijke programma's, waarin het creëren van veiliger en respectvoller sportklimaat centraal staat. De toegenomen aandacht voor waarden, betekent echter niet per definitie dat de samenleving verruwt of verhardt, of dat er meer sprake is van integriteitsschendingen in het voetbal. Een toenemende (media)aandacht voor integriteitsvraagstukken in het voetbal en voor de sport in het algemeen kan ook te maken hebben met een meer geïdealiseerde of romantische houding ten opzichte van de intrinsieke waarde van sport (als plek voor een integere, sportieve en eerlijke strijd) in onze samenleving.

Vertaald naar dit onderzoek zou dit kunnen betekenen dat integriteitskwesaties in het voetbal op symbolische wijze worden gebruikt om daarmee het streven naar prestatie en winst te legitimeren. De morele verantwoordelijkheden behorend bij het voetbal en bij de sport in het algemeen worden op die manier afgeschoven naar anderen. Zo wordt de partijdigheid van de scheidsrechter van Diosa als integriteitskwesatie gebruikt door Avios om het eigen onsportieve gedrag te legitimeren en de verantwoordelijkheid hiervoor af te schuiven. Uit onderzoek van Corrion, Long, Smith & 'd Arripe-Longueville (2009) blijkt dat bepaalde vormen van het afschuiven van morele verantwoordelijkheden ('it's not my fault') met name aanwezig zijn in sport, dat in sport normen verschuiven en dat de consequenties van het eigen gedrag geminimaliseerd ('it's not serious') worden. Dergelijke mechanismen van 'moral disengagement' zijn vaak onderdeel van het proces om te winnen (Boardley & Kavussanu, 2011; Kavussanu, 2012). De meest voorkomende vormen van 'moral disengagement' in sport zijn volgens de onderzoekers het ontkennen van, of onduidelijkheid creëren ten aanzien van verantwoordelijkheden, het toekennen van schuld aan anderen, het minimaliseren of negeren van consequenties, en 'euphemistic labeling' (oftewel een meer vriendelijke voorstelling van zaken geven). Deze vormen van moral disengagement doet zich met name voor in de competitieve sport.

Uit ons onderzoek blijkt paradoxaal genoeg dat enerzijds strategisch en doelbewust handelen met het oog op winst in het voetbal gangbaar is en mogelijk zelfs verwacht wordt, terwijl anderzijds het doelbewust benadelen van de tegenpartij als integriteitsschending sterk veroordeeld wordt. In de manier om met deze paradox om te gaan lijkt sprake te zijn van 'moral disengagement', oftewel het

ontkennen en marginaliseren van kwesties als integriteitsschending.

6.2.2. Bespreekbaarheid van integriteit in het voetbal

Uit het onderzoek kunnen we eveneens afleiden dat geen van beide casussen heeft geleid tot een grotere bewustwording van het belang van integriteit in het voetbal. Dit heeft wellicht minstens gedeeltelijk te maken met de 'framing' van beide zaken, als respectievelijk klein en uitzonderlijk (zie 4.1.1). Het hoeft dan ook niet te verbazen dat in beide gevallen de zaak niet is aangegrepen om integriteit in het voetbal bespreekbaar te stellen of om structurele maatregelen te nemen om integriteit beter te waarborgen in het voetbal. Ook in andere sectoren zien we dat integriteit vaak pas op de agenda komt nadat zich een groot integriteitsschandaal heeft voorgedaan. Toch lijkt er meer aan de hand te zijn. In beide casussen zijn er indicaties dat integriteit wordt beschouwd als een moeilijk te bespreken onderwerp. Uit onderzoek blijkt dat dit ook geldt in andere sectoren. Er is dan vaak sprake van mentale barrières om het überhaupt over integriteit te hebben (Maesschalck & Bertok, 2009: 19-21). Dit zien we op twee manieren terug in dit onderzoek, met name in de vrees dat spreken over integriteit het vertrouwen in een sector zal aantasten, en in de terughoudendheid om individuen aan te vallen op hun gebrek aan integriteit.

In de professionele casus lijkt de 'framing' als kleine zaak in zekere zin een strategie te zijn om het niet over integriteit te hoeven hebben. Het woord 'integriteit' wordt als het ware angstvallig vermeden. De redenering hiervoor is dat als de integriteit van de scheidsrechters onderwerp van gesprek wordt, het risico ontstaat dat de integriteit van het gehele voetbal ter discussie wordt gesteld. En dat zou het bestaansrecht ervan kunnen aantasten. Dit lijkt tevens de reden te zijn waarom de KNVB weinig transparant is over de vuistregels die gehanteerd worden bij het aanstellen van scheidsrechters. Dit soort maatregelen kan immers de indruk wekken dat er wel iets aan de hand moet zijn met de onpartijdigheid van de arbitrage. Hieruit blijkt dat sprake is van de kortetermijnvisie. Maesschalck en Bertok (2009) argumenteren dat het bespreekbaar stellen van integriteit en het nemen van maatregelen om integriteit te bevorderen inderdaad op korte termijn tot onrust kunnen leiden. Tegelijkertijd kan transparante communicatie over de redenen voor dit soort maatregelen (bv. door nadruk te leggen op preventie van integriteitsschendingen in de toekomst), een daadwerkelijke aantasting van vertrouwen in het voetbal voorkomen. Het vertrouwen zal eerder toenemen als betrokkenen weten dat in het voetbal bewust nagedacht wordt over risico's op integriteitsschendingen.

In de amateurcasus is ook sprake van terughoudendheid om de integriteitskwestie ten gronde te bespreken, welke kan worden verklaard door een persoonsgebonden visie op integriteit. Als integriteit ter discussie gesteld wordt, is het in deze visie vaak zo dat individuele personen erop aangesproken

worden dat zij heersende normen niet hebben nageleefd. De gevoeligheid die dit met zich meebrengt, kan een mentale barrière vormen die het vervolgens moeilijk maakt om het over integriteit te hebben of om maatregelen te nemen om integriteit te bevorderen (Maesschalck & Bertok, 2009). In deze casus zijn spelers van Avios weliswaar op het matje geroepen door het clubbestuur, maar is de zaak nadien nog amper onderwerp van gesprek geweest. Uit de bevindingen blijkt dat dit te maken heeft met schaamte bij de spelers omdat ze wisten dat ze te ver waren gegaan, en de schroom bij andere betrokkenen om hen er op aan te spreken. Dit laat zien dat de integriteitkwesitie verengd wordt tot problematisch gedrag van Avios spelers, wat de verantwoordelijkheid ervoor bij andere betrokkenen, de organisatie en de sector als geheel grotendeels wegneemt. In de literatuur wordt dit een 'rotte appel' visie op integriteitsschendingen genoemd, die staat tegenover de 'rotte mand' visie waarin aandacht is voor culturele, structurele en andere contextuele factoren die bijdragen aan integriteitsschendingen (Gottschalk, 2012; White & Terry, 2008). Wie vanuit de tweede visie naar deze casus kijkt, ziet dat er sprake is van wederzijdse beïnvloeding van diverse betrokkenen op elkaars beeld van en reactie op de zaak (zie 4.2.1). Bovendien wordt dan ook duidelijk dat de escalatie van deze zaak (minstens deels) het gevolg is van het niet bespreken van ongenoegen over een vermeende integriteitsschending van een andere partij. Hadden Avios spelers dit aangekaart met hun trainer, leider of bestuur, of had de club het besproken met Diosa, dan was de zaak wellicht anders gelopen. Bespreekbaarheid van integriteitkwesities kan op die manier een preventieve werking hebben voor integriteitsschendingen in de toekomst. Deze kans werd echter niet benut in deze casus. Omdat de zaak na de 23-0 wedstrijd evenmin ten gronde besproken is, hebben de betrokken spelers uit deze zaak niet geleerd hoe in de toekomst anders om te gaan met dit soort ongenoegen.

De traditionele media zijn in dit geheel een buitenstaander, een tegenstander zelfs in plaats van een platform waar een discussie over (elementen van) integriteit plaats kan vinden. Dat verbaast in deze casus ook niet waar in het geval van de amateurcasus in de korte nieuwsberichten een zwart-wit beeld werd geschetst met duidelijke daders en slachtoffers van de situatie. Hoewel er wel naar de vermeende partijdigheid van de scheidsrechters werd verwezen, werd dit niet opgepikt als een symptoom van eventuele structurele problemen. Tenminste, dat komt niet terug in de berichtgeving, op het artikel van Rick Stet (2016) in HP/de Tijd na. Deze beperkte berichtgeving is niet per se alleen een gevolg van bewuste keuzes. Journalisten werken ook in een bepaalde context waar binnen een korte tijd met weinig middelen nieuws geproduceerd moet worden. Dat geldt met name voor de regionale media die nog meer dan de landelijke media, weinig geld hebben. Dat nieuws moet bovendien begrijpelijk en interessant zijn voor hun publiek. Dat betekent dat ze noodzakelijkerwijs zaken op een bepaalde (versimpelde) manier framen. Ook voor de professionele casus waarin de media meer ingezet werden dan dat ze zelf een actor waren, geldt dat ze in korte nieuwsberichten een

zwart-wit situatie lieten zien waar ze niet dieper op eventuele 'problemen' ingingen. Tegelijkertijd zijn media ook gebaat bij goede banden met de voetbalclubs en zouden artikelen zoals dat van Rick Stet kunnen leiden tot meer begrip en een constructieve bijdrage kunnen leveren aan de discussie. Media kunnen daarbij helpen integriteit op de agenda te zetten en een letterlijke mediërende rol spelen.

6.2.3. (on)Bruikbaarheid van het begrip integriteit in voetbal

Aangezien het begrip integriteit beladen is voor betrokkenen en de waarden die er onder vallen strategisch ingezet worden om te kunnen winnen of presteren, is het de vraag of het begrip überhaupt bruikbaar is om meer bewustwording over integriteit te creëren, om integriteit te kunnen bespreken en uiteindelijk om toekomstige incidenten te kunnen voorkomen. Vanuit onze onderzoeksresultaten, lijkt het antwoord daarop in eerste instantie negatief. Bovendien lijkt de manier waarop de KNVB het begrip hanteert niet aan te sluiten bij de specifieke kwesties die in dit onderzoek geanalyseerd werden. Onder integriteit vallen volgens de KNVB op dit moment volgende vier thema's: doping, matchfixing, seksuele intimidatie en financiële integriteit. Als een situatie dus niet onder één van deze thema's valt, wordt het niet als een integriteitskwestie aangeduid. Tegelijkertijd zijn deze thema's vaak erg groot en ernstig. Het gevolg is dat een hoop zaken, zoals de casussen in dit onderzoek slechts als incident worden gezien. Ze worden weliswaar daadkrachtig en snel afgehandeld, maar worden niet als de moeite waard beschouwd om langer bij stil te staan of om structurele maatregelen te nemen. Dat is jammer, aangezien met name de amateurcasus en de vermeende 'thuisfluitierij' exemplarisch is voor situaties waarin vele amateurploegen door het hele land zich regelmatig bevinden. Eventuele onderliggende structuren die daaraan ten grondslag liggen worden op die manier genegeerd.

Deze aanpak komt overeen met een controlerende benadering. Hoewel deze benadering een belangrijk onderdeel is van het omgaan met integriteitskwesties, moet hiernaast een stimulerende benadering worden ingezet zodat betrokkenen van te voren worden aangemoedigd om over integriteit na te denken. Door dit soort incidenten grondig te bespreken, worden betrokkenen zich bewuster van integriteit en leren ze beter om te gaan met mogelijke integriteitskwesties. Bovendien krijgt het begrip zo een concretere invulling die beter aansluit bij de dagelijkse praktijk van spelers, leiders, trainers en scheidsrechters. Door het begrip breder te trekken, worden 'kleinere' voorvallen niet per se als incidenten gezien, maar als mogelijke symptomen van onderliggende structuren. Dit biedt vervolgens de mogelijkheid om maatregelen te nemen om die structuren te veranderen.

6.3. Aanbevelingen

Vanuit voorgaande conclusies kunnen we aanbevelingen formuleren over manieren waarop de KNVB, clubbesturen en de media kunnen bijdragen aan de bewaking en bevordering van integriteit in het voetbal.

Het is bovenal van belang om integriteit meer en explicieter onderwerp van gesprek te maken. Hiervoor is het ten eerste van belang dat de KNVB niet uitsluitend een controlerende, maar ook een stimulerende aanpak van integriteit(skwesties) hanteert. Een controlerende benadering van integriteit vertrekt van een negatief mensbeeld: individuen zullen de regels overtreden als zij daartoe de kans krijgen (Loyens & Maesschalck, 2008). Daarom zet deze benadering ertoe aan om regels en procedures te ontwikkelen rondom integriteit, en deze vervolgens strikt te handhaven. De reactieve en bestraffende reactie van de KNVB op de amateurcasus lijkt bij dit perspectief aan te sluiten. Deze aanpak volstaat echter niet in een goed integriteitsbeleid (Maesschalck & Vanden Auweele, 2013). Er is ook nood aan een stimulerende benadering die uitgaat van een positief mensbeeld: individuen willen graag integer handelen, maar weten in de praktijk niet altijd op welke manier zij dit kunnen doen. Het ontbreekt hen aan vaardigheden om ethisch te reflecteren of morele moed om integriteit te laten zien in hun handelen (Loyens & Maesschalck, 2008). Deze benadering op integriteit wil vooral het moreel bewustzijn versterken en handvatten aanreiken om over integriteitskwesties na te denken en deze bespreekbaar te stellen. Dit kan o.m. door dilemmatrainingen op groepsniveau waar in een veilige omgeving concrete morele kwesties worden besproken uit de leefwereld van de deelnemers.

Ten tweede moet in het gesprek over integriteit geen abstracte morele taal worden gebruikt; we moeten juist de term 'lokaliseren' en 'contextualiseren' door het over relevante en concrete waarden te hebben zoals sportiviteit en professionaliteit, en specifieke praktijksituaties waarin deze in het geding kunnen zijn. Vanwege de belangrijke rol die integriteit speelt, moet het begrip in de context van het voetbal dus breder getrokken worden dan de huidige vierdeling (die sterk aanleunt bij de controlerende benadering op integriteit) en de onderliggende waarden worden verkend (die net in de stimulerende benadering benadrukt worden). Juist de subtiliteiten daarin zijn van groot belang voor de manier waarop het spel gespeeld wordt en hoe ze bijdragen aan structuren die een voedingsbodem zijn voor incidenten. De KNVB en de clubbesturen spelen een faciliterende rol bij deze verkenning, maar het is van belang dat het gesprek 'van onderop' gevoerd wordt door ploegen, spelers, leiders, coaches, ouders, scheidsrechters (en dan pas) bestuurders. Wanneer deze actoren van onderop zelf deze discussie aangaan, kan er een concrete, relevante, toegankelijke en breed gedragen invulling komen van het abstracte begrip integriteit, waar iedereen eigenaarschap ervaart.

Vanuit deze algemene aanbevelingen zijn de volgende concrete aanbevelingen te formuleren voor vier groepen stakeholders: clubbestuurders, de KNVB, scheidsrechters, andere betrokkenen in clubs, en de media:

A. Clubbestuurders

- Binnen en tussen voetbalclubs kunnen gesprekken worden gevoerd op het niveau van de spelers, leiders, trainers, scheidsrechters en ouders en in verschillende samenstellingen om breed gedragen basisprincipes voor integer, sportief en eerlijk voetbal te kunnen formuleren, en mogelijke problemen of dilemma's te bespreken die zich op dit vlak in de praktijk voordoen. Incidenten zoals in dit onderzoek kunnen als aanknopingspunt dienen om een gesprek over integriteit te initiëren, maar zonder dat de nadruk komt te liggen op het beantwoorden van de schuldvraag. Het is van belang dat deze gesprekken vanuit de praktijk gevoerd worden; de KNVB en clubbesturen nemen tijdens de gesprekken dus in eerste instantie slechts een faciliterende rol op, zodat spelers, ouders van spelers, trainers, leiders, scheidsrechters en supporters allen een gevoel van eigenaarschap hebben over de uitkomsten ervan. Die gesprekken kunnen aan de hand van de volgende onderwerpen gevoerd worden:
 - o Welke elementen maken het spel mooi?
 - o Welke elementen vormen een gevaar voor het spel?
 - o Op welke manier willen we met elkaar omgaan?
 - o Welke verantwoordelijkheid heeft de speler, trainer, leider, scheidsrechter wanneer er zich een situatie voordoet waarin het spel niet mooi is? Welke rechten en plichten heb je wanneer zo'n situatie zich voordoet?
 - o Hoe kaart je integriteitskwesaties op een constructieve en niet verwijtende manier aan?
- Clubbestuurders dragen er zorg voor dat integriteit geen eenmalig gespreksonderwerp is, maar dat er blijvende aandacht voor is in de praktijk; op die manier kan er een sfeer gecreëerd worden waarin betrokkenen elkaar blijven aanspreken.

B. De KNVB

- Gesprekken op clubniveau kunnen leiden tot regels en omgangsvormen die van 'onderop' zijn aangedragen en dus een breed draagvlak hebben, waardoor bewustwording over het belang van integriteit in het voetbal gestimuleerd wordt. Vervolgens kan de KNVB (in samenwerking met clubbesturen) deze regels implementeren zodat het officiële karakter de betrokkenen stimuleert er naar te handelen. Regels vervullen aldus een signaalfunctie, omdat zij betrokkenen de mogelijkheid bieden om integriteitskwesaties te signaleren.

- De KNVB kan aan de hand van deze regels integriteitstrainingen aanbieden voor clubs en scheidsrechters in opleiding om deze regels en de verantwoordelijkheid daarvoor te verduidelijken. Belangrijke doelen van deze trainingen zijn (1) om integriteit bespreekbaar te maken in een veilige sfeer waarin de nadruk ligt op het stimuleren van bewustwording van maken, en (2) om betrokkenen te leren hoe en wanneer ze verantwoordelijkheid kunnen nemen, zodat op die manier de beweging kan worden gemaakt van een diffuse verantwoordelijkheid (een ander zal het wel doen) naar een gedeelde verantwoordelijkheid (iedereen zet er zijn schouders onder) wat integriteitsvraagstukken betreft.
- In de training kunnen spelers, trainers, leiders, clubbestuurders en scheidsrechters concrete dilemma's bespreken waarin centrale waarden binnen het voetbal in het geding zijn. Aan de hand van stappenplannen en vuistregels voor ethische besluitvorming kunnen deze praktijksituaties vanuit een moreel standpunt worden besproken en kan samen met andere betrokkenen gezocht worden naar aanvaardbare manieren om in de praktijk met die situaties om te gaan. Voor verschillende doelgroepen kunnen concrete tools worden ontwikkeld om ethische reflectie in te bedden in de dagelijkse praktijk; denk hierbij aan posters met pakkende slogans of cartoons.
- In de training kan bewustwording voor het belang van integriteit worden gestimuleerd door het spelen van een simulatiespel rondom sportiviteit, *fairplay*, onpartijdigheid, e.d.m., waarin spelers, trainers, leiders, clubbestuurders en scheidsrechters leren om weloverwogen keuzes te maken en hierover te reflecteren in een veilige, ludieke omgeving. Belangrijk bij de opzet van een integriteitsspel is dat er in het spel ruimte is voor gesprek en verschil van mening over wat integriteit precies betekent binnen het voetbal, en dat dus niet van te voren wordt bepaald hoe spelers zich zouden moeten gedragen in het spel. Een kritische nabespreking aan de hand van reflectievragen kan het ethisch bewustzijn over het eigen gedrag in het spel stimuleren.
- Wanneer er sprake is van integriteitsschendingen die bij de KNVB aangekaart worden, is naast een bestraffende rol, ook nood aan een mediërende en verbindende rol van de KNVB. Dit kan door na een integriteitszaak het gesprek tussen betrokken clubs te stimuleren, en hierbij indien nodig als bemiddelaar op te treden. Op die manier kan de toekomstige samenwerking tussen betrokken clubs, die mogelijk verstoord is door de kwestie, hersteld worden. Bovendien kan hier een preventieve werking van uit gaan, waardoor nieuwe integriteitskwesties vermeden kunnen worden.
- De KNVB draagt er (samen met clubbesturen) zorg voor dat integriteit geen eenmalig gespreksonderwerp is, maar dat er blijvende aandacht voor is in de praktijk; op die manier kan er een sfeer gecreëerd worden waarin betrokkenen elkaar blijven aanspreken.

C. Scheidsrechters (in opleiding)

Het is belangrijk dat scheidsrechters zich bewust worden van hun mogelijke rol in het aankaarten van integriteitskwesties tijdens voetbalwedstrijden. Ook wanneer deze geen verband houden met concrete overtredingen, kan de scheidsrechter betrokken partijen aanspreken op de integriteit van het spel. De KNVB kan binnen scheidsrechtersopleidingen expliciet aandacht besteden aan de rol en verantwoordelijkheid van scheidsrechters bij integriteitskwesties, die los staan van overtredingen tijdens de wedstrijd (bv. spelers die niet hun best doen of toeschouwers die ongepaste opmerkingen maken). Op die manier kunnen scheidsrechters leren om integriteitskwesties in de context van een wedstrijd bespreekbaar te maken met betrokkenen en indien nodig te signaleren aan clubbesturen of KNVB. De scheidsrechters hebben dus niet alleen een verantwoordelijkheid voor het wedstrijdverloop, maar ook voor de bredere context daaromheen.

D. Spelers, leiders, trainers en clubbesturen van amateurclubs

- Het is van belang de 'checks and balances' binnen clubs goed te organiseren. Dit betekent niet alleen dat het van belang is dat de verschillende geledingen betrokken zijn bij het expliciteren van integriteit, maar er ook met elkaar wordt afgesproken wie dit proces op gang houdt en wie (zo onafhankelijk mogelijk) controleert of er binnen de club voldoende aandacht is voor integriteit en of afspraken daaromtrent worden nagekomen. De vertrouwenspersonen binnen de club kunnen hierin een belangrijke rol vervullen.
- Spelers, leiders, trainers en clubbesturen van amateurclubs zullen zich bewuster moeten worden van welke rol sociale en traditionele media spelen in het ontstaan van en hoe er gesproken wordt over integriteitskwesties. Beide media hebben hierin hun eigen dynamiek en spelers, leiders, trainers en clubbesturen kunnen hun kennis hiervan verbeteren door mediatrainingen te volgen.

E. De media

'De' Media kunnen meer rekening houden met de rol die zij spelen in het framen van potentiële integriteitskwesties. Hoewel zij het recht hebben om vrij en onafhankelijk hun werk te kunnen doen, hebben zij ook de plicht om "waarheidsgetrouw, controleerbaar en zo volledig mogelijk [te berichten], waarbij ze eenzijdige en tendentieuze berichtgeving vermijden" (Raad voor de Journalistiek, 2015). Dat betekent dat feiten beter gecontroleerd moeten worden, ook al is dat lastig nu de meeste redacties krimpen. Wanneer dat nog niet is gebeurd of niet kan, moet dit duidelijker vermeld worden, zodat betrokkenen hun vertrouwen in de media en objectieve verslaggeving blijven behouden. Dit komt niet alleen de relatie tussen media en betrokkenen ten goede, maar ook de verslaggeving.

REFERENTIES

- Arnold, P. J. (1983). Three approaches toward an understanding of sportsmanship. *Journal of the Philosophy of Sport*, 10(1), 61-70.
- Bandura, A. (1990). Selective activation and disengagement of moral control. *Journal of Social Issues*, 46(1): pp. 27-46.
- Boardley, I.D. & Kavussanu, M. (2011). Moral disengagement in sport. *International Review of Sport and Exercise Psychology*. 4(2), 93-108.
- Boxill, J. (2003). The Ethics of Competition. In Jan Boxill (Ed.). *Sports Ethics: An Anthology* (pp. 107-115). Blackwell.
- Bruyninckx, H. (2012). Sports Governance – Between the obsession with rules and regulation and the aversion to being ruled and regulated (pp. 107-121). In: Segaert, B., Theeboom, M., Timmerman, C. & Vanreusel, B. (eds.). *Sports governance, development and corporate responsibility*. New York : Routledge.
- Butcher, R. & Schneider, A. (1998). Fair play as respect for the game. *Journal of the Philosophy of Sport*, 25(1), 1-22.
- Byers, T. (Ed.). (2015). *Contemporary Issues in Sport Management: A Critical Introduction*. London: Sage.
- Cacciatore, M. A., Scheufele, D. A., & Iyengar, S. (2016). The end of framing as we know it ... and the future of media effects. *Mass Communication and Society*, 19(1), 7-23.
- Cashmore, E. (2010). Morals and Medals. In: Cashmore, E. *Making Sense of Sports* (p. 464-483), London: Routledge.
- Castilla, E.J. & Benard, S. (2010). The paradox of meritocracy in organizations. *Administrative Science Quarterly*, 55, 543-76.
- Cleret, L., McNamee, M. & Page, S. (2015). Sports Integrity' Needs Sports Ethics (And Sports Philosophers And Sports Ethicists Too). *Sports, Ethics and Philosophy* (9)1, 1-5.
- Corrion, K.; Long, T.; Smith, A.L. & 'd Arripe- Longueville, F. (2009). "It's not my fault: It's not serious": athlete accounts of moral disengagement in competitive sport. *The Sport Psychologist*, 23, 388-404.

- Doty, J. (2006). Sports Build Character? *Journal of College & Character*, 3, 1-9.
- Druckmann, J. N. (2001). The implications of framing effects for citizen competence. *Political Behavior*, 23(3), 225-256.
- Duina, F. (2010). *Winning: Reflections on an American Obsession*. Princeton: University Press.
- Entman, R. M. (1993). Framing: Toward clarification of a fractured paradigm. *Journal of Communication*, 43(4), 51-58.
- Entman, R. M. (2003). Cascading activation: Contesting the White House's frame after 9/11. *Political Communication*, 20, 415-432.
- Feezell, R. (2010). *Sport, play, and ethical reflection* University of Illinois Press.
- Feezell, R. M. (2007). Sportsmanship. In W. J. Morgan (Ed.). *Ethics in Sport* (2nd ed., pp. 153-163). Champaign: Human Kinetics Publishers. Retrieved from CABDirect.
- Fraser-Thomas, J. L., Côté, J., & Deakin, J. (2005). Youth sport programs: An avenue to foster positive youth development. *Physical Education & Sport Pedagogy*, 10(1), 19-40.
- Galtung, J. & Ruge, M.H. (1965). The Structure of Foreign News. *Journal of Peace Research*, 2(1), 64-91.
- Geeraert, A. (2015). *Sports Governance Observer 2015: the legitimacy crisis in international sports governance*. Copenhagen: Play the Game.
- Geeraert, A. & Driessens, E. (2015). The EU controls FIFA and UEFA: a principal-agent perspective. *Journal of European Public Policy*, 22(10), 1448-1466.
- Gelderse voetbalclub na 23-0: We distantiëren ons van deze uitslag. (2016, 15 mei). *De Gelderlander*.
- Gottschalk, P. (2012). White-collar crime and police crime: rotten apples or rotten barrels? *Critical Criminology*, 20(2), 169-182.
- Hall, S. (1989). The Structured Communication of Events. In D. Potter (Ed.), *Society and the Social Sciences: An Introduction* (pp. 269-289). Londen: Routledge.
- Henry, I., & Lee, P. C. (2004). Governance and Ethics in Sport. In: Beech, J. & Chadwick, S. (Eds.). *The business of sport management*, Pearson Education, pp 25-41.

Huberts, L. (2014). *The integrity of governance: What it is, what we know, what is done and where to go*. London: Palgrave Macmillan.

Kavussanu, M. (2012). Moral Behavior in Sport. In: S. Murphey. *The Oxford Handbook of Sports & Performance Psychology*, Oxford University press (pp. 364-381).

Keating, J. W. (2007). Sportsmanship as a moral category. (pp. 141-151). Champaign: Human Kinetics Publishers. Retrieved from CABDirect.

Kelly, P., & Hickey, C. (2008). Player welfare and privacy in the sports entertainment industry: Player development managers and risk management in Australian football league clubs. *International Review for the Sociology of Sport*, 43(4), 383-398.

Kussendrager, N., van der Lugt, D. & Verschoor, B. (2014). *Basisboek journalistiek : achtergronden, genres, vaardigheden* (Vijfde druk ed.). Groningen: Noordhoff Uitgevers bv.

Loyens, K. & Maesschalck., J. (2008). Het bevorderen en ontwikkelen van een ethisch klimaat in de organisatie. De rol van dilemmatrainingen in een integriteitsbeleid. In: Wijnen T. (Eds.), *Praktijkboek kwaliteitszorg in welzijnsvoorzieningen*, (pp. 837-854). Brussel: Politeia.

Maesschalck, J. & Bertok, J. (2009). Towards a sound integrity framework: instruments, processes, structures and conditions for implementation, 100 pp. Paris: OECD.

“Matchfixing Het werd 23-0 in Mook, want er was 'geen motivatie meer’”, (17 mei 2016). *NRC Handelsblad*, pp. 6-7.

Maesschalck, J. & Vanden Auweele ,Y. (2013). Managing ethics in youth sport: an application of the integrity management framework. In: Light R., Harvey S. (Eds.). *Ethics in youth sport*, (pp. 9-24). Oxon: Routledge.

Mazzoleni, Gianpietro. "Media Logic." *The International Encyclopedia of Communication*. Donsbach, Wolfgang (ed). Blackwell Publishing, 2008. [Blackwell Reference Online](#). 20 October 2017.

McNamee, M. (2016). Ethics and the Integrity of Sport: issues for the next decade. In: Vanden Auweele, Y., Cook, E. & Parry, J. (eds.). *Ethics and Governance in Sport. The future of sport imagined* (pp. 9-17). London: Routledge.

McNamee, M. (2009). On being ‘probably slightly on the wrong side of the cheating thing’. *Sport, Ethics and Philosophy*, 3(3), 283-285.

- Moore, C. (2008). Moral disengagement in processes of organizational corruption. *Journal of Business Ethics*, 80: pp. 129-139.
- Morgan, W. J. (2007). *Ethics in sport* Human Kinetics.
- NRC Stijlgids. *Journalistieke Genres*. Retrieved 2017 Augustus, 21 <https://apps.nrc.nl/stijlboek/stijlgids/journalistieke-genres>
- Pelaez, S. (2011). The coach as a moral influence. (Ph.D., Concordia University). Retrieved from Raad voor de Journalistiek. (2015). *Leidraad van de Raad voor de Journalistiek*. Opgehaald van <https://www.rvdj.nl/leidraad>
- Reese, S. D. (2001). Framing public life: A bridging model for media research. In S. D. Reese, O. H. Gandy jr. & A. E. Grant (Eds.), *Framing Public Life: Perspectives on Media and the Understanding of Our World*. (pp. 7-31). Mahwah, N.J.: Lawrence Erlbaum.
- Renson, R. (2009). Fair play: Its origins and meanings in sport and society. *Kinesiology* 41, 5-18.
- Romijn, D., van Kalmthout, J. & Breedveld, K. (2016). *VSK Monitor 2016 Voortgangsrapportage Actieplan 'Naar een veiliger sportklimaat'*. Mulier Instituut, geraadpleegd op 9 oktober 2017 via <http://www.kennisbanksportenbewegen.nl/?file=7366&m=1478084929&action=file.download>
- Segaert, B., Theeboom, M., Timmerman, C. & Vanreusel, B. (eds.). *Sports governance, development and corporate responsibility*. New York : Routledge.
- Stet, R. (2016, 15 mei). De Scheids was als vanouds weer een stuk verdriet. *HP/De Tijd*.
- Strauss, A. L., & Corbin, J. (1990). *Basics of qualitative research grounded theory procedures and techniques*. Newbury Park, California: Sage Publications.
- Toohey, K. (2010). Post-sydney 2000 australia: A potential clash of aspirations between recreational and elite sport. *The International Journal of the History of Sport*, 27(16-18), 2766-2779.
- Treagus, M., Cover, R., & Beasley, C. (2011). Integrity in Sport: Literature review. *Literature Review, University of Adelaide*.
- USADA. (2012). *What We Stand to Lose in Our Obsession to Win*. USADA.
- Vanden Auweele, Y, Cook, E. & Parry, J. (2016), *Ethics and Governance in Sport. The future of sport imagined*. New York: Routledge.

Vanden Auweele, Y. (2016). Restoring sport's integrity beyond ad-hoc solutions in challenging aberrations in sport. In: Vanden Auweele, Y., Cook, E. & Parry, J. (eds.). *Ethics and Governance in Sport. The future of sport imagined* (pp. 18-26). London: Routledge.

Van Loon, M. (2016, 15 mei). KNVB onderzoekt 23-0 zege in amateurvoetbal. *NRC Handelsblad*.

Walsh, A. J. & Giulianotti, R. (2001). This sporting mammon: A normative critique of the commodification of sport. *Journal of the Philosophy of Sport*, 28(1), 53-77.

White, M. D. & Terry, K. J. (2008). Child sexual abuse in the Catholic Church: Revisiting the rotten apples explanation. *Criminal Justice and Behavior*, 35(5), 658-678.

Wissink, H. (2016, 17 mei). Kampioen dankzij winst met 23-0. *De Gelderlander*, p. 2.

BIJLAGE 1. DE ROL VAN SPORT IN INTEGRITEIT

Er is brede consensus in zowel de wetenschap als de praktijk dat sport niet alleen een reflectie is van de morele waarden die van belang zijn in de bredere maatschappelijke context waarvan het deel uitmaakt, maar dat het juist ook een belangrijke, actieve bijdrage levert aan de constructie, het onderwijzen en het ontwikkelen van zulke waarden (Boxill, 2003; Butcher & Schneider, 2003; Steenbergen & Tamboer, 1998; Keating, 2007; Morgan, 2007). Dat betekent echter niet dat sport vanzelfsprekend een *positief* effect heeft op de morele en sociale ontwikkeling van deelnemers: eerdere studies laten gemengde resultaten zien en wijzen erop dat sport zowel positief gedrag, goede verhoudingen en leiderschapsvaardigheden kan stimuleren als dat ze *moral disengagement*, risicovol gedrag, agressie en geweld kan aanmoedigen (Fraser-Thomas et al., 2005). Hoewel de sportcontext dus een belangrijke arena is voor socialisatie, hangt het sterk af van de wijze waarop sport wordt gespeeld, aangeleerd en beoefend of het juist positieve of negatieve waarden en gedragingen stimuleert (Boxill, 2003, p. 153).

BIJLAGE 2. INTEGRITEITSSCHENDINGEN IN DE SPORT

Gezien de invloed die sport heeft op de morele ontwikkeling van deelnemers, lijkt het beeld dat de media schetsen van de frequentie waarmee integriteitsschendingen zich in de sport voordoen verontrustend. In Nederland wordt dit in kaart gebracht met de Veilig Sport Klimaat Monitor. Hoewel de vierde meting (periode 2015/16) een daling laat zien van het aantal geregistreerde excessen in het amateurvoetbal van 485 (in de periode 2011/12) naar 305 meldingen, geven nog steeds veel kaderleden aan dat zij in het afgelopen jaar op één of andere manier met wangedrag, zoals verbaal geweld, vandalisme, pesten, diefstal of alcoholmisbruik, geconfronteerd zijn (Romijn, van Kalmthout & Breedveld, 2016). Dit is niet uniek voor sport in Nederland. Ook in Australië laat onderzoek – in opdracht van de Australische Sport Commissie uit 2010 – zien dat verbaal geweld, negatief gedrag van trainers, het onder te grote druk zetten van spelers door ouders en trainers, en administratieve schendingen vrij regelmatig voorkomen. Bovendien gaf een overwegende meerderheid van de spelers, trainers, bestuurders en andere deelnemers aan het onderzoek aan getuige te zijn geweest van één of meer voorvallen van bedreiging, racisme, seksisme, homofobie, problematisch alcohol- en drugsgebruik, pesterijen en/of negatief gedrag van ouders, toeschouwers, officials en trainers. Hoewel veel meer onderzoek nodig is om definitieve conclusies te kunnen trekken over de aard en omvang van integriteitsschendingen in de sport, zijn er voldoende signalen die erop wijzen dat de morele cultuur in de sport nog veel ruimte biedt voor verdere ontwikkeling en verbetering.

BIJLAGE 3. CONTEXT-SPECIFIEKE OORZAKEN VAN INTEGRITEITSSCHENDINGEN IN DE SPORT

Naast de zogenaamde *usual suspects* als inadequate integriteitsmanagementsystemen, onvoldoende ethisch leiderschap en een algeheel gebrek aan moreel bewustzijn, worden integriteitsschendingen in de sport vaak toegeschreven aan de toenemende mate waarin we in onze samenleving waarde zijn gaan hechten aan zaken als winnen en competitie. Binnen de sport is winnen een primaire waarde geworden en wordt het zelfs gezien als een morele deugd en verplichting (Treagus et al., 2011). Dit geldt voor alle moderne sporten en op alle verschillende niveaus: zowel in de professionele als de amateursport, en in verschillende type sporten, wordt de waarde van een wedstrijd hoofdzakelijk beschouwd door naar winst, prestige en prijzen te kijken. Andere aspecten als deelname, sociale connecties, gezondheid en plezier dreigen daarmee ondergewaardeerd en genegeerd te worden (Toohey, 2010). Tegelijkertijd stellen Treagus en collega's (2011) dat 'winnen' juist antithetisch kan zijn aan sport, omdat het de sportiviteit en respect voor het spel die spelers, trainers, toeschouwers en bestuurders vertonen, ook kan ondermijnen.

De intense focus op winnen in sport is nauw verwant aan de commercialisering van sport en de immer toenemende economische belangen van sportorganisaties. Veel professionele sporten zijn een entertainment industrie op zichzelf geworden, met financiële winst als het voornaamste doel (Kelly & Hickey, 2008). Ondertussen spelen de externe erkenning, status en aanzien die gepaard gaan met winst ook binnen amateursporten een steeds belangrijke rol in het garanderen van voldoende lidmaatschap en sponsors die op hun beurt cruciaal zijn voor het financiële welzijn en overleven van sportorganisaties. Tezamen lijken deze ontwikkelingen een negatieve invloed uit te oefenen op de morele sportcultuur. Zo stellen Boxill (2003) en Walsh en Giulianotti (2001) dat het leidt tot een toenemende extrinsieke motivatie bij spelers, trainers en clubs waardoor ze meer geneigd zijn hun morele grenzen te verleggen. En onderzoek van McNamee (2009) vindt bijvoorbeeld dat in verschillende sporten, spelers continue de grenzen opzoeken tussen het buigen en breken van regels en strategisch overtredingen plegen een moreel acceptabele en zelfs noodzakelijke praktijk vinden die nou eenmaal onderdeel is van hoe het spel wordt gespeeld. Boardley en Kavussanu's (2011) onderzoek suggereert verder dat sportklimaat en trainingspraktijken ervoor zorgen dat sporters *morally disengaged* raken, waarbij immoreel, niet-integer gedrag gezien wordt als onschuldig, gerechtvaardigd of zelfs prijzenswaardig, terwijl het morele oordeel en de verantwoordelijkheid daarvoor volledig overgelaten wordt aan sportofficials en trainers. Toeschouwers, tot slot, lijken tegenwoordig vooral nog geïnteresseerd te zijn in heldendaden, risicovol gedrag en spektakel en minder in 'mooi spel' en de sportieve vaardigheden van spelers (Stewart 1986). Daarmee stimuleren

zij indirect overtredingen, agressie en geweld, zelfs binnen de amateursport en onder jongere sporters (Treagan et al. 2011).

BIJLAGE 4. FIFA IN DE SPORTS GOVERNANCE OBSERVER

De Sports Governance Observer is een *benchmarking* instrument, ontwikkeld in 2012 en 2013 door 'Play the Game / Danish Institute for Sports Studies' in samenwerking met zes Europese universiteiten en het 'European Journalism Centre'. Deze tool brengt formele procedures van *good governance* in kaart en is o.a. gebruikt om internationale sportfederaties met elkaar te vergelijken. Opvallend is dat FIFA op basis van dit instrument als 2de beste naar voor kwam, terwijl er tegelijkertijd een onderzoek van de FBI naar misstanden liep en kopstukken van de organisatie veroordeeld zijn wegens corruptie (Geraert, 2015).

BIJLAGE 5. DE DEFINITIE VAN INTEGRITEIT

In een uitgebreide review van de literatuur laten Treagus en collega's (2011) zien dat integriteit in de sport primair wordt geduid met termen als: sportiviteit, *fair play*, respect voor het spel, verantwoordelijkheid, compassie en eerlijkheid in het naleven van de regels (Boxill, 2003; Butcher & Schneider, 2003; Feezell, 2007; Feezell, 2010; Gould & Carson, 2008; Keating, 2007; Lumpkin et al 2003; Morgan 2007). Een helder conceptueel onderscheid tussen integriteit, sportiviteit en gerelateerde concepten ontbreekt echter. In lijn met Pelaez (2010) concluderen Treagus en collega's (2011: 14) zelfs dat er sprake is van een "consistent onvermogen in onderzoek om concepten als *fair play*, sportiviteit, moraliteit, karakter en integer gedrag te definiëren en effectief te gebruiken". Conceptuele helderheid is echter van groot belang voor goed onderzoek naar en discussies over integriteit in sport. Het is dan ook belangrijk om op voorhand te specificeren wat we in het onderzoek verstaan onder integriteit en te verkennen hoe het zowel conceptueel als empirisch onderscheiden kan worden van andere meer specifiek aan sport gerelateerde concepten.

Huberts (2014) onderscheidt maar liefst acht verschillende visies op wat integriteit inhoudt, variërend van consistentie en coherentie van principes en waarden (bv. Montefiore, 1999) en overeenstemming met geldende wet- en regelgeving en codes (bv. Rohr, 1989) tot exemplair moreel gedrag (bv. Brenkert, 2004). Dergelijke verschillende opvattingen over de betekenis van integriteit zien we ook terug in de praktijk, en vormen een belangrijke bron van conflict over wat men als goed of fout, moreel of immoreel, acceptabel of onacceptabel gedrag ziet. Verschillende betrokkenen stellen verschillende eisen, normen en standaarden voor andere personen en organisaties en tezamen vormen zij de set relevante morele waarden en normen die wordt gebruikt om de integriteit van iemands handelen te beoordelen (Six et al., 2007). Integriteit is daarmee een inherent dynamisch fenomeen, waarvoor de morele standaarden zowel in de tijd als per context kunnen en zullen verschillen (Hunter, 2012). Hoewel een uitgebreide discussie van de conceptuele betekenis van integriteit voorbijgaat aan de scope van het onderhavige onderzoeksrapport, is het wel belangrijk dat het onderzoek een definitie hanteert die voldoende ruimte laat en gevoelig is voor de morele interpretaties en praktijken die specifiek en eigen zijn aan de sportcontext.

Gezien bovenstaande definiëren wij integriteit daarom als:

de kwaliteit van het handelen in overeenstemming met de morele waarden, normen en regels die worden gezien als valide en relevant in de context waarin men opereert (cf. Huberts, 2014, p. 44-45).

Binnen de eerdergenoemde definitie van integriteit zien wij sportiviteit, *fair play*, en respect voor het

spel als een sub-set van relevante morele waarden die specifiek gerelateerd zijn aan en beïnvloed worden door de wedstrijd of de sport zelf en hoe het spel wordt gespeeld. Zo speelt 'sportiviteit' bijvoorbeeld wanneer een marathonrenner stopt voor de finish om een andere deelnemer in nood te helpen, en daarmee de kans op winst laat lopen (Arnold, 1983). De algehele set morele waarden die relevant zijn voor integriteit is echter veel breder, en heeft ook betrekking op beslissingen en gedrag dat plaatsvindt binnen een sportcontext maar die niet direct gerelateerd zijn aan of beïnvloed worden door het spel zelf. Ter illustratie, recente onthullingen over seksueel misbruik in de atletiek en in voetbal hebben ogenschijnlijk weinig van doen met de 'sportiviteit' van de daders in kwestie, maar wijzen niettemin op relevante morele waarden en normen waar iedere sportman of -vrouw zich aan dient te houden. Waar waarden als sportiviteit en *fair play* dus specifiek betrekking hebben op de morele verplichtingen die verband houden met de sport zelf, refereert integriteit dus aan de bredere set morele waarden, normen en regels die van toepassing zijn in de sportcontext – ongeacht of deze direct gerelateerd zijn aan het spel of niet. Hoewel we de morele betekenis van sportiviteit erkennen, beperken we ons in tegenstelling tot eerder onderzoek in de sport (bv. Boxill, 2003; Butcher & Schneider 2003; Keating, 2007; Morgan 2007) niet tot sport-specifieke kernwaarden. Met andere woorden, sportiviteit wordt in dit onderzoek gezien als één van de kernwaarden die integriteit in de sport kunnen bevorderen, maar daarnaast bestaan nog andere – meer generieke – kernwaarden die hierin een rol spelen, zoals respect en onpartijdigheid.

BIJLAGE 6. METHODOLOGISCHE VERANTWOORDING

Om goed inzicht te krijgen in beide casussen, zijn uitvoerige semigestructureerde interviews afgenomen met direct en indirect bij de casus betrokken spelers, ouders van spelers, trainers, leiders, bestuurders, scheidsrechters en lijnrechters enerzijds, en met journalisten, supporters, en KNVB-medewerkers anderzijds. Daarnaast is een analyse gedaan van berichtgeving over beide casussen in regionale en landelijke media (kranten, radio en TV) en reacties van het publiek daarop. Tot slot heeft ten behoeve van duiding en contextualisering van de resultaten een focusgroep plaatsgevonden met enkele betrokkenen die op hoog niveau betrokken zijn bij de organisaties van sport in bredere zin.

Interviews

Dataverzameling. Voor de interviews hebben we alle relevante betrokkenen bij beide casussen die we konden identificeren op basis van de mediaberichtgeving en waarvoor contactinformatie kon worden achterhaald, benaderd. Aansluitend hebben we met behulp van onze aanvankelijke betrokkenen via een sneeuwbalmethode additionele betrokkenen geïdentificeerd en gecontacteerd. Hoewel we in beide casussen enige terughoudendheid en weerstand ervoeren in de bereidheid tot deelname aan het onderzoek, hebben we een brede selectie aan betrokkenen gesproken: van vertegenwoordigers en officials van sportbonden en –organisaties met verschillende rollen in het professionele en amateurvoetbal tot clubbestuurders, spelers², scheids- en grensrechters, trainers en leiders, ouders van spelers (in de amateurcasus), toeschouwers, journalisten en enkele voormalig professionele scheidsrechters³.

In totaal zijn 21 betrokkenen geïnterviewd, waarvan 11 direct betrokken waren bij de amateurcasus als speler, trainer, scheidsrechter, bestuur of toeschouwer en vier direct betrokken waren bij de professionele casus. De andere betrokkenen hadden een belangrijke rol binnen de KNVB of NOC*NSF en waren in staat om in algemene zin te reflecteren op beide casussen en informatie te verschaffen over integriteitssystemen, regels en procedures en gangbare praktijken en verwachtingen rondom integriteit in de (voetbal)sport. De leeftijd van de geïnterviewden varieert tussen 16 en 61

² Spelers betrokken bij de amateurcasus zijn in groepen geïnterviewd.

³ In de professionele casus hebben de direct betrokken scheidsrechters niet gereageerd op ons verzoek tot deelname. De (voormalige) scheidsrechters die zijn geïnterviewd waren zelf niet betrokken bij het voorval, maar wel in staat om meer inzicht te bieden in de algemene processen, praktijken en voetbalcultuur die van centraal belang zijn in de casus.

jaar. Gegeven onze focus op wedstrijden in mannenvoetbal zijn slechts drie van de betrokkenen vrouw.

De interviews waren semigestructureerd met een beperkt aantal algemene onderwerpen ter organisatie van het gesprek. Deze onderwerpen omvatten onder meer: de eigen herinnering van de betrokkenen over wat er voor, gedurende en na afloop van het voorval is gebeurd; hoe dat moet worden geïnterpreteerd en wat de morele aspecten zijn die relevant zijn daarvoor; wie betrokken waren bij het voorval en hoe; hoe de kwestie werd besproken met en tussen betrokken partijen; hoe het voorval past in de bredere cultuur van (voetbal)sport; en wat de consequenties waren en wat deze volgens de respondent hadden moeten zijn. Het hebben van een algemene structuur voor het interview waarborgde dat kernelementen van de casus door alle betrokkenen werden besproken. Als zodanig stelde het ons in staat om een zekere mate van consistentie te behouden tussen interviews die werden afgenomen door verschillende leden van het onderzoeksteam, de betrouwbaarheid van de data te optimaliseren en perspectieven en ervaringen van betrokkenen met verschillende rollen in het voorval onderling te vergelijken en contrasteren. Tegelijkertijd kenmerkte ieder interview zich door een relatief hoge mate van openheid en flexibiliteit om zo voldoende ruimte te bieden voor betrokkenen om te reflecteren op hun eigen betekenisgevende proces en nieuwe inzichten te kunnen opdoen (zie ook Miles & Huberman 1994). Om sociale wenselijkheid van de antwoorden te minimaliseren en de validiteit van het onderzoek verder te vergroten zijn alle interviews gehouden onder waarborging van anonimiteit en zijn zogenaamde *member checks* uitgevoerd (cf. Bryman 2015). Mede omwille daarvan wordt bij de weergave van (vooral gevoelige) citaten in het onderzoeksrapport niet steeds de functie van de respondent genoemd.

Analyse. Alle interviews zijn woordelijk getranscribeerd en geanalyseerd met behulp van NVivo software. De data zijn vervolgens geanalyseerd volgens een proces van open, axiale en selectieve codering (Strauss and Corbin 1990) waarbij sprake was van een constante interactie tussen data en theorie. In de eerste fase van de analyse zijn twee interviews met direct betrokkenen uit beide casussen inductief (open) gecodeerd door twee leden van het onderzoeksteam. Dit resulteerde in een eerste codeboom die vervolgens uitvoerig is besproken met de andere leden van het onderzoeksteam en toegepast op een volgende set interviews, waarbij de codeboom steeds opnieuw werd geëvalueerd op fit met de data. In de tweede fase van het codeerproces is de codeboom verder verfijnd en gespecificeerd door codes te herzien, te verwijderen, toe te voegen, of te combineren in categorieën en subcategorieën om de kenmerkende aspecten van de ontstane codes te identificeren (axiale codering). De herziene codelijst is vervolgens toegepast op de resterende interviews en opnieuw geëvalueerd en herzien om een zo goed mogelijke fit met de data te verkrijgen. Deze procedure is enkele malen

herhaald tot er een definitieve codeboom ontstond die is toegepast op alle interviews, en enkele duidelijke thema's en patronen in de data zichtbaar werden (selectieve codering). Bij deze analyse is systematisch nagegaan hoe de reacties van betrokkenen zich verhouden tot hun specifieke rol in de casus. Voorbeeldcodes die uit de data naar voren kwamen zijn onder meer:

- Belangen (financieel, imago(schade), plezier van het spel, winst)
- Framing aard en omvang van problematiek / reactie / schuld of verantwoordelijkheid
- Gesprek (niet) aangaan
- Institutionele context KNVB/media/clubs
- Paradoxen
- Opvallende termen (bv. pretopstelling, kratje bier)
- Winststrategie

Mediaberichtgeving

Dataverzameling. Voor de berichtgeving over beide casussen in de traditionele media (i.e. kranten, tijdschriften, televisie en radio, en de online versies hiervan), zijn verschillende databases doorzocht. Voor de kranten- en tijdschriftartikelen zijn de databases LexisNexis, de online archieven van kranten en tijdschriften (zoals Metro, de Gelderlander, Soccernews en Voetbal International), de online artikelen van televisieprogramma's zoals NOS Journaal, RTL Nieuws en Powned, en Google doorzocht met als zoektermen de namen van de betrokken clubs, de namen van de scheidsrechters voor de professionele casus en de uitslag 23-0 voor de amateurcasus. De gevonden artikelen zijn geordend op titel, datum en krant. Duplicaten zijn gewist. Deze zoekresultaten leidden vaak weer naar andere artikelen doordat er in het artikel naar verwezen werd of omdat het algoritme andere artikelen aanbeval.

Voor televisie en radio materiaal is het archief van Beeld en Geluid doorgenomen door te zoeken op dezelfde trefwoorden. Daarnaast is de voorbeschouwing, het commentaar tijdens en de interviews voor en na de wedstrijd tussen Cambuur en de Graafschap (Referentie uitgezonden Fox Sport) bekeken op Fox Sport en beluisterd op Radio 1's NOS Langs de Lijn. Van de wedstrijd tussen Avios en Eendracht '30 was geen televisie uitzending. Wel zijn de afleveringen van het NOS Journaal en RTL Nieuws doorgenomen, alsook DWDD en Hart van Nederland in de week na de wedstrijd tussen Avios en Eendracht '30 bekeken voor eventueel commentaar.

Uit deze dataverzameling zijn 57 krantenartikelen voor de amateurcasus en 30 voor de professionele casus gevonden. Voor de amateurcasus zijn geen televisiebeelden dan wel uitzendingen gevonden. Voor de professionele casus is er één kort televisiefragment gevonden in de voorbeschouwingen van

de wedstrijd tussen Cambuur en de Graafschap waarin de trainer over het incident gevraagd wordt. Voor beide casussen geldt dat er geen radiomateriaal is gevonden.

Analyse. Om de vraag “Hoe wordt integriteit geconstrueerd in de media?” te beantwoorden is de berichtgeving geanalyseerd aan de hand van een frame-analyse. Een frame-analyse is een containerbegrip waaronder veel verschillende soorten analyse vallen (Druckmann, 2001; (Cacciatore, Dietram, Scheufele & Iyengar, 2016, p. 8). Afhankelijk van de disciplinaire en epistemologische context waarbinnen het onderzoek plaatsvindt en daarmee de specifiekere manier waarop frames begrepen worden, kan deze analyse dan ook op verschillende manieren uitgevoerd worden, zowel kwantitatief als kwalitatief. Het is dus van belang aan te geven hoe frames in dit onderzoek zijn opgevat en hoe die opvatting vervolgens is geoperationaliseerd in de analyse. In de brede zin zijn frames “socially shared organising principles that last over time and symbolically organise the world in a meaningful way” (Reese, 2001, p. 11). Frames geven in die zin betekenis aan een gebeurtenis door onze blik erop te structureren, waarbij bepaalde elementen worden benadrukt, andere worden afgezwakt of zelfs weggelaten (Entman, 1993, pp. 52, 55; 2003, p. 417). Zodoende worden bepaalde interpretaties aannemelijker. Dat betekent dat frames mee werken aan het construeren van bepaalde manieren van naar de werkelijkheid te kijken. Deze staan niet vast en zijn iedere keer opnieuw onderdeel en onderwerp van de onderhandeling. Dit onderzoek gaat er daarbij vanuit dat betekenis altijd een constructie is en onderdeel van een (on)bewuste onderhandeling tussen de verschillende actoren, zoals de journalisten, clubbesturen en spelers. Hoewel de toepassing van bepaalde frames geen bewuste keuze hoeft te zijn, zijn ze op die manier wel een onderdeel van die constructie en onderhandeling. Vanwege de exploratieve aard van het onderzoek is voor een kwalitatieve aanpak gekozen, waarbij de volgende vraag leidend was: hoe moet de gebeurtenis waarover in het artikel bericht wordt, begrepen worden? Op basis van het werk van Entman (1993, p. 52) en Reese (2001) is de volgende lijst van vragen opgesteld waarmee de berichtgeving geanalyseerd werd:

Wat wordt er benadrukt? Waar wordt aandacht voor gevraagd?

- Wat wordt er niet gezegd? Waar wordt geen aandacht voor gevraagd?
- Hoe wordt ‘het incident’ georganiseerd? Hoe wordt het als ‘incident’ georganiseerd?
- Welke connecties worden er gemaakt tussen elementen?
- Hoe wordt het probleem gedefinieerd?
- Welke oorzaken worden benoemd?
- Welke keuzes worden er gemaakt?

Daarbij is ook gelet op het genre van de krantenartikelen. Op drie artikelen na, hadden alle artikelen

de vorm van een nieuwsbericht (NRC Stijlgids), ook wel nieuwsverhaal (Kussendrager, van der Lugt & Verschoor, 2014). De NRC Stijlgids (<https://apps.nrc.nl/stijlboek/stijlgids/journalistieke-genres>) omschrijft ze als volgt:

“Nieuws omvat een ongewoon feit of een ongewone gebeurtenis die op de belangstelling van de lezer kan rekenen. Waar en wanneer het nieuwsfeit zich heeft afgespeeld, wordt voorin het bericht vermeld. De rest van het bericht is gewijd aan de vragen: hoe en waarom. Het nieuwsbericht is compact geschreven, in de voltooid tegenwoordige tijd en staat op zichzelf. Het veronderstelt bij de lezer geen kennis van het voorafgaande. Het bericht wijst op mogelijke gevolgen en vermeldt bij voorkeur reacties. De voorgeschiedenis heeft in het bericht meer prioriteit naarmate de nasleep ingrijpender is. Eigen meningen van de redacteur zijn in een nieuwsbericht uit den boze.”
(cursivering van mij - PvRV)

Volgens Kussendrager, van der Lugt en Verschoor (2014: 211-212) komt daar nog bij dat het om “een actueel verhaal [gaat] van tussen de 250 en 400 woorden, samengesteld aan de hand van verschillende bronnen. Het kan het eerste stuk zijn over een zaak, maar ook een follow-up op eerder geplaatst nieuws”. Hoewel in de praktijk de nieuwsberichten niet altijd exact aan deze omschrijvingen voldoen, bieden deze omschrijvingen extra elementen om op te letten tijdens de analyse. Deze vorm wekt namelijk de indruk dat de artikelen neutraal zijn, ze presenteren immers de feiten, maar in het taalgebruik, het belichten van bepaalde feiten en het juist achterwege laten van andere en met name de uitleg *waarom* en *hoe* deze ‘feiten’ hebben kunnen gebeuren en de mogelijke gevolgen en reacties, zien we de frames terug. Deze keuzes representeren een gebeurtenis op een bepaalde manier, die ook anders had kunnen zijn. In de analyse van de frames is de zogenaamde medialogica, de manier waarop de media werkt, meegenomen. De bovengenoemde keuzes worden altijd in een bepaalde context gemaakt waarin verschillende factoren en actoren van invloed zijn op dit proces. De frames die tenslotte uit de analyse zijn gekomen en met name de bouwstenen van die frames tonen aan hoe in de berichtgeving integriteit geconstrueerd wordt.

Medialogica. Medialogica verwijst simpel gezegd naar hoe nieuwsmedia en berichtgeving⁴ werken. Het gaat over de specifieke context waarbinnen journalisten en nieuwsorganisaties werken. Die

⁴ Voor dit rapport wordt medialogica hier alleen in verband met nieuwsberichtgeving beschreven, maar het is ook van toepassing op alle andere vormen van media zoals film, advertenties, games etc.

context werkt op verschillende niveaus en bestaat uit politieke, economische, culturele en sociale structuren zowel in de maatschappij als op de werkplek. De manier waarop ze kunnen werken heeft direct invloed op de media die zij maken. Het gaat dan bijvoorbeeld om heel concrete structuren zoals het format van het televisiejournaal of het krantenartikel. Het achtuurjournaal is elke dag om 20u op televisie en dat betekent dat er elke dag op voor dat tijdstip ongeveer vijftwintig minuten nieuws geproduceerd moet worden. Hetzelfde geldt voor de krant. Voor beide geldt dat ze bepaalde routines hebben voor het verzamelen, selecteren en presenteren van nieuws. Die routines zijn aan de ene kant gebaseerd op professionele waarden zoals het brengen van objectief nieuws en het plegen van hoor en wederhoor (Mazzoleni, 2008). Aan de andere kant spelen de verwachtingen van het publiek, het verdienmodel en ideeën over de rol van de journalistiek in de maatschappij een rol in welke gebeurtenissen als nieuws worden verzameld, geselecteerd en vervolgens gepresenteerd. Kranten verdienen geld met abonnementen, losse verkoop en advertenties. Dat betekent dat ze dus ook afhankelijk zijn van wat het publiek wil en hun nieuwsproductie daarop moeten aanpassen. In de afgelopen decennia heeft het internet en digitale media deze routines ontzettend veranderd en nieuwsproductie onder druk gezet. Hoewel journalisten nooit een 'monopolie' op het maken van nieuws hadden is dat nu al helemaal niet meer. Er kan nu namelijk continue nieuws gemaakt worden en er zijn veel meer mensen en organisaties bijgekomen die nieuws kunnen maken. Tegelijkertijd is het vinden van informatie en het contacteren van mensen voor het maken van nieuws ook veel makkelijker geworden. Dat betekent dat journalisten nu veel minder tijd en geld hebben om nieuws te maken, maar vaak nog wel aan de professionele waarden die aan hen gesteld worden moeten voldoen.

Framing. Ook al is 'framen' een beladen wetenschappelijk begrip, gebruiken we het hier op de ingeburgerde alledaagse betekenis van het woord, namelijk betekenis geven aan een fenomeen of gebeurtenis door de specifieke, gekleurde of oordelende, woordkeuze om aan het fenomeen of gebeurtenis te refereren. Iets als een 'integriteitskwestie' te 'framen', zoals we dit in dit onderzoek doen, geeft de gebeurtenissen een bepaalde, geladen betekenis. Niet alléén in de interviews is dat onderwerp van discussie – vaak willen betrokken partijen 'de bal laag houden' en niet 'van een mug een olifant maken' en zijn dus zeer terughoudend met het etiket oftewel de 'frame' integriteit. Tegelijkertijd zien wij hoe de uiteenlopende partijen in en tijdens het proces over de 'framing' van de gebeurtenissen in kwestie 'onderhandelen' door voor specifieke bewoordingen te kiezen en juist andere terug te wijzen. Dit is centraal voor dit onderzoek waarin we kijken naar de manieren waarop het begrip van 'integriteit' in de praktijk 'bottom-up' wordt geconstrueerd. In dit onderzoek gaat de aandacht naar manieren waarop de respondenten kijken naar de integriteitskwestie of, met andere woorden, hoe ze deze 'framen'.

Focusgroep

Dataverzameling. Na analyse van de interviewdata en mediaberichten werd een focusgroep georganiseerd met drie personen die op hoog niveau betrokken zijn bij de organisatie van sport in bredere en overkoepelende zin, met name in volgende organisaties: Ministerie VWS, NOC*NSF, en de Nederlandse doping autoriteit. Deze focusgroep duurde ca 90 minuten en had als centrale doel om de bevindingen uit de interviews en media-analyse te duiden en te contextualiseren. Tijdens de focusgroep werden de voorlopige resultaten van het onderzoek gepresenteerd aan de deelnemers, waarna discussie op gang werd gebracht aan de hand van hieraan gekoppelde stellingen. Aan de deelnemers werd ook gevraagd om te reflecteren op wat er moet veranderen in de wijze waarop er momenteel met integriteit wordt omgegaan in de sport.

Analyse. De focusgroep is woordelijk getranscribeerd en door verschillende onderzoekers in het project gelezen, zodat met de resultaten rekening kon worden gehouden in het schrijven van het onderzoeksrapport en vooral in het formuleren van aanbevelingen voor de praktijk.